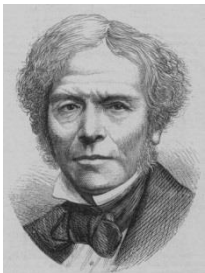

A benzol, benzoesav felfedezése

- **izolálás olajgázból:** Michael Faraday (*Royal Inst.*) 1825,

- **előállítás benzoegyantából:** Eilhardt Mitscherlich (*Berlin*) 1834 : **benzol, benzoesav**

barnás gyanta + Ca(OH)_2

$(\phi\text{-COO}^-)_2\text{Ca}^{2+}$

meszes vízzel főzte

+2HCl (savanyítás)

2 $\phi\text{-COOH}$ + CaCl_2

tapasztalat: a benzoesav kicsapódik a vizes oldatból

Benzol leírása és szerkezeti tulajdonságainak meghatározás:

M. Faraday (1825) olajgáz összenyomása: összegképlet

Hoffman/Mansfield (1845) kőszénkátrány,

1855: „aromás” rendszerek

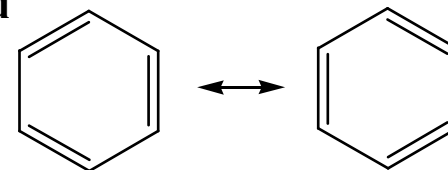
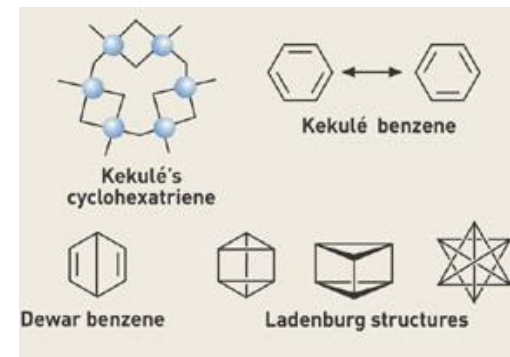
August Friedrich Kekulé von Stradonitz (1865) szerkezet:

„1,3,5-ciklohexatrién” ⚡

Kathleen Lonsdale (1929): röntgendiffrakció: lapos gyűrű

Verner Schomaker és *Linus Carl Pauling* (1939)

elektrondiffrakció → tökéletes hatszög →

azonos határszerkezetek

A benzol szerkezete:

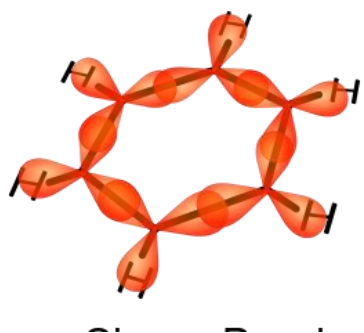
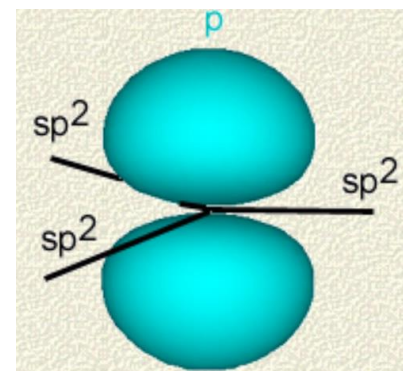
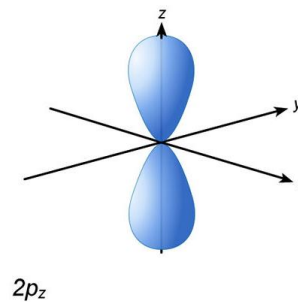
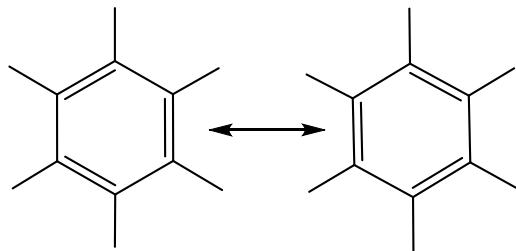
memo: $d(\text{C}-\text{C})=1.48\text{\AA}$, $d(\text{C}=\text{C})=1.34\text{\AA}$

$d(\text{C}-\text{H})=1.098\text{\AA}$

$d(\text{C}-\text{C})=1.397\text{\AA}$

$\alpha(\text{CCC}) = 120^\circ$

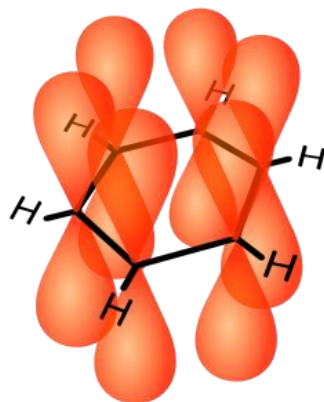
$\omega(\text{CCCC}) = 0^\circ$

sp^2 Hy

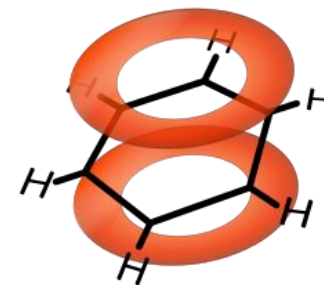
sp^2 hibridpályák
alkotta σ váz

+

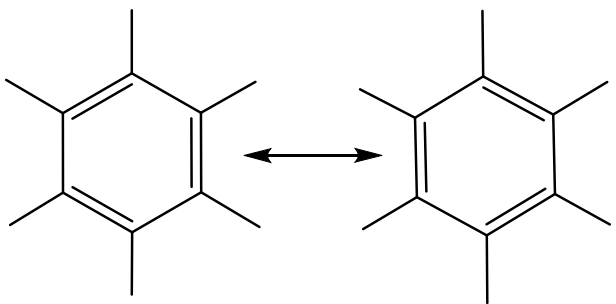
6 p_z or atompályá

→

delokalizált
elektron-szextett

A benzol térszerkezete:

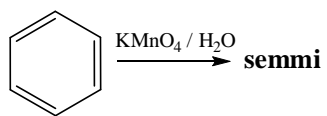
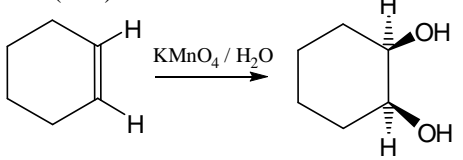
$d(\text{C-H})=1.098\text{\AA}$
 $d(\text{C-C})=1.397\text{\AA}$
 $\alpha(\text{CCC}) = 120^\circ$
 $\omega(\text{CCCC}) = 0^\circ$

memo: $d(\text{C-C})=1.48\text{\AA}$, $d(\text{C=C})=1.34\text{\AA}$

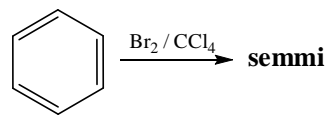
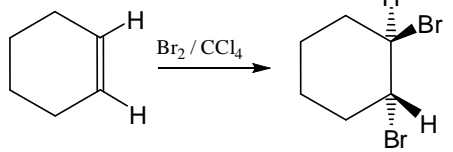
Benzol **hatfogású szimmetriatengellyel** rendelkező **síkalkatú** szimmetrikus **gyűrűs** molekula. Minden C-atomja sp^2 -es hibridállapotú. A 6 db. p_z atom-pályából, 3 db π molekula pálya alakul ki: **aromás elektronszerkezetű** vegyület.

„szokatlan” hogy nem mutatják a alkének tipikus addíciós **reakciói**

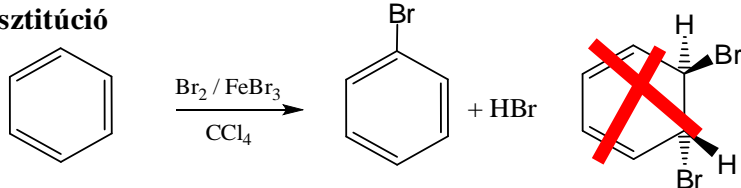
Addíció (cisz)

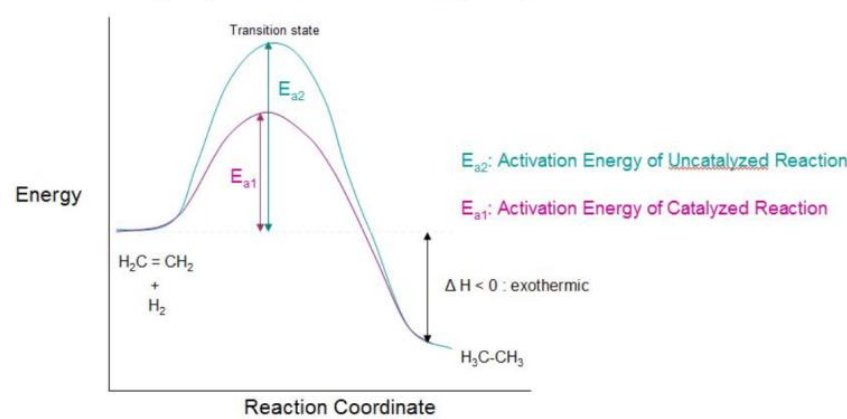
Addíció (transz)

Substitúció

Hydrogenation Reaction Energy Diagram

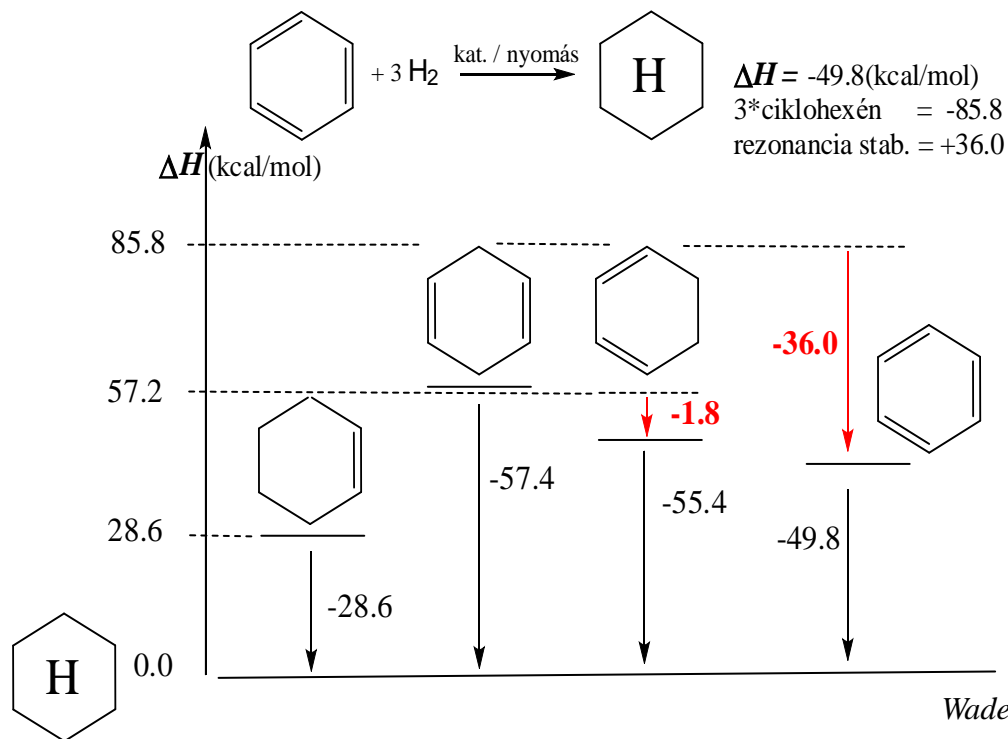

A catalyst lowers the activation energy needed for the reacting molecules to reach the transition state. The addition of a catalyst enables the hydrogenation reaction to occur, that otherwise, would not.

„szokatlan” stabilitása:

A jóslat -28.6 kcal/mol, vagy ennek többszöröse ΔH -hoz képest, a mért hidrogénezési „hő” jelentős stabilitásra utal: a **rezonancia energia jelentős (-36 kcal/mol)**.

A benzol tehát ugyancsak inert!

Hydrogenation of a double bond is a thermodynamically favorable, as it forms a more stable (lower energy) product. The energy of the product is lower than that of the reactant; thus it is exothermic (heat is released). The heat released is called the heat of hydrogenation, which is an **indicator of a molecule's stability**.

aromás (Hückel) rendszerek:

• delokalizált π -rendszer (alternáló egyes és kettős kötések):

ha $(4n+2)$ a π -elektronok száma akkor aromás

ha $(4n)$ a π -elektronok száma akkor nem-aromás

• síkalkat

• gyűrűs

• „minden atom” részt vesz a delokalizációban

VIII. Aromás szénhidrogének

Homoaromás vegyületek: benzol, benzolrészekből felépülő molekulák és azok származékai, amelyek lehetnek monociklusos, policiklusos és kondenzált ciklusos szénhidrogének.

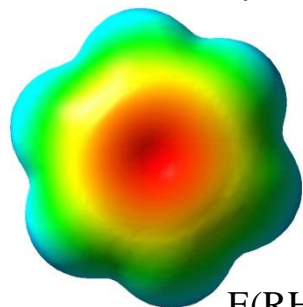
Heteroaromás vegyületek: aromás elektronszerkezet S, N, és O atomokkal.

1. Monociklusos aromás szénhidrogének

Két szubsztituens relatív helyzete: orto (1,2), meta (1,3) és para (1,4)

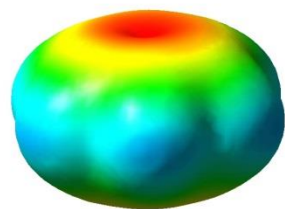
Három szubsztituens relatív helyzete: vicinális (1,2,3), aszimmetrikus (1,2,4), és szimmetrikus (1,3,5)

A. Telített oldalláncú monociklusos aromás szénhidrogének

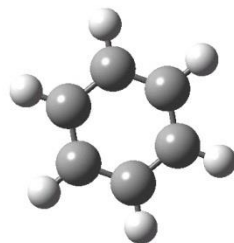
E(RHF/6-311++Gd,p)

piros   kék
 $-0.03 \leq \text{töltés} \leq 0.03$

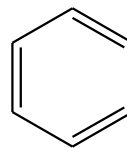

$\mu = 0$ Debye

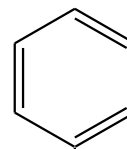
π -elektronszextett

Típusnevek:

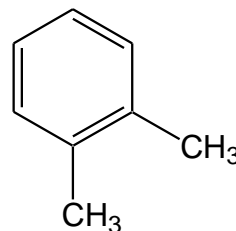
Benzene
benzol

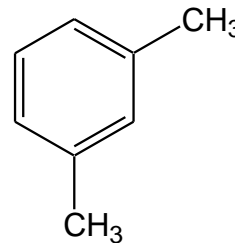
CH₃

Toluene
toluol
(metilbenzol)

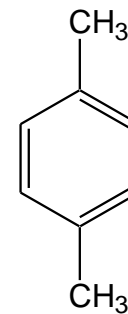
karcinogén!!!

1,2-dimetilbenzol
(orto-xilol)
o-Xylene

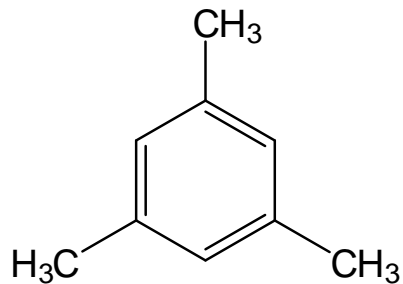

1,3-dimetilbenzol
(meta-xilol)
m-Xylene

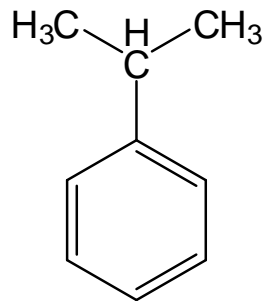

1,4-dimetilbenzol
(para-xilol)
p-Xylene

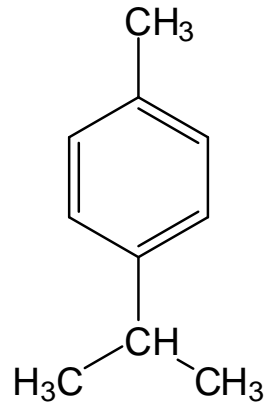
• *xylos* (görög): fa
• *petrolkémia*

mezitilén
1,3,5-trimetilbenzol
mesitylene

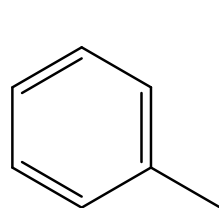

kumol
izopropilbenzol
Isopropylbenzene

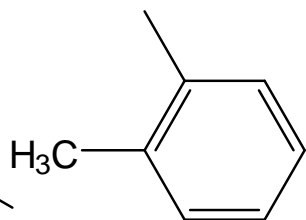

para-cimol
1-metil-4-izopropilbenzol
p-Cymene

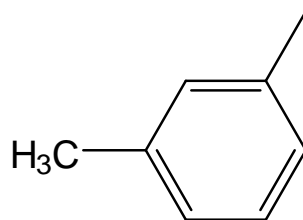
Csoportnevek:

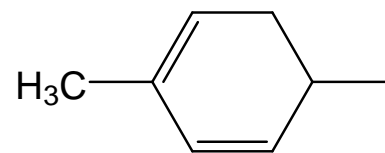
phenyl
fenil-

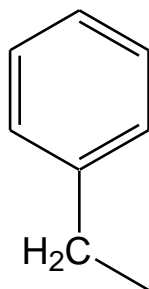
o-tolyl
o-tolil-

m-tolyl
m-tolil-

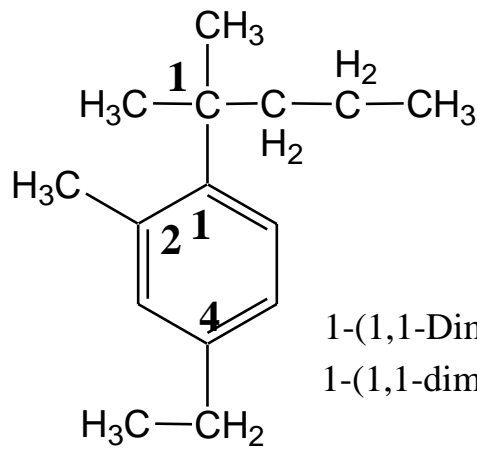

p-tolyl
p-tolil-

benzil-

nev. gyak

1-(1,1-Dimethylbutyl)-4-ethyl-2-methylbenzene
1-(1,1-dimetilbutil)-4-etil-2-metilbenzol

ILLATOS AROMÁS VEGYÜLETEK

Faj:

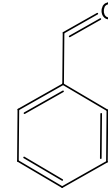
Név:

Vegyület:

Mandula (*Prunus amygdalus*)

keserűmandula

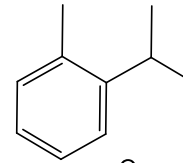

benzaldehyd

Kömény (*Cuminum cyminum*)

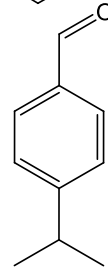
köményolaj

o-, *m*- és *p*- cimol

Kömény (*Cuminum cyminum*)

köményolaj

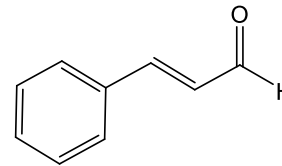

chuminaldehyd
(illatos folyadék)

Fahéj (*Cinnamomum zeylanicum*)

fahéjaldehyd

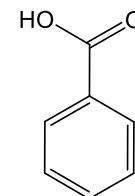

fahéjaldehyd

benzoefa gyantája (*Styrax benzoin*)
trópusi fa

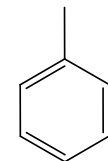

benzoegyanta
XVI. sz. óta ismert

benzoesav

tolulbalzsam

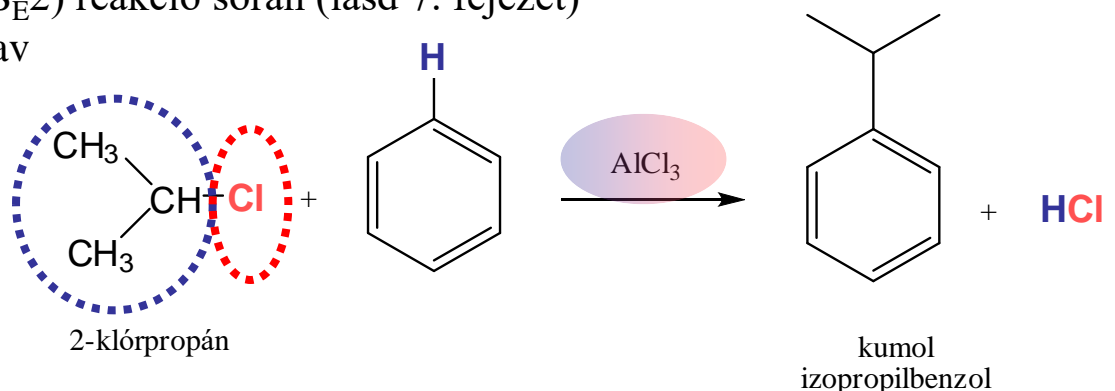
toluol

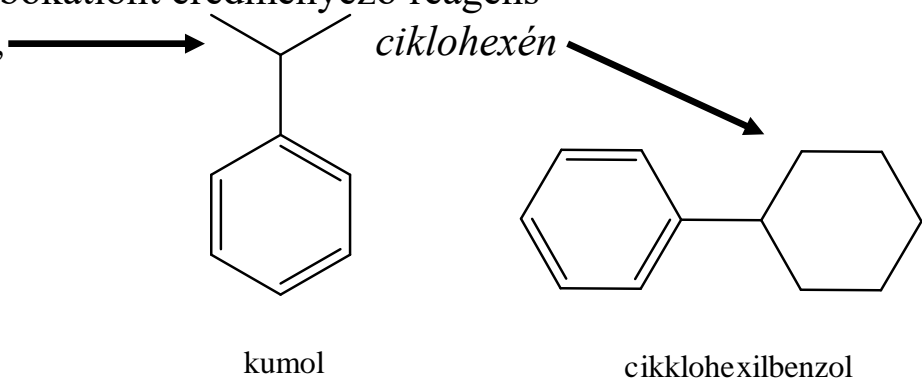
kérdés: helyettesíthetünk-e egy aromás hidrogént egy alkil csoporttal?

válasz: igen, Friedel–Crafts-alkilezési (S_E2) reakció során (lásd 7. fejezet)

megvalósítás: pl. alkil-halogenid + Lewis-sav

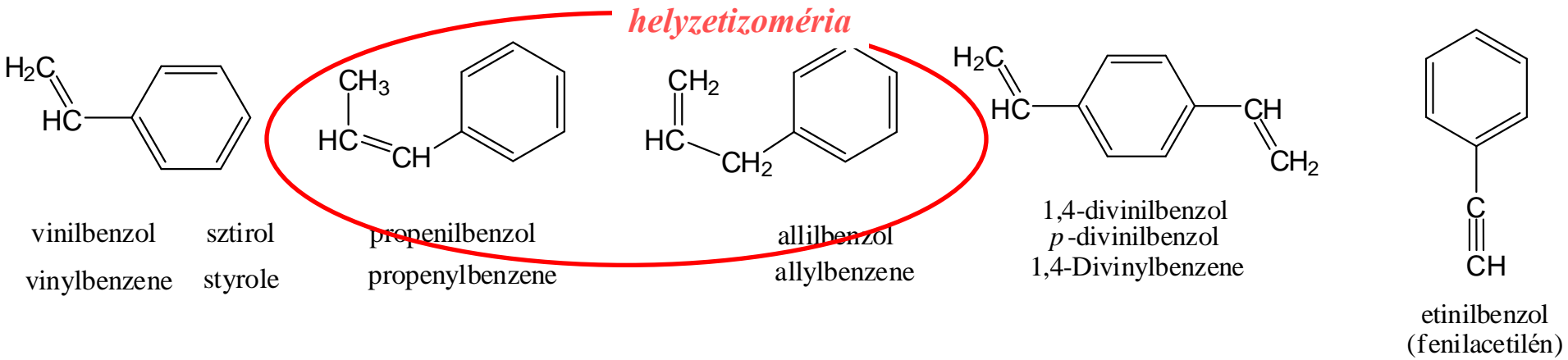

általánosítás: más potenciális karbokationt eredményező reagens is alkalmas, pl. propén,

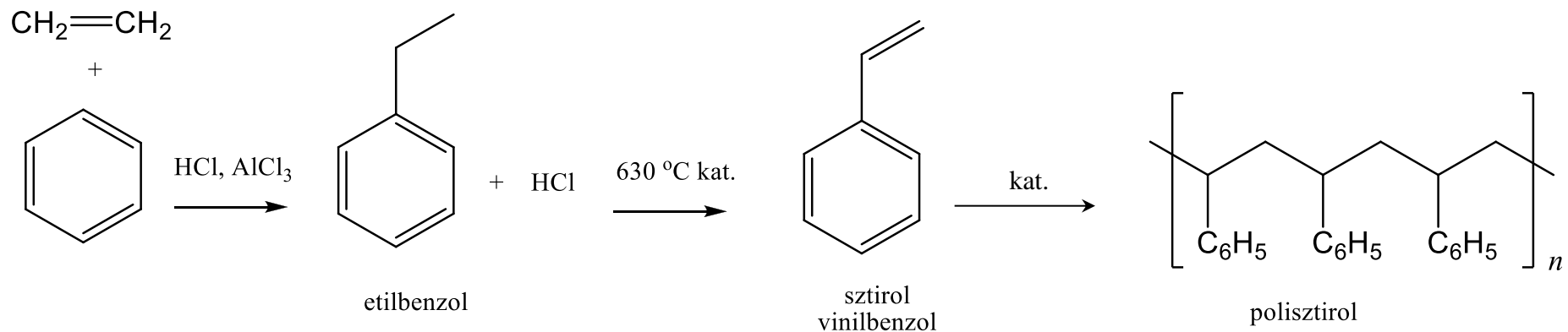

Solomons 670,
Bruckner II-125

B. Telítetlen oldalláncú monociklusos aromás szénhidrogének

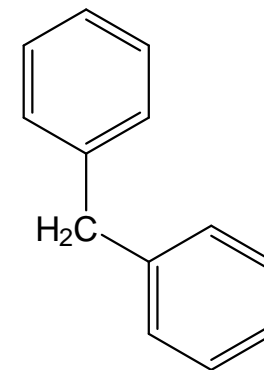
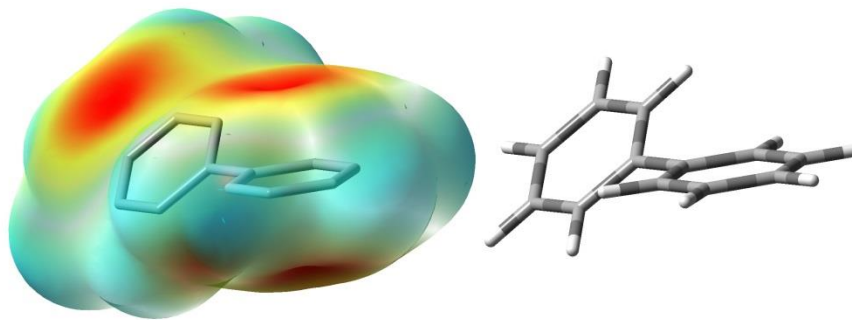
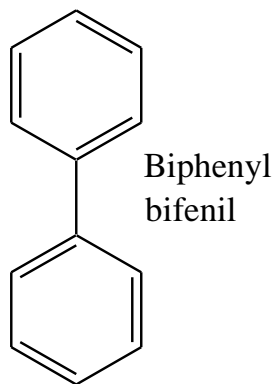

Solomons 693

>10 milliárd kg/év

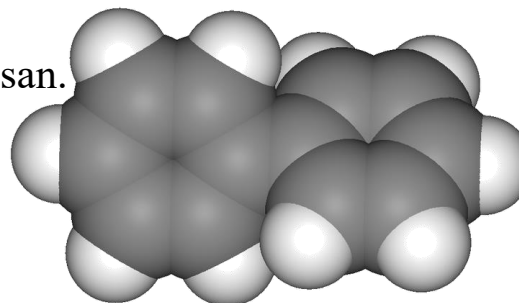
2. Izolált policiklusos aromás szénhidrogének

megfigyelés: a két aromás gyűrű se nem koplanáris se nem merőleges ($\sim 40^\circ$).

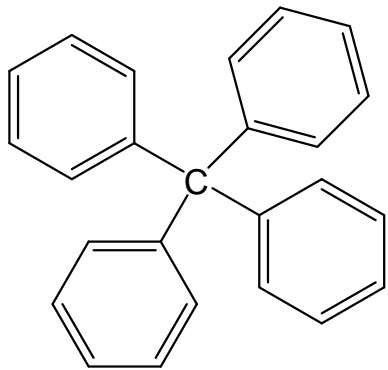
kérdés: mi lehet ennek a magyarázata?

válasz: az „orto” hidrogének így férnek el ideálisan.

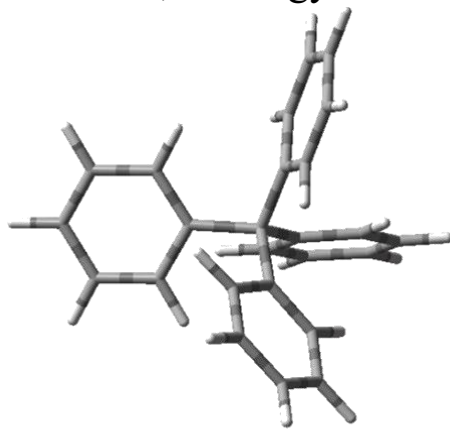

diphenylmethane
difenilmetán

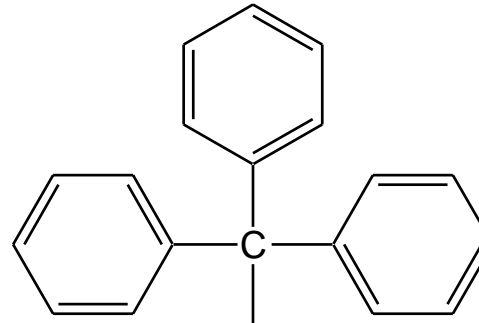
megfigyelés: az sp^3 -as szénatom tetraéderezs szerkezetű, nem úgy mint a 24 többi sp^2 -es C-atom.

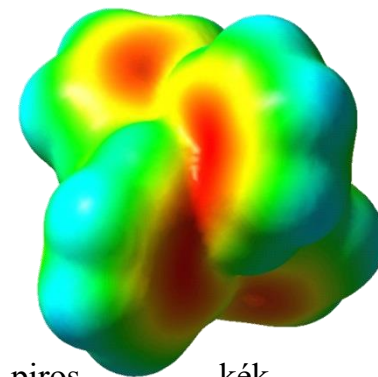
tetraphenylmethane
tetrafenilmetán

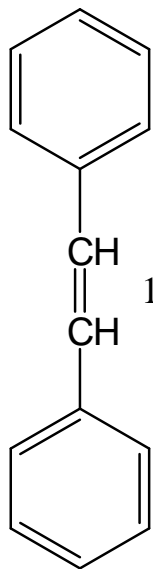
Csoportnevek:

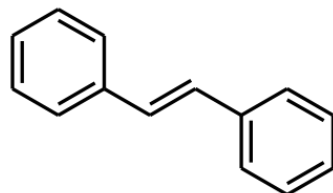
tritol-

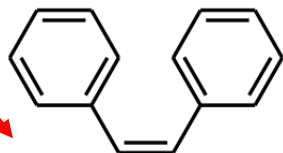
piros $-0.033 \leq$ töltés ≤ 0.033 kék

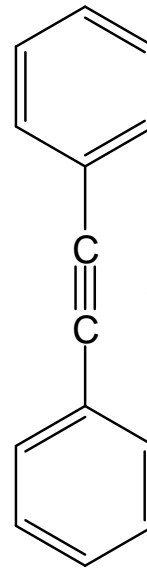
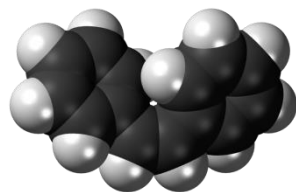
sztilbén
1,2-diphenylethene
1,2-difeniletén

transz – op: 125°C

cisz – op: 5-6°C

tolán
diphenylacetylene
difenilacetilén

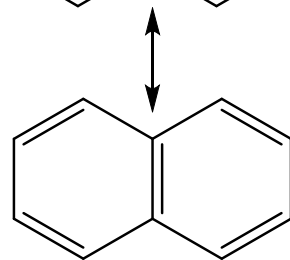
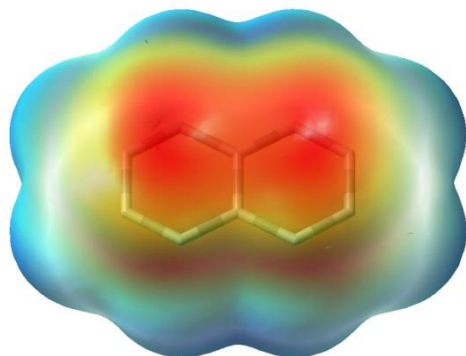
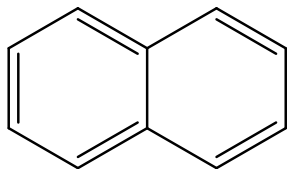
3. Kondenzált policiklusos szénhidrogének

feltétel: legalább két közös szénatom: - lineáris anelláció
- anguláris anelláció

memo: a naftalin kivételével mindegyik név „én” végződésű **szolyirtó**

kétgyűrűs rendszerek:

naftalin (*szintelen*) folytonosan konjugált (6+4 π -elektr.)
aromás ($\mu=0D$, 6- és 6-tagú gyűrűk)

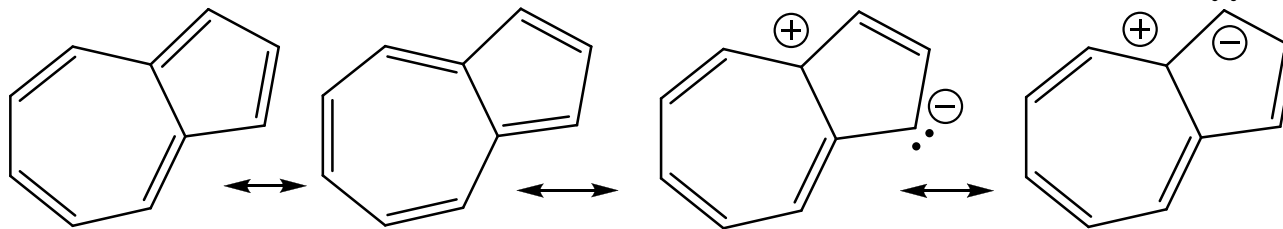
azonos

határszerkezetek

Bruckner II 185

azulén (*mélykék kristályos anyag*)

folytonosan konjugált (6+4 π -elektron = 4*2+2 ← aromás)
szemiaromás ($\mu=1.1D$, töltés szepar., 7- és 5-tagú gyűrűk)

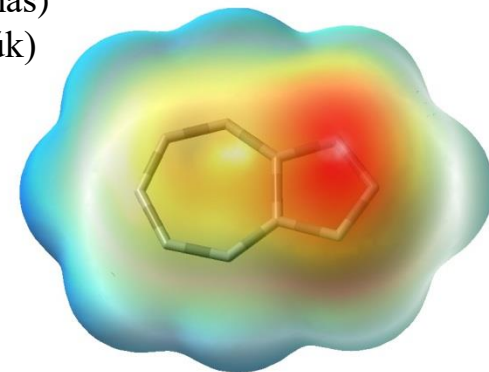

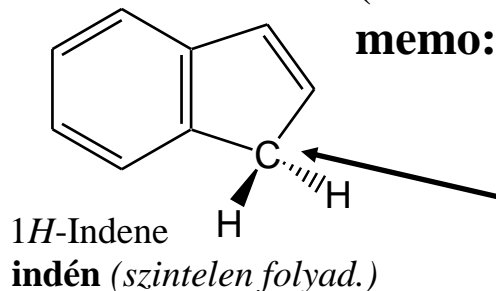
nem-azonos határszerkezetek

Bruckner II 1

magnólia

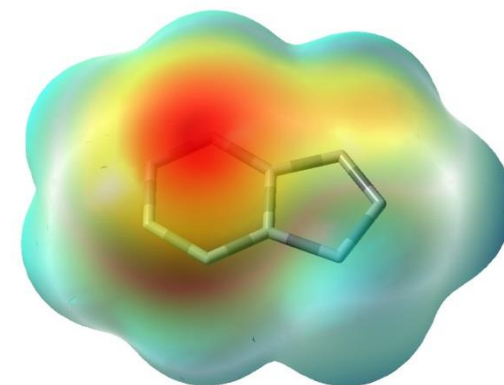
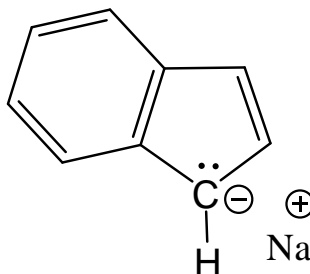
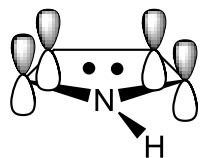
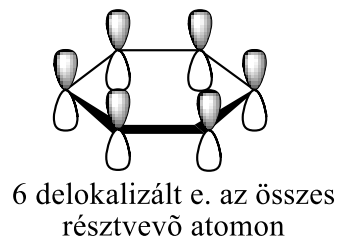

nem-aromás rendszer(6+2 π -elektr.) (dipol, 6- és 5-tagú gyűrűk)**memo:** az aromás gyűrűhöz kondenzált ciklopentadién fokozott reaktivitású

fokozott reaktivitású („savanyú”)

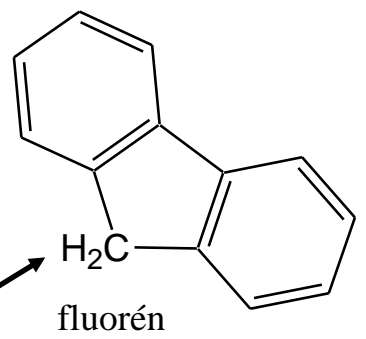
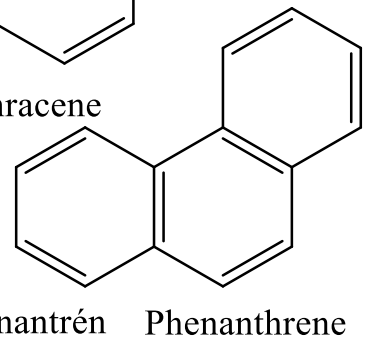
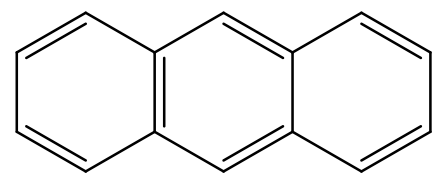
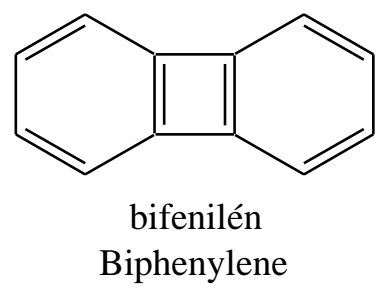
metilén csop. (pl. - indén + Na

- indén + aldehyd)

10 π -elektron = 4*2 + 2 ← aromás**Huckel szabály**, mellyel megbecsülhetjük hogy egy síkalkatú, konjugált π -elektronrendszer aromás-e? (E. Hückel 1931).Ha a síkalkatú molekulában a cirkulárisan delokalizált π -elektronok száma $4n+2$ (ahol n egész szám) és e delokalizáció kiterjed minden gyűrűs atomra, akkor a molekula aromás (lehet).Ismertebb példák: $0 \leq n \leq 6$ .Az aromásvegyületek „extra stabilak” éppen mert a részvevő atomok p_z -atompályi és esetleg nem-kötő elektronpárjai (π MO-kat betöltve) megvalósítják a p_z elektronok delokalizációját. (A „extra” energianyereséget rezonancia energiának is szokták mondani).

három gyűrűs rendszerek:

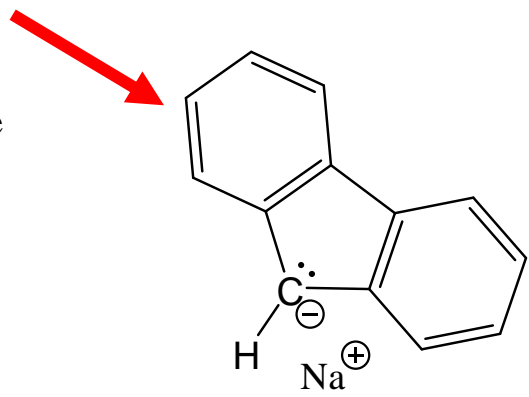
**12 π-elektron
anti-aromás**

2-Methyl-3-vinyl-1H-indene
kékesen fluoreszkáló
szintelen tûkristály

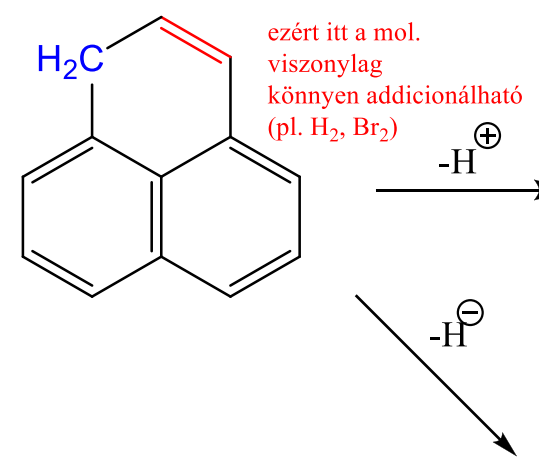
fokozott reaktivitású („savanyú”)
metilén csoport (pl. – fluorén + Na)

memo: a kialakuló anion esetében
az aromacitás ki tud terjedni a mol. egészére

kérdések: a naftalin benzológja aromás-e?
aromásá (antiaromásá) alakítható-e?

1 db. sp³-as C és 12 π elektron

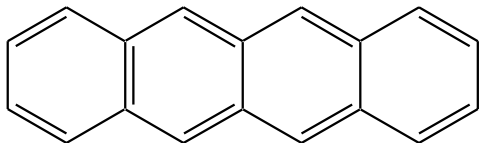

14 π-elektron = 4*3 + 2 ← aromás

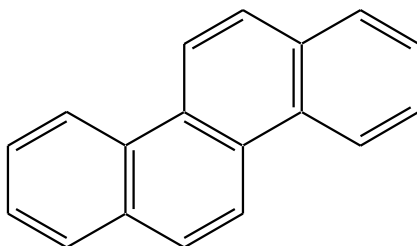
memo: A **naftalin** rezonancia energiája (-60 kcal/mol) amely alacsonyabb mint a benzol kétszereséé: -36kcal/mol*2= -72kcal/mol.

Az **antracéné** -84kcal/mol, míg a **fenantréné** -91 kcal/mol (az elvárható: -108 helyett).

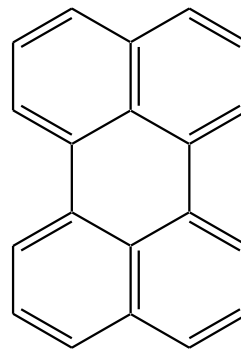
négy és több gyűrűs rendszerek:

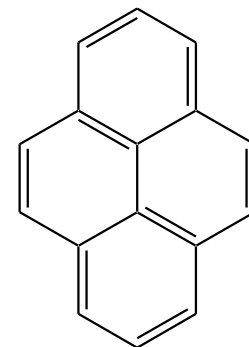
naftacén
Naphthalene

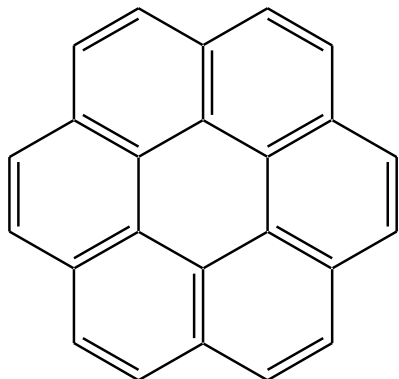
krizén
Chrysene

perilén
Perylene

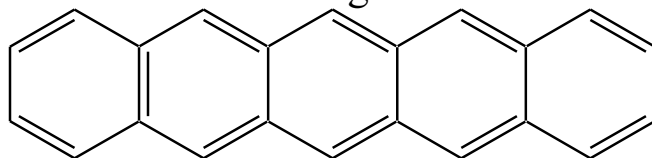
pirén
Pyrene

koronén
Coronene

memo:

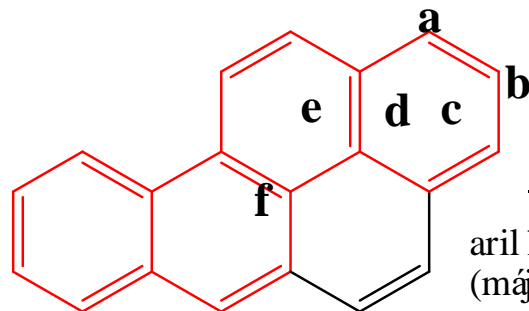
megtalálhatók a dohányfüstben, a diesel autók fekete füstjében,...

pentacén
Pentacene

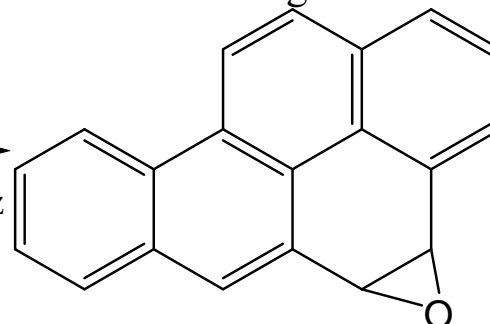

Példa: (a máj méregtelenítési stratégiája, reaktív intermedier, majd vízdoldhatóvá tétel glutationnal...)

benzo[def]krizén
Benzo[def]chrysene

aryl hidroxiláz
(májban)

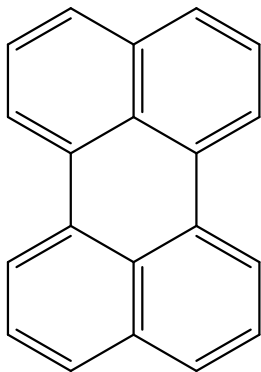

ez a ténylegesen karcinogén hatású vegyület

Az teljes SCF elektronsűrűség alapján számított izo-felületek

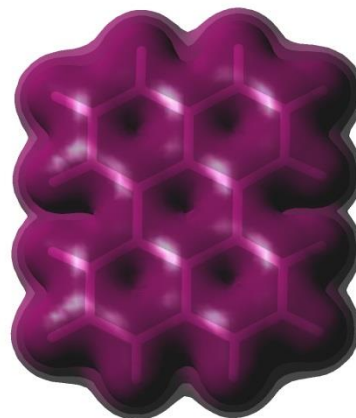
perilén *bronzsárga*
krist. (op. 274°C)

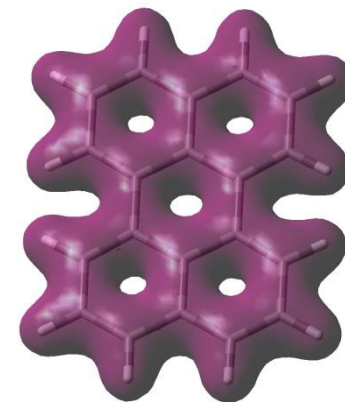
0.004

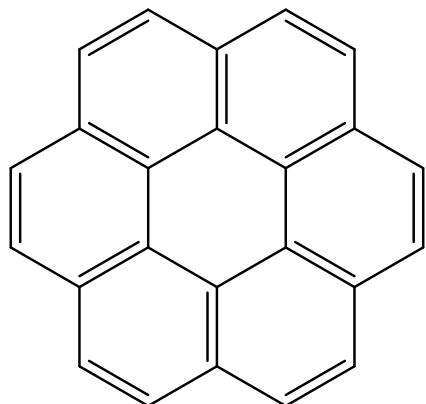
0.02

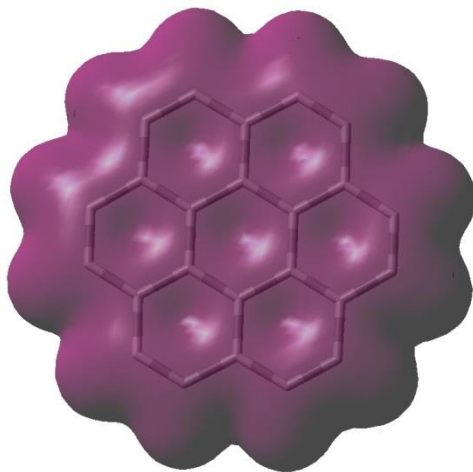
0.04

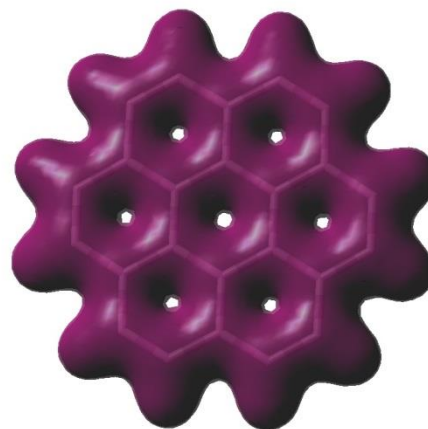
memo: 2 naftalin peri
helyzetű összekapcsolódása

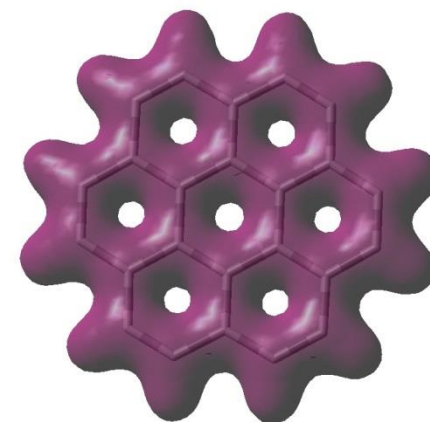
0.004

0.025

0.04

koronén *sárga*,
krist. (op. 429°C)

hat benzolgyűrű körkörös anellációja,
ciklikusan kondenzált gyűrűs aromás szénhidrogén

aromaticitás – nem összefüggő π rendszerek

IX. Aromás halogénezett szénhidrogének

Egy vagy több hidrogént X-re cserélünk

halogénezés helye szerint: -magban szubsztituált (**aril-halogenid**),

-oldalláncban szubsztituált (**aral-kilhalogenid**)

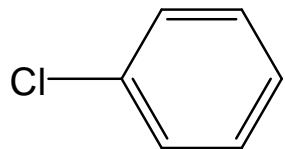
Szn: előző fejezet alapneveiből (pl. benzol, fenantrén) képezzük

(pl. jódbenzol, 9-brómfenantrén).

Csn: előző fejezet csoportneveihez (pl. fenil, fenantril) tesszük a funkció nevet (pl. klorid) és így kapjuk a

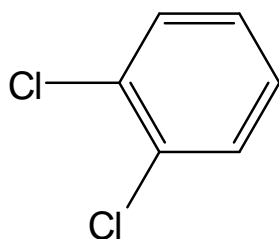
(pl. fenil-jodid, fenantril-bromid).

monosubsztituált

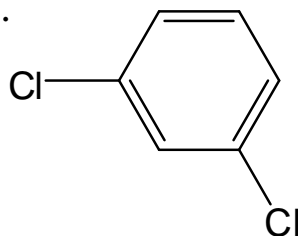

klórbenzol
chlorobenzene

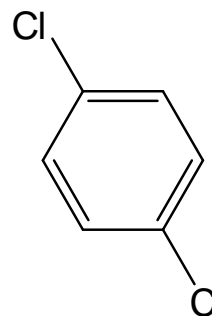
disubsztituált

1,2-diklórbenzol
(*o*-diklórbenzol)
1,2-Dichlorobenzene

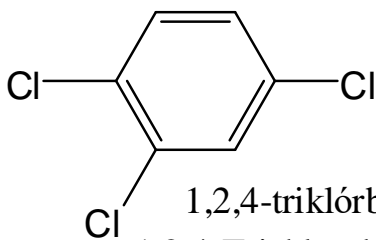

1,3-diklórbenzol
(*m*-diklórbenzol)
1,3-Dichlorobenzene

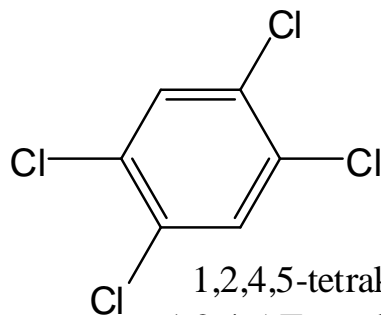

1,4-diklórbenzol
(*p*-diklórbenzol)
1,4-Dichlorobenzene

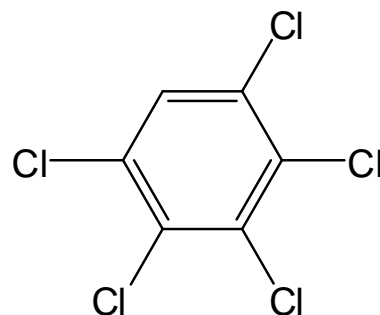
tri-, terta-, penta-, hexasubsztituált

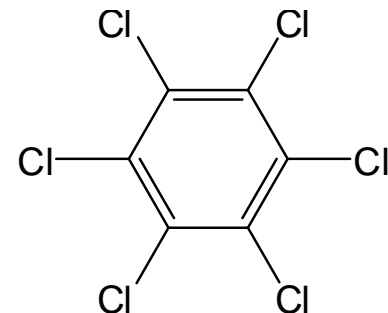
1,2,4-triklórbenzol
1,2,4-Trichlorobenzene

1,2,4,5-tetraklórbenzol
1,2,4,5-Tetrachlorobenzene

pentaklórbenzol
Pentachlorobenzene

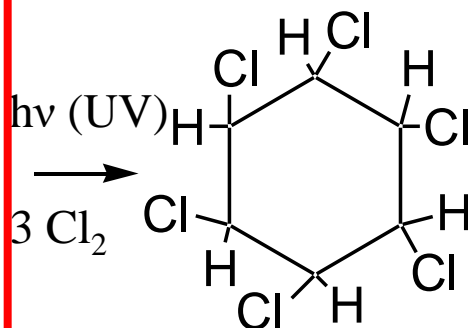
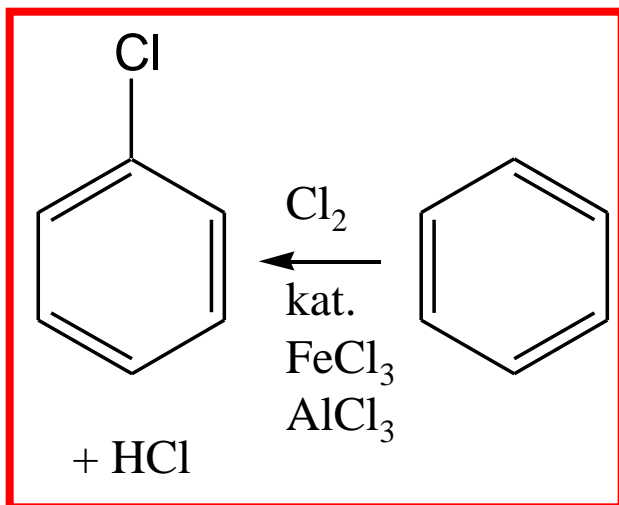
hexaklórbenzol
Hexachlorobenzene

aromás vegyületek tipikus és speciális reakciói:

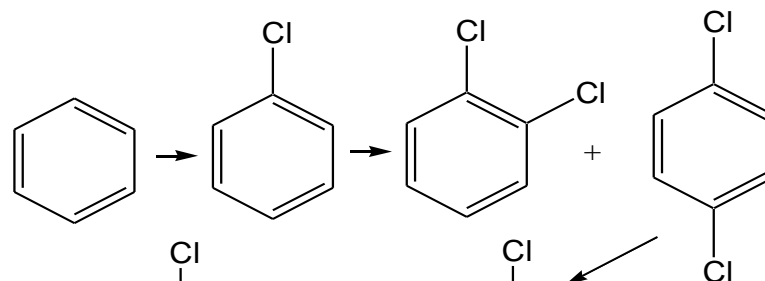
tipikus: szubsztitúció

speciális: addíció

Bruckner II/1 240

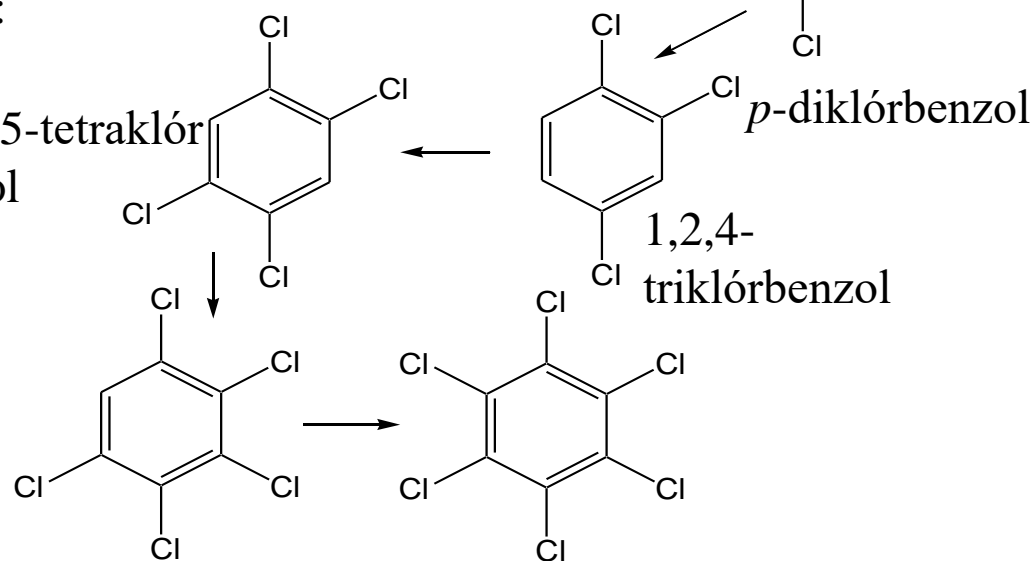
o-diklór benzol

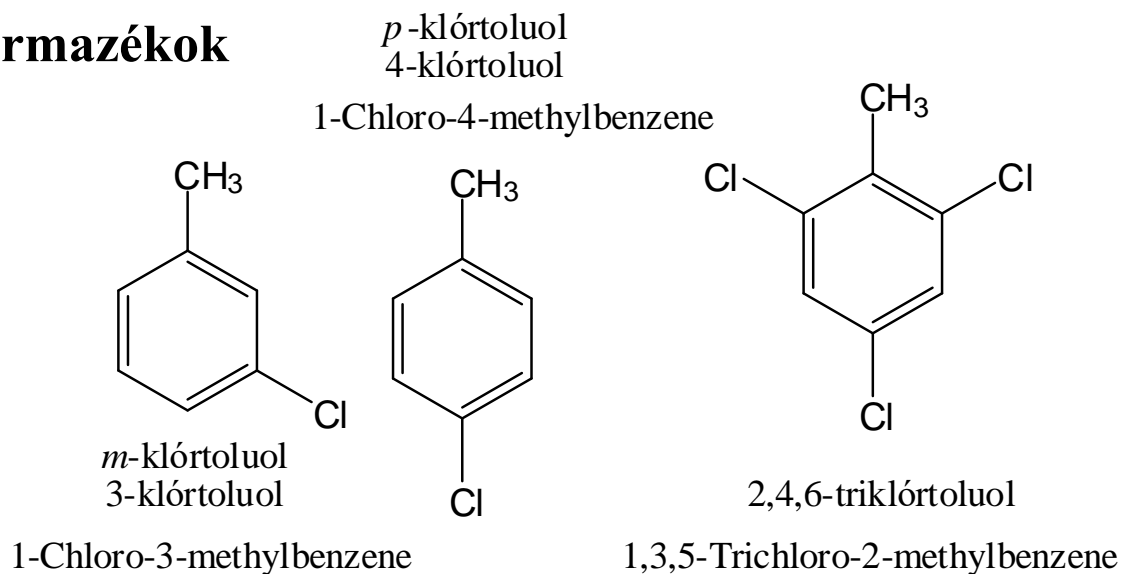
perhalogénezés (csak sok Cl₂ kell):

minden lépésben:
+Cl₂ és -HCl

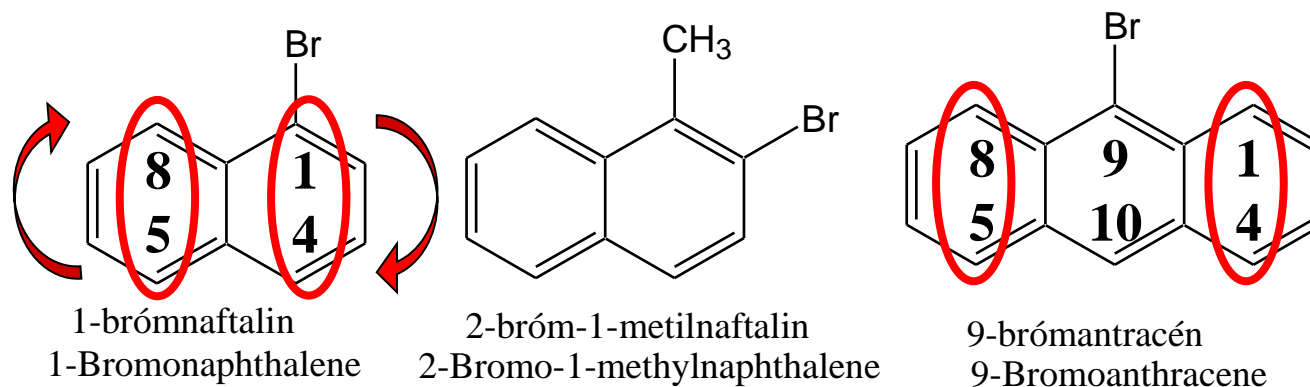
1,2,4,5-tetraklór
benzol

Toluolszármazékok

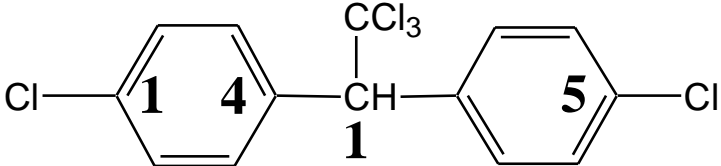
Kondenzált policiklusos szénhidrogénszármazékok:

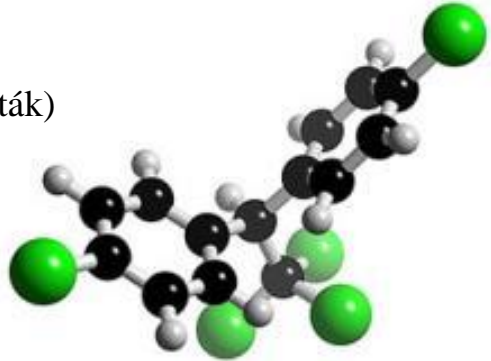
Memo:

Szélső gyűrűvel kezdjük a számozást, majd középen az anellált C-atomokat számozzuk utoljára.

Nev. gyak

DDT
rovarirtószer (betiltották)

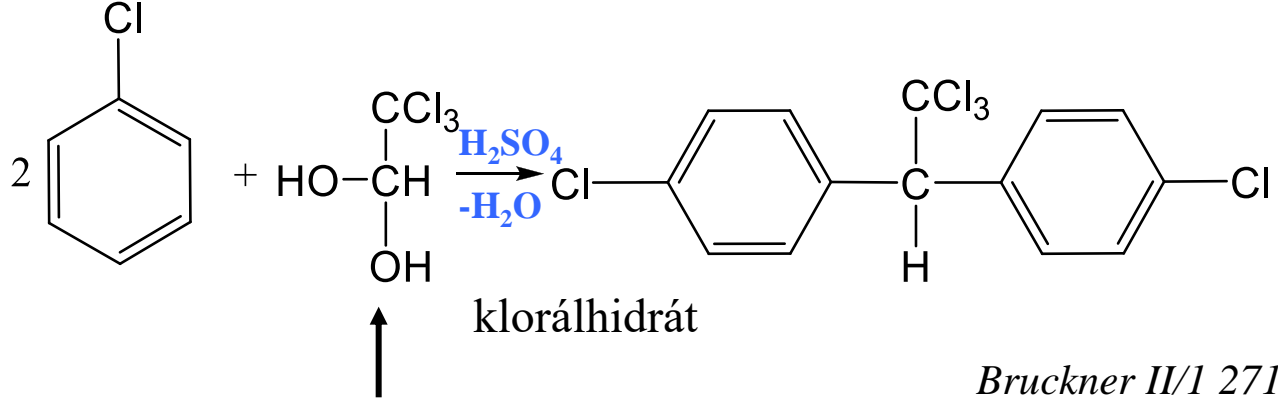

1-Chloro-4-(5-chloro-1-trichloromethyl-pent-3-enyl)-benzene
1-klor-4-(5-klór-1-triklormetil-pent-3-enil)-benzol

1-bisz(4-klórfenil)-2,2,2-triklóretán

DDT szintézise: (Zeidler, 1874)

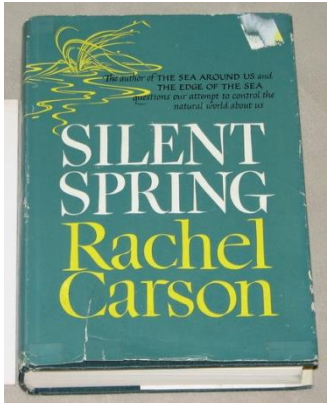
becenév: diklór-difenil-triklóretán

$Cl_3C-CH=O$ klorál (triklór-acetaldehid)
+ H_2O

Bruckner II/1 271

1962

1. rovarirtó-szer → **kedvező hatás**
2. lerakódik algákban → pusztítja a halakat
3. idegrendszeri károsodást okoz → **káros hatás**

(feszültségfüggő Na⁺-csatornák nyitva maradnak, depolarizáció, ezért az akciós potenciál kialakulása zavart lesz)

X. Aromás hidroxivegyületek és származékai

Egy vagy több hidrogént OH-ra cserélünk

Az -OH helye szerint: -magban szubsztituált (**fenol**),

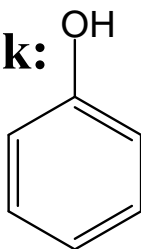
-oldalláncban szubsztituált (**aromás alkohol**)

Alapnevek: benzol $\Rightarrow$ fenol, naftalin $\Rightarrow$ naftol, fenantrén $\Rightarrow$ fenantrol

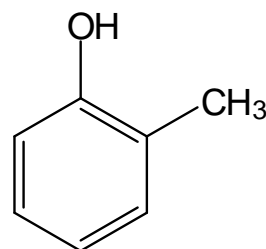
Szn: alapneveiből (pl. benzol, fenantrol) képezzük (pl. jódfenol, 5-brómfenantrol).

1. Fenol típusú hidroxivegyületek:

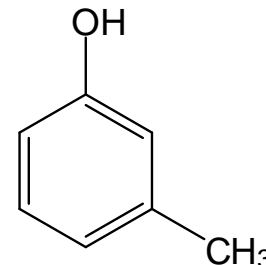
Egyértékű fenolok:

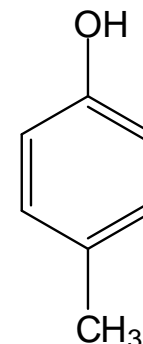
fenol
Phenol

o-krezol
o-cresol
2-Methyl-phenol

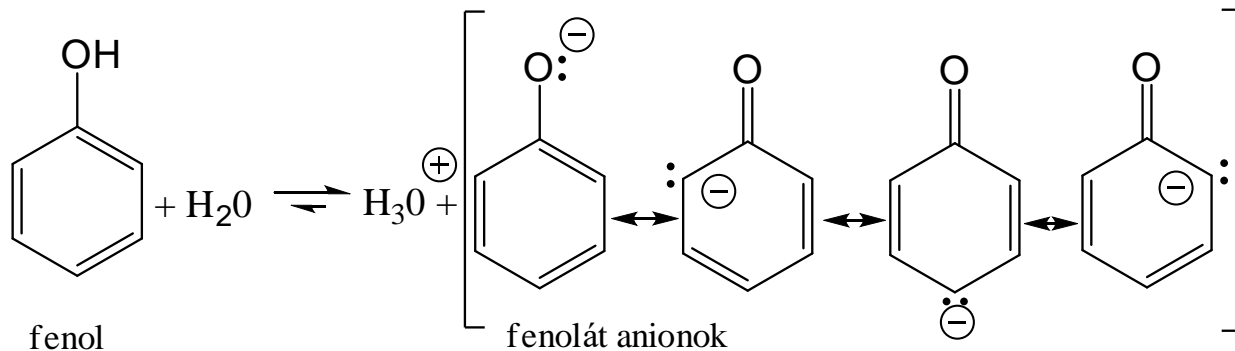
m-krezol
m-cresol
3-Methyl-phenol

p-krezol
p-cresol
4-Methyl-phenol

kérdés: miért savanyúbb a fenolok kémhatása mint az alifás alkoholoké?

pK_a = **9.9** (fenol), **18** (ciklohexanol), 16 (etanol), 16 (víz), 4.8 (ecetsav)

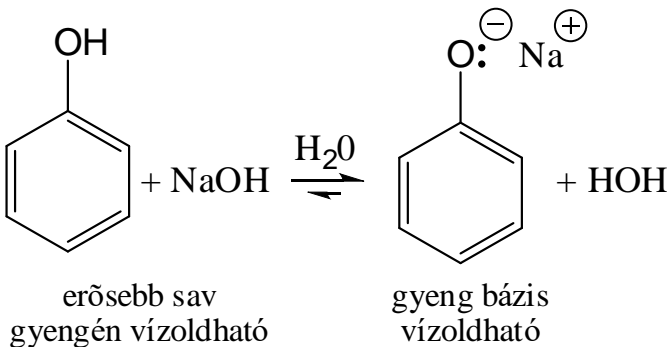
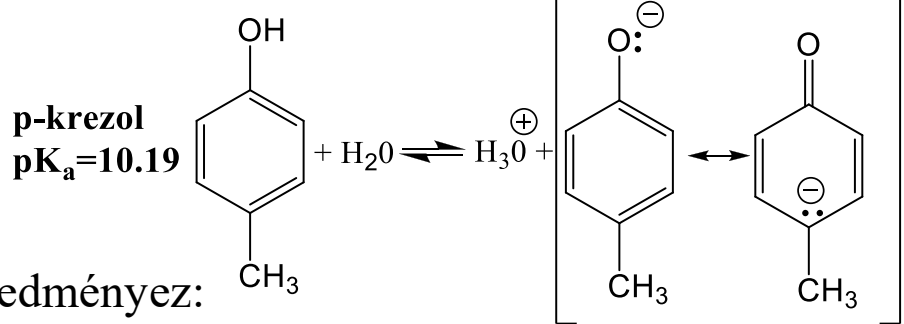
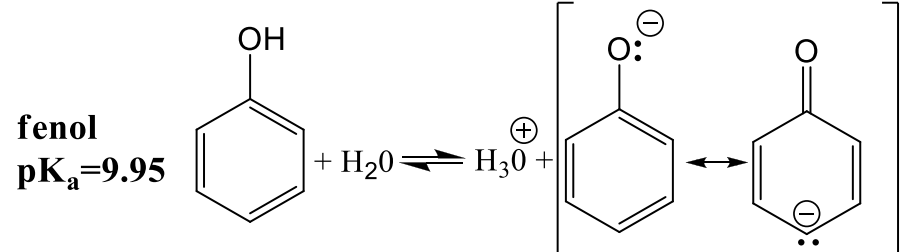
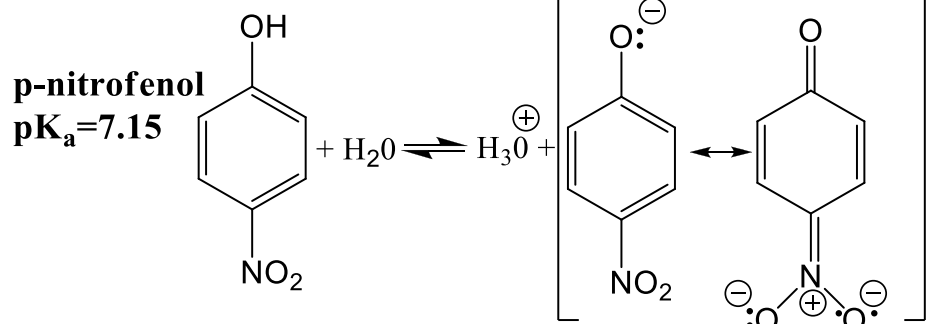

válasz: A keletkező fenolát anion konjugáció révén stabilizálódik, az egyensúly ezért ennek javára eltolódik

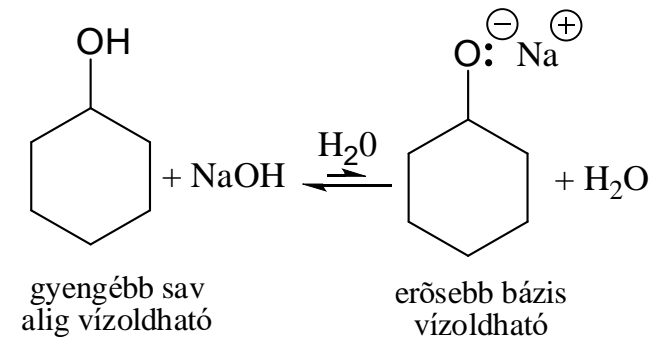
kérdés: hogyan befolyásolják a szubsztituensek a fenol kémhatását?

memo: a p-krezolban a konjugáció kb. annyira kiterjedt mint a fenolban, de a p-nitrofenolban viszont kiterjedtebb, ami tovább növeli a savas karaktert.

memo: az eltérő savasság eltérő vízoldhatóságot eredményez: $pK_a = 9.9$ (fenol), 16 (víz), 18 (ciklohexanol)

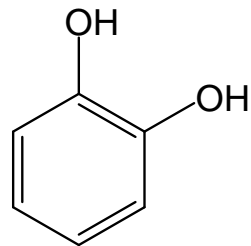

a fenolok disszociációja vízben 10.000-szerese a ciklohexanolénak → töltött részecskék megjelenése → megnövekedett oldhatóság

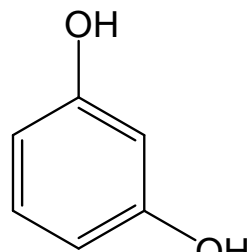

kétértékű fenolok:

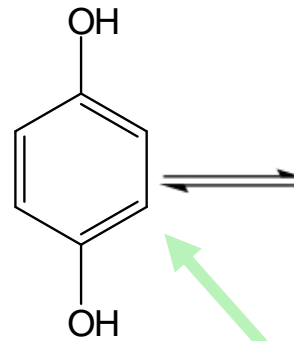
három
különböző izomer

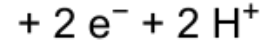
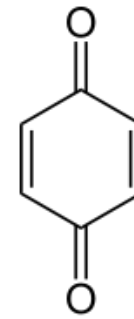
pirokatechin
Benzene-1,2-diol

rezorcín
Benzene-1,3-diol

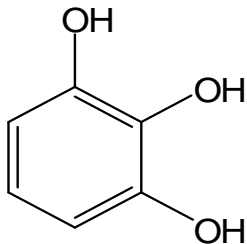
hidrokinon
Benzene-1,4-diol

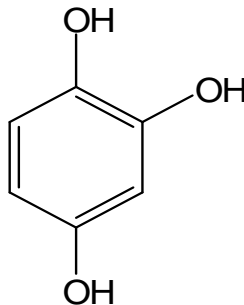
•redukáló-szer:
AgNO₃ – fotó előhívás
•„depigmentáció”

háromértékű fenolok:

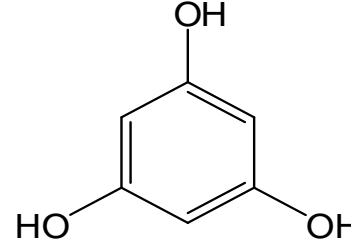
három
különböző izomer

pirogallol
Benzene-1,2,3-triol
benzol-1,2,3-triol

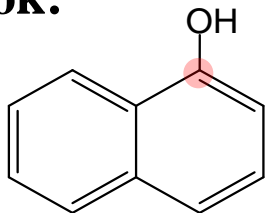

oxihidrokinon
Benzene-1,2,4-triol
benzol-1,2,4-triol

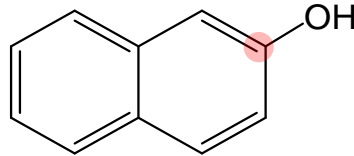

floroglucin
Benzene-1,3,5-triol
benzol-1,3,5-triol

naftolok:

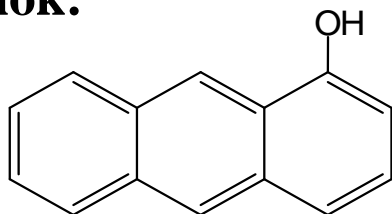
1-naftol
(α -naftol)
1-Naphthol

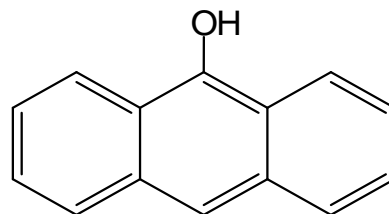
2-naftol
(β -naftol)
2-Naphthol

memo: rendhagyó nevezéktan
1-naftol és nem naft-1-ol
1-antról és nem antr-1-ol

antrolok:

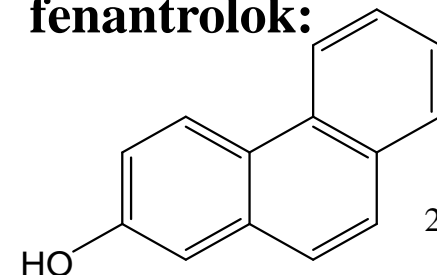

1-antról
(α -antról)
1-Anthrol

9-antról
(antranol)
9-Anthrol

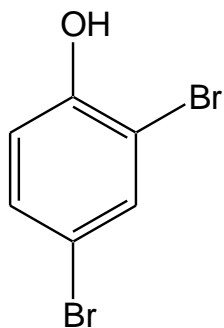
fenantrolok:

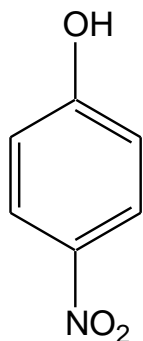
2-fenantrol
2-Phenanthrol

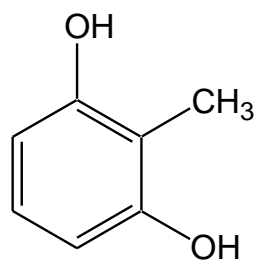
Nev. gyak

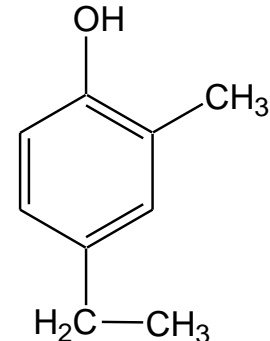
2,4-dibrómfenol
2,4-Dibromophenol

4-nitrofenol
(p-nitrofenol)
4-Nitrophenol

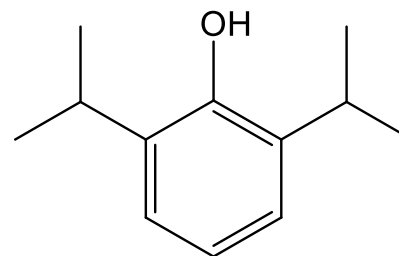
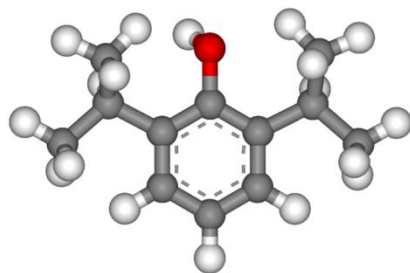
2-Methylbenzene-1,3-diol
2-metilbenzol-1,3-diol

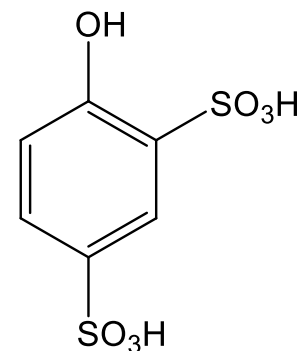
4-etil-2-metilfenol
4-Ethyl-2-methylphenol

4-hidroxi-benzol-
1,3-diszulfonsav

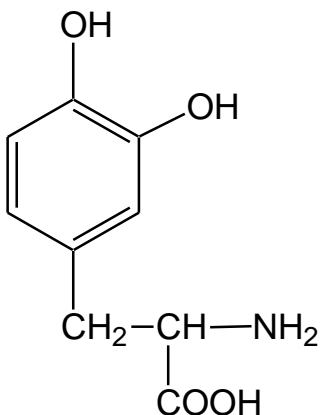
4-Hydroxybenzene-
1,3-disulfonic acid

2,6-diisopropylphenol
propofol: műtétknél használt intravénás
altatószer (kb. 100 millió ember/év)

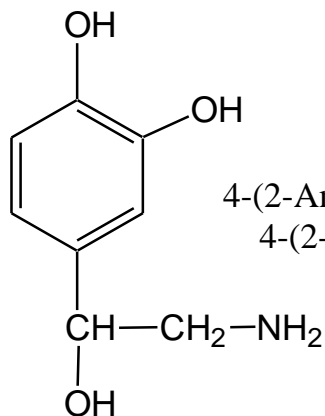

Példa:

2-Amino-3-(3,4-dihydroxyphenyl)propionic acid
2-amino-3-(3,4-dihidroxifenil)propionsav

DOPA 3,4-dihydroxyphenylalanine
neurotransmitter prekursor: dopamin, noradrenalin + Parkinson-kór kezelése

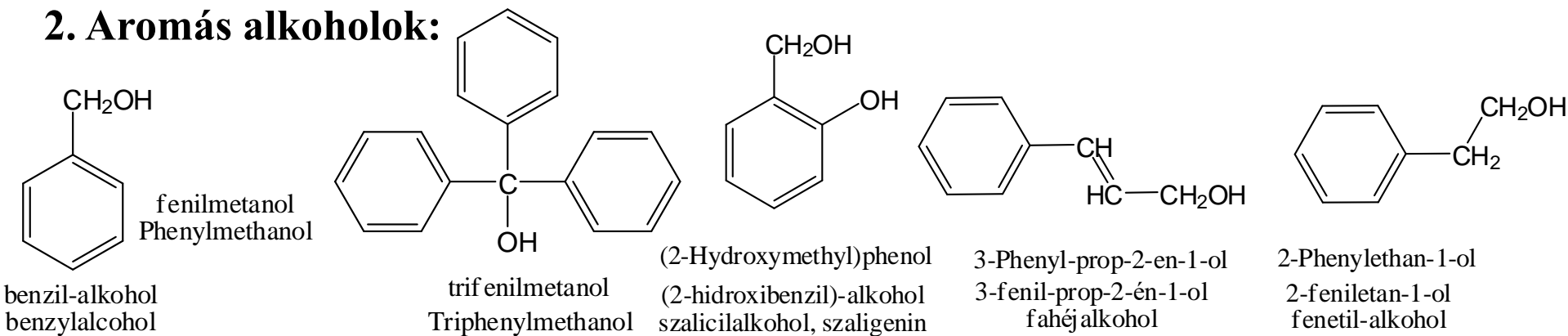

4-(2-Amino-1-hydroxyethyl)benzene-1,2-diol
4-(2-amino-1-hidroxietil)benzol-1,2-diol

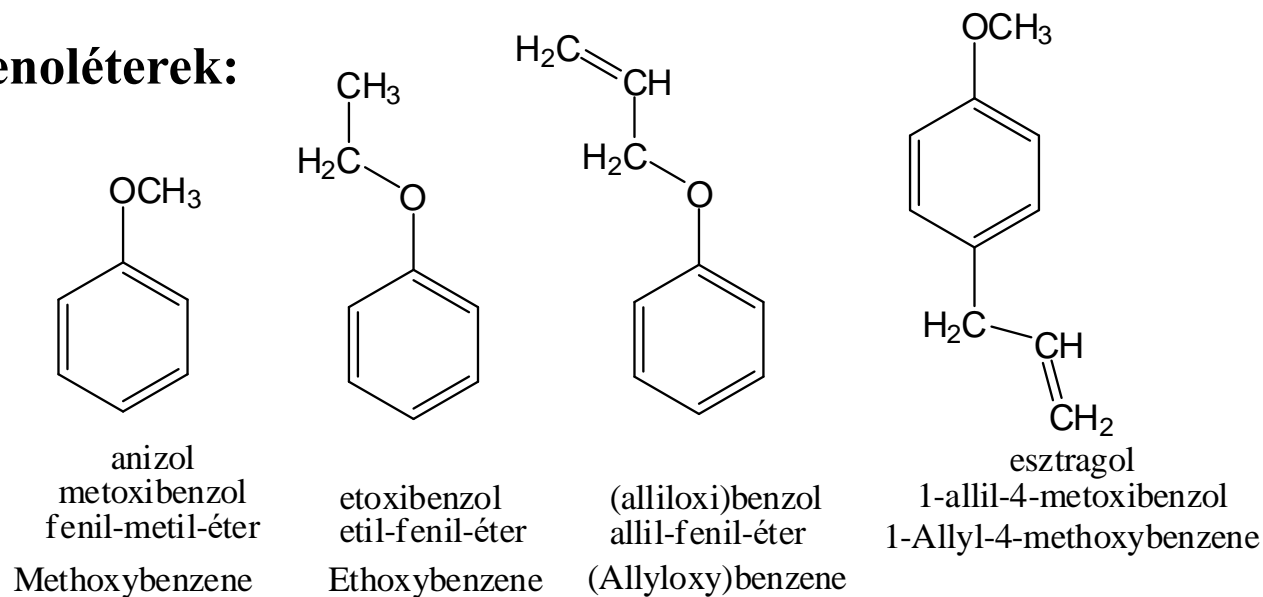
noradrenalin

**neurotransmitter, stressz hormon,
gyógyszerként: vérnyomás emelő**

2. Aromás alkoholok:

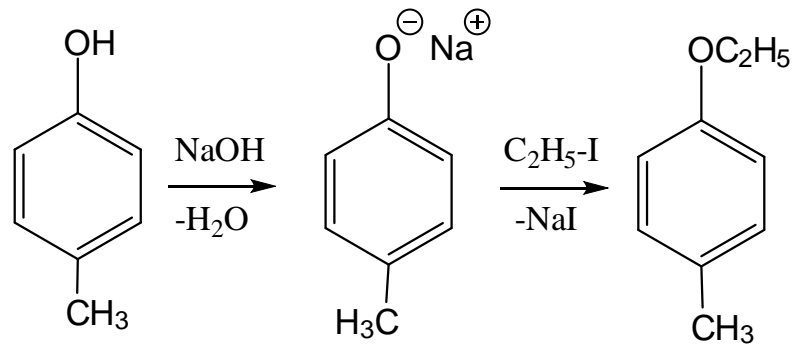

3. Fenoléterek:

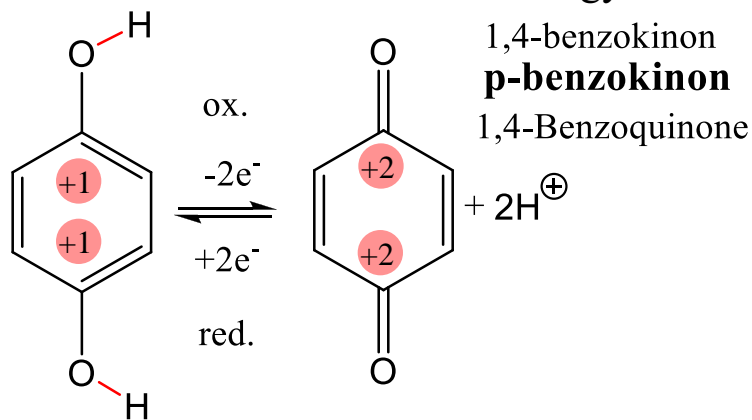

Fenoléterek előállítása:

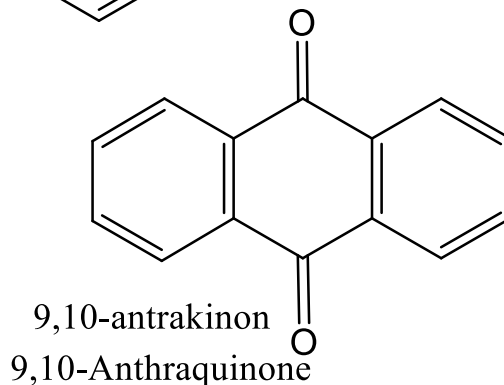
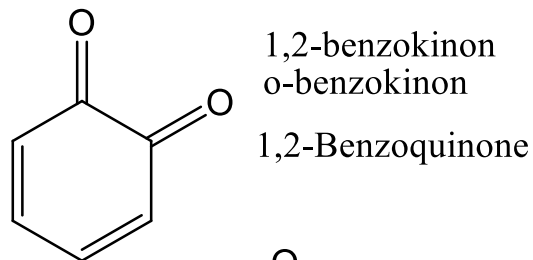
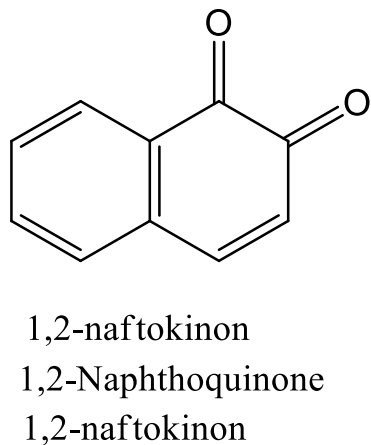
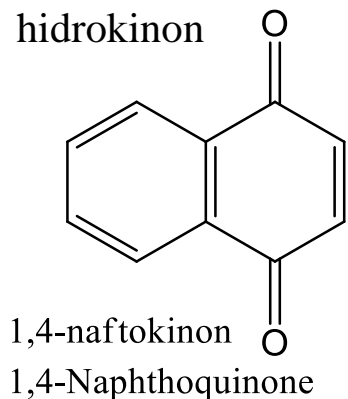
Savas jellegük miatt már NaOH-dal is fenolátot képeznek (Williamson szint.), míg az alkoholok csak fém Na-mal adnak alkoholátot!

4. Kinonok: már nem aromás vegyületek

hidrokinon

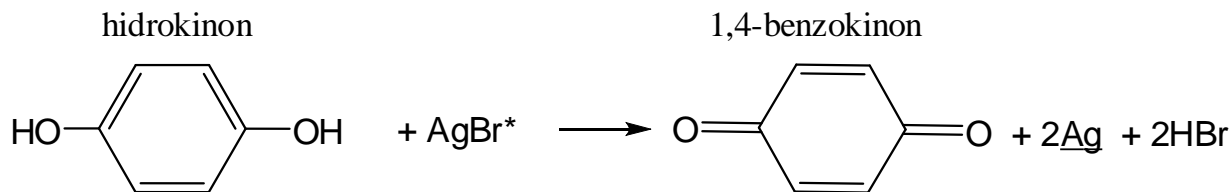

memo:

könnyen oxidálhatók a fenolok és redukálhatók a kinonok

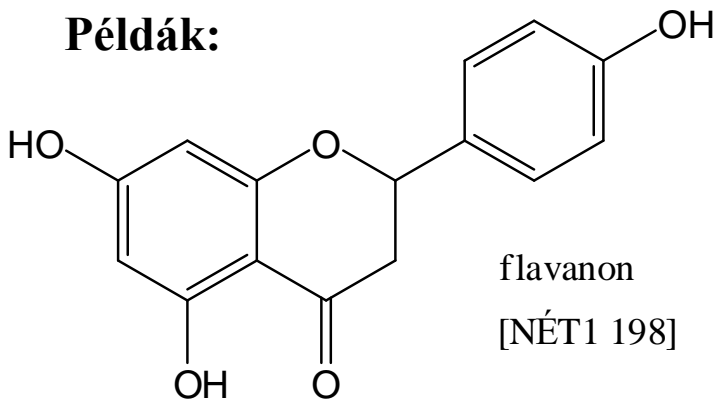
memo: A fekete-fehér fényképezés során a lemezre rétegzelt AgBr szemcséket fénnel aktiváljuk. Előhíváskor a hidrokinon redukálja az Ag^+ fém Ag-é, ami fekete szemcséként rögzül a negatívon és ami a „negatív kép” sötét része.

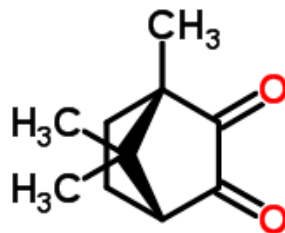
memo: neve kinon de nem kinoidális szerkezetű a molekula

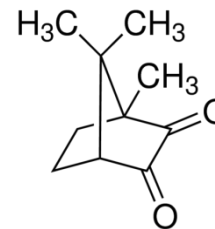
Példák:

flavanon
[NÉT1 198]

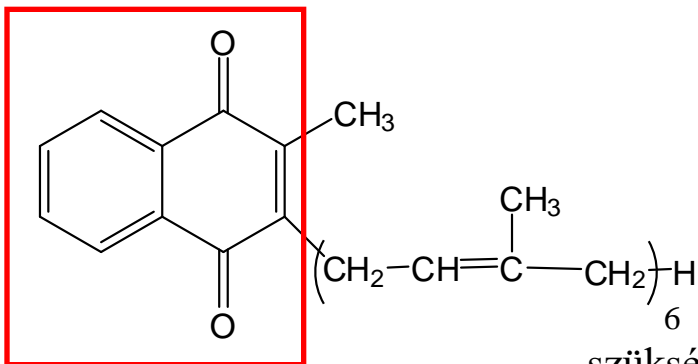
kámforkinon

1,7,7-Trimethylbicyclo[2.2.1]heptane-2,3-dione

5,7-Dihydroxy-2-(4-hydroxyphenyl)chroman-4-one

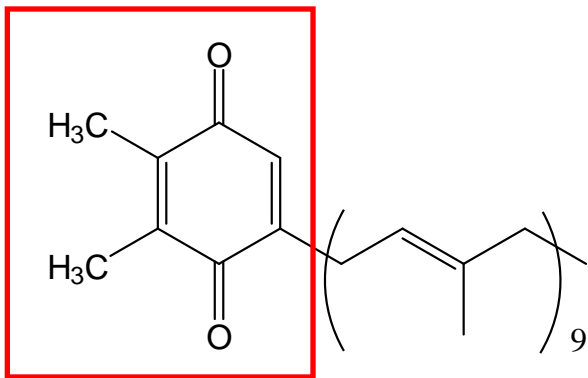
kámforkinon - fogtömések egyik komponense

2-Methyl-1,4-naphthoquinone

K₂ vitamin
[Stryer 255]

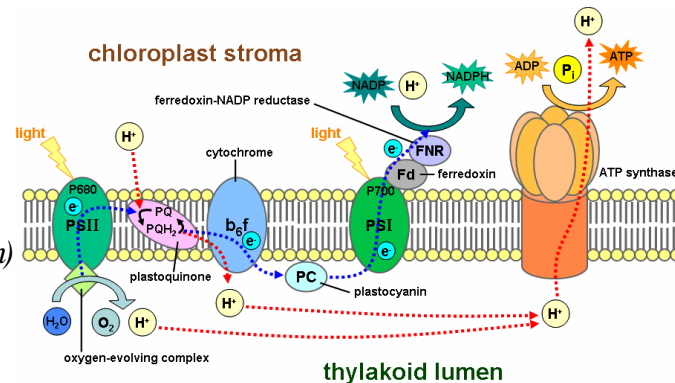
szükséges a protrombin és más kalciumkötő fehérjék szintézisének (vérkoagulációs hatás), gyermekkorban: egészséges csontfejlődés

2,3-Dimethyl-1,4-benzoquinone

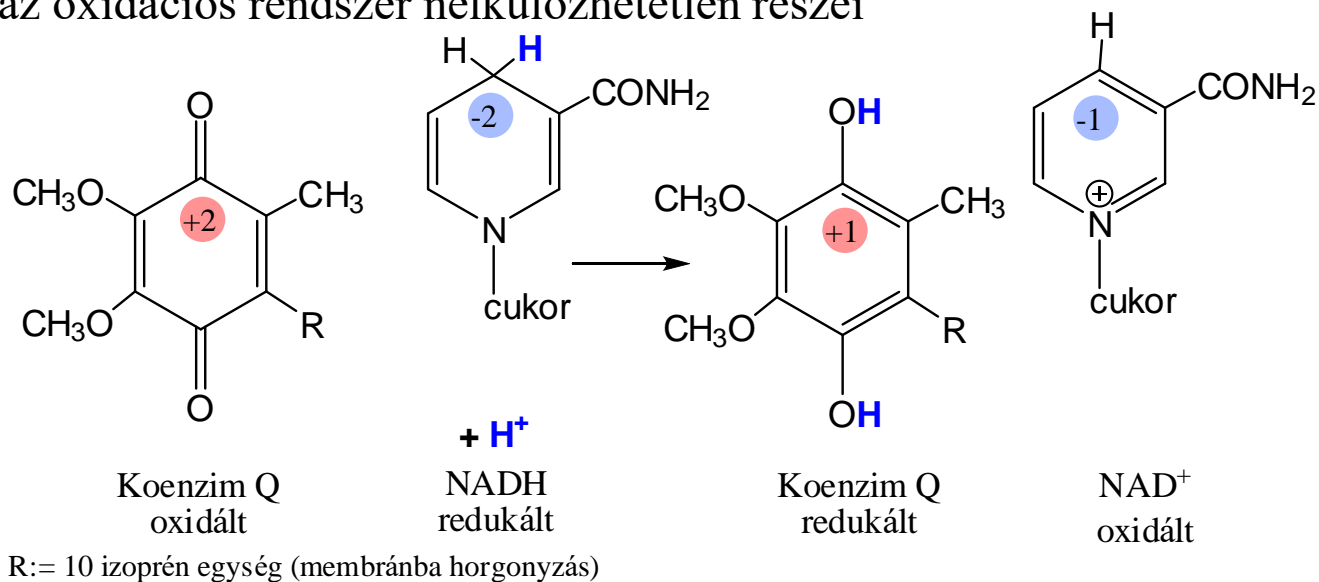
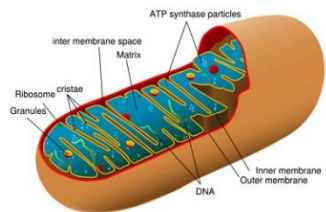
plasztokinon A oxidált forma
(a redukáltforma a hidrokinon)
[NÉT1 57], Stryer 659

fotoszintézis: fény hatására vízből O₂-t fejlesztve redukálódik a plasztokinon A

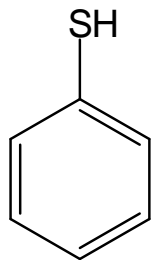
A mitokondrium oxidáló szere:

Koenzim Q és NADH az oxidációs rendszer nélkülözhetetlen részei

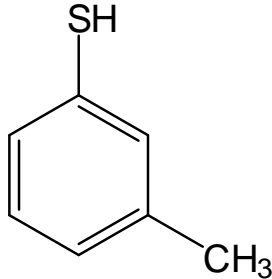

XI. Aromás kénvegyületek

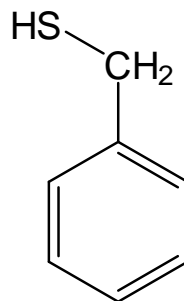
1. Tiolok

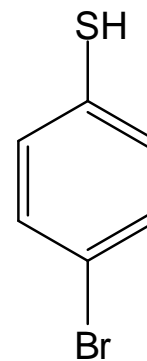
Benzenethiol
benzoltiol
tiofenol

3-Methylbenzene-1-thiol
3-metilbenzol-1-tiol
m-tiokrezol

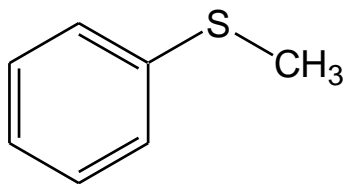

Phenylmethanethiol
fenilmetántiol

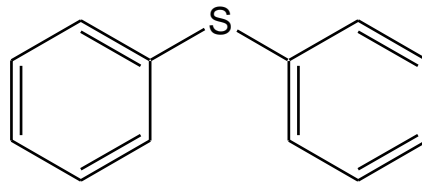

4-Bromobenzene-1-thiol
4-bróm-benzol-1-tiol
p-brómbenzol-1-tiol

2. Szulfidok

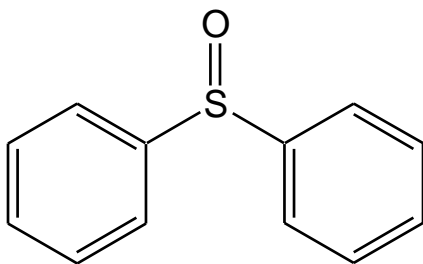

Methylsulfanylbenzene
metil-fenil-szulfid
methyl phenyl sulfide

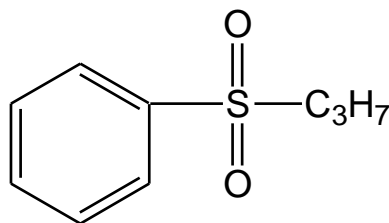
difenil-szulfid
diphenyl sulfide

3. Szulfoxidok

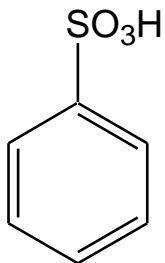
difenil-szulfoxid
diphenyl sulfoxide

4. Szulfonok

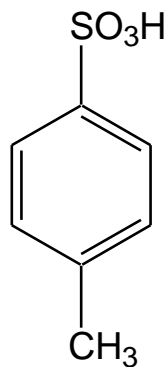

fenil-propil-szulfon
phenyl propyl sulfone

5. Szulfonsavak

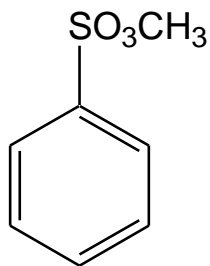

benzolszulfonsav
Benzenesulfonic acid

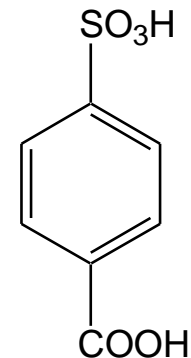
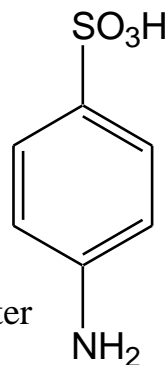
p-toluolszulfonsav
Toluene-4-sulfonic acid

6. Szulfonsav-észterek

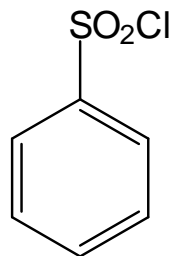
Methyl benzenesulfonate
metil-benzolszulfonát
Benzenesulfonic acid methyl ester
benzolszulfonsav-metil-észter

4-aminobenzolszulfonsav
4-Aminobenzenesulfonic acid

4-Sulfobenzoic acid
4-szulfobenzoesav
p-szulfobenzoesav

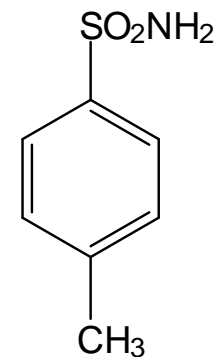
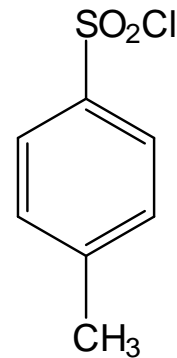
7. Szulfonsav-kloridok, szulfonsav-amidok

benzolszulfonil-klorid
Benzenesulfonyl chloride

tozil-klorid
p-toluolszulfonil-klorid

4-Methylbenzenesulfonyl chloride
4-metilbenzolszulfonil-klorid

p-toluolszulfonamid
Toluene-4-sulfonamide

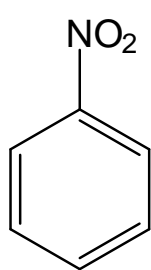

XII. Aromás nitrogéntartalmú vegyületek

Előtag: nitro-, nitrozo-

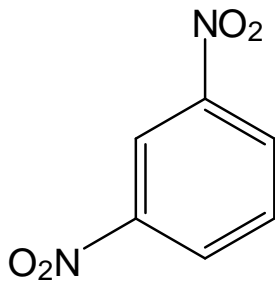
1. Aromás niro- és nitrozovegyületek

típusnév: nitro-arén, nitrozo-arén

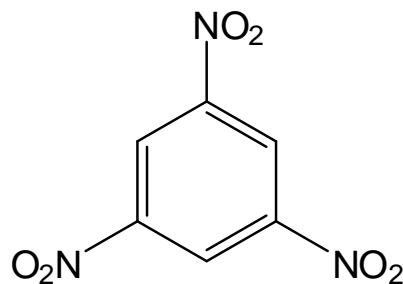
nitrobenzol

Nitrobenzene

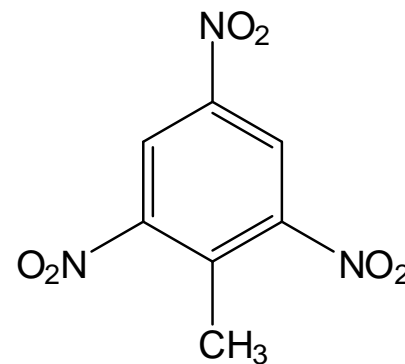
1,3-dinitrobenzol
m-dinitrobenzol

1,3-Dinitrobenzene

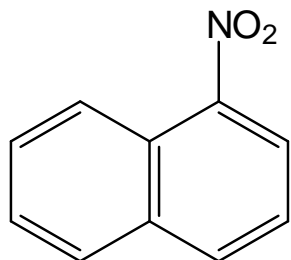
1,3,5-trinitrobenzol

1,3,5-Trinitrobenzene

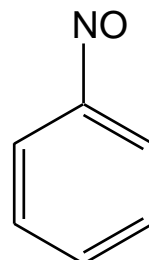
2,4,6-trinitrotoluol
(TNT, trotil)

2,4,6-trinitrotoluene

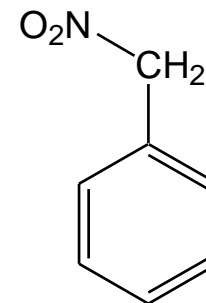

1-nitronaftalin
(α -nitronaftalin)

1-Nitronaphthalene

nitrozobenzol
Nitrosobenzene

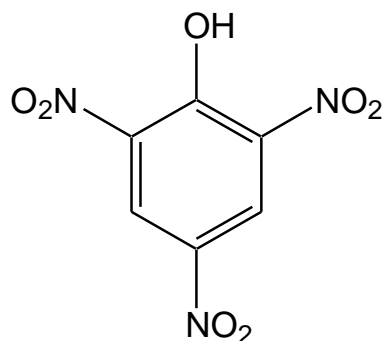
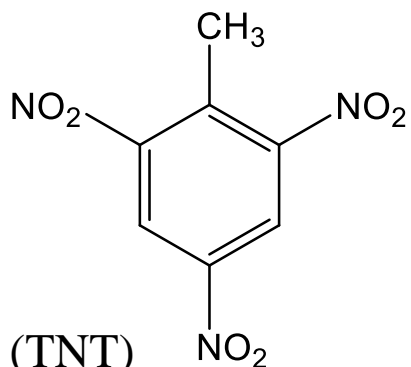

fenilnitrometán
Phenylnitromethane

Néhány „robbanékony” nitrobenzol származék:

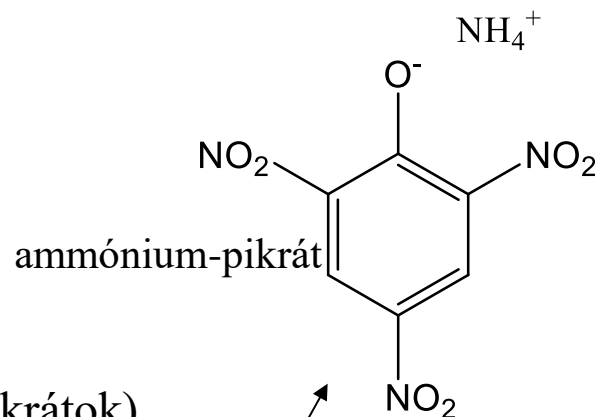

Trinitrotoluol (TNT)

Pikrinsav (sói a pikrátok)

kémcső kísérlet (max. 1g anyaggal)

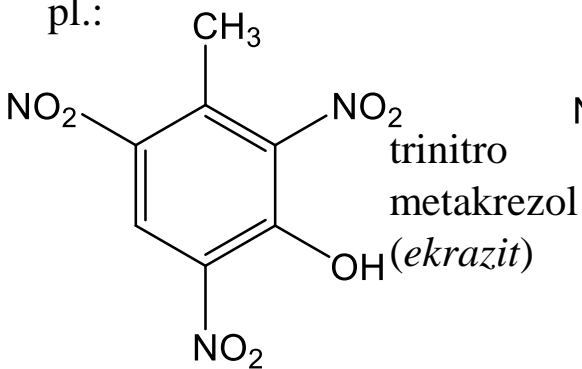
ammónium-pikrát

pl.

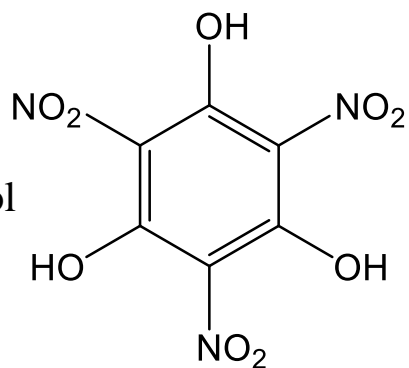
memo: fokozottan explozívok a TNT szubsztituált származékai

memo: tárolási, stabilitási okok miatt NH₃ sói formában használjuk

pl.:

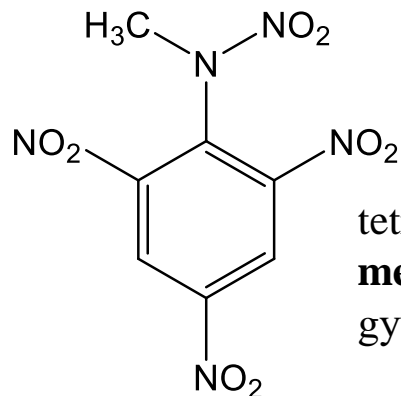

trinitro metakrezol (ekrazit)

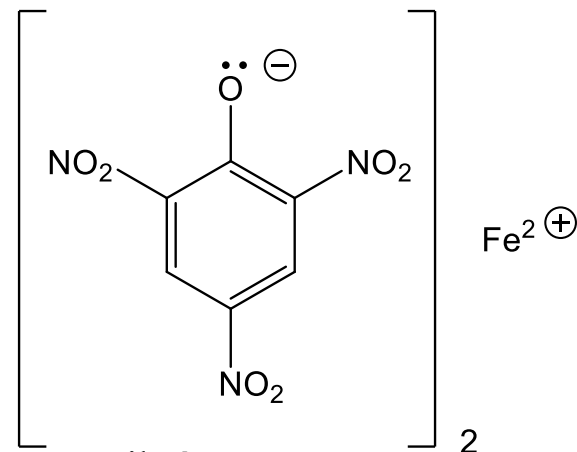
trinitrofluoroglucin (TNFG)

memo: hevesebb mint a TNT

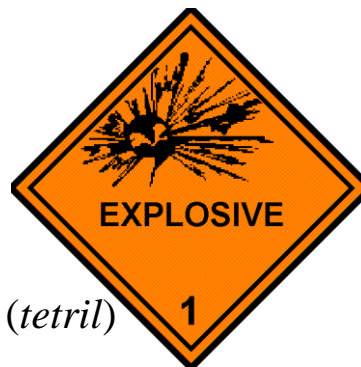

tetranitro-N-metilanilin (tetril)

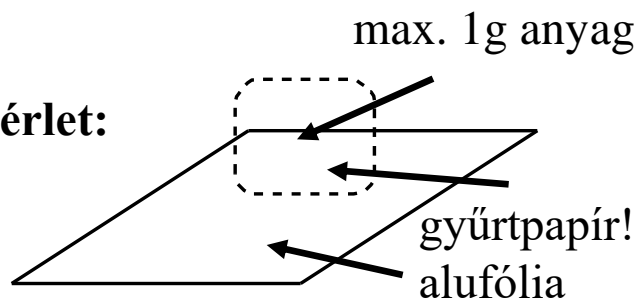
memo: még hevesebb gyutacsnak használták

vas-pikrát (igen explozív)
kémcsöves kísérlet TILOS!

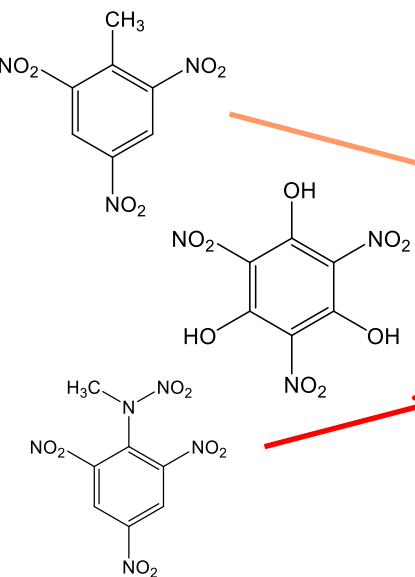
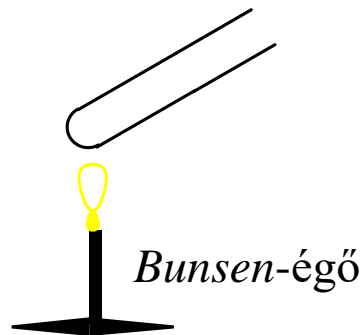

1. kísérlet:

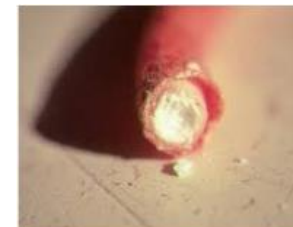

gyújtópálcával vagy
gyufával a papírt meggyújtjuk

2. kísérlet: süvítve kilő

	1.	2.
TNT vagy pikrinsav	kormozó láng	kilő
TNFG	heves, sistereg	TILOS
„tetryl”	még fényesebb	TILOS

TETRYL

fekete lőpor (Kína XI. század tűzijáték):
helyes aránya a szénpor (tüzelőanyag) +
kén (tüzelőanyag) +
salétrom (KNO_3 oxidálószer) keverékének.

Robbanásszerű térfogatnövekedés (pl. CO_2) biztosítja a tolóerőt.

memo: Stroncium-nitrát segítségével vörösre, bárium-nitrát révén zöldre, réz-karbonáttal pedig kékre lehet változtatni a robbanás színét.

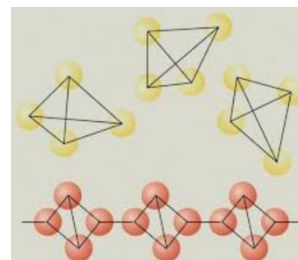
füst nélküli lőpor: cellulóz nitrát

szilárd hajtóanyag: Al és NH_4ClO_4 (ammónium-perklorát) (űrtechnika)

gyufafej: KClO_3 (kálium-klorát oxidálószer) + szénpor, kén és antimon-szulfidok (Sb_2S_3 és Sb_2S_5 narancssárga) (tüzelőanyagok) keveréke.

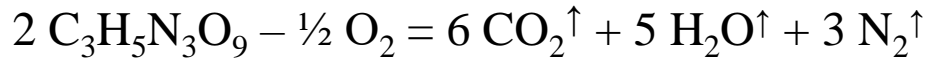
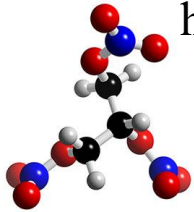
Égés során keletkező gázok: pl. CO_2 , SbO , SO_2

memo: a gyufásdoboz dörzsfelületén vörös foszfort (P_4) van, ami a súrlódás hatására könnyen meggyullad, azaz iniciátor.

Robbanószerek jellemzése, az oxigénmérleg:

kérdés: hány O₂ molekula kell egy szerves anyag elégetéséhez,
ha azt feltételezzük, hogy CO₂, N₂, H₂O keletkezik?

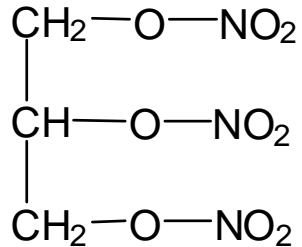
egy mol. belül van mind a NO₂ csop. (*oxidálószer*)
mind a CH₂ és CH (*tüzelőanyag*).

Ezért igen hatékony!

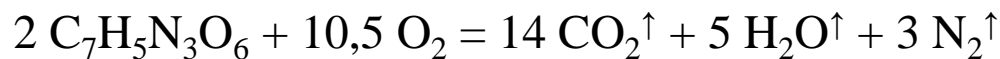
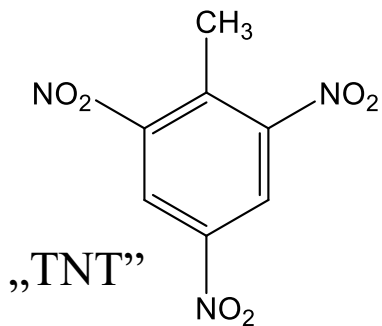
Összesen **14 mol** gáz és gőz keletkezik: kvázi nullszaldós oxigénmérleg

nitroglicerín (*színtelen foly.*)

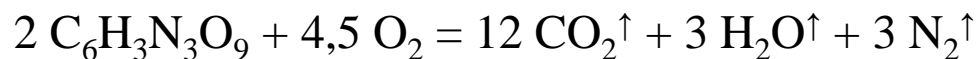
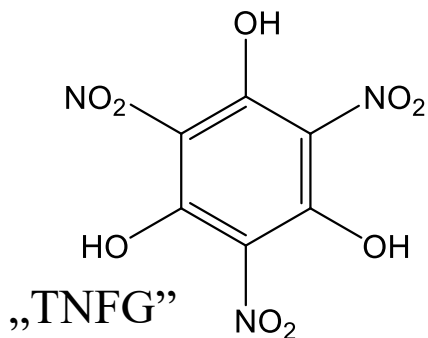
dinamit: diatomaföldbe (*kovaföld, üledékes kőzet*) felitatott nitroglicerín

Alfred Nobel
1833-1896

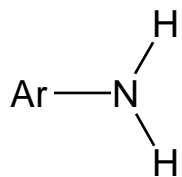
22 mol gáz és gőz keletkezik

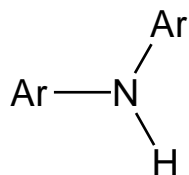
18 mol gáz és gőz keletkezik

2. Aromás aminok és iminek

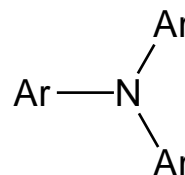
típusnév: arilamin , arilimin

primer aromás amin
(aril-amin)

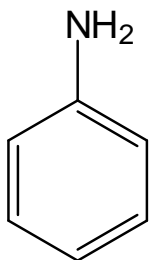

szekunder aromás amin
(diaril-amin)

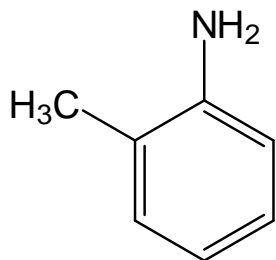

tercier aromás amin
(triaril-amin)

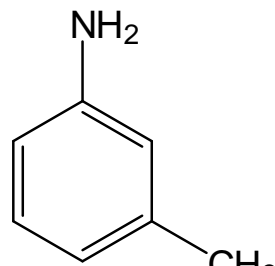
A. Egyértékű primer aminok

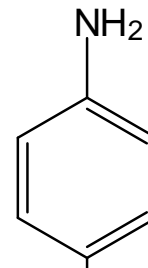
anilin

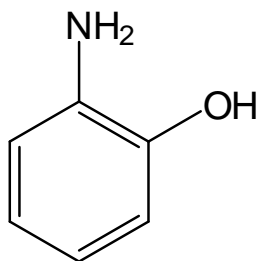
o-toluidin

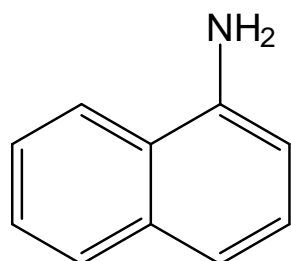
m-toluidin

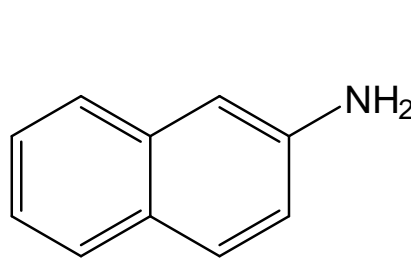
p-toluidin

2-aminofenol
o-aminofenol

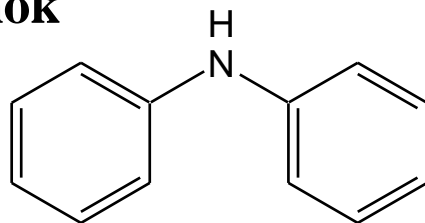

1-naftil-amin
(α -naftil-amin)

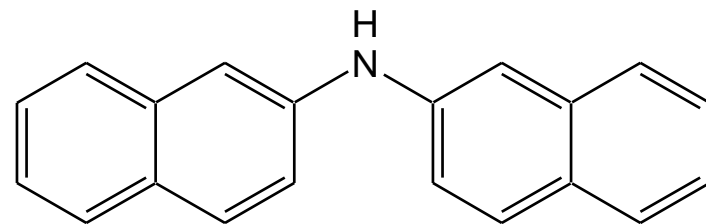

2-naftil-amin
(β -naftil-amin)

B. Egyértékű szekunder aminok

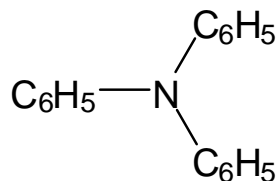

difenil-amin
Diphenylamine

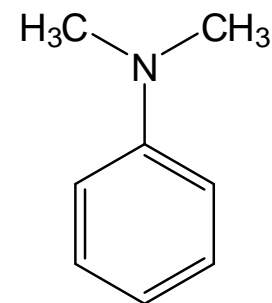

bisz(2-naftil)-amin
Bis(2-naphthyl)amine

C. Egyértékű terciér aminok

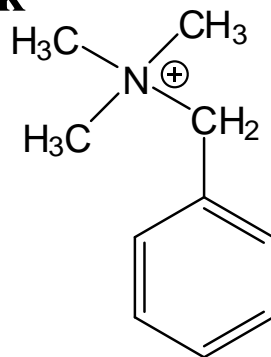

trifenil-amin
Triphenylamine

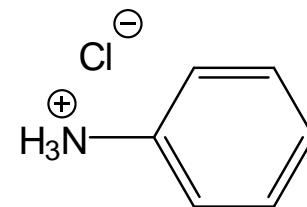

N,N-dimetilanilin
N,N-Dimethylaniline

D. Kvaterner ammóniumvegyületek

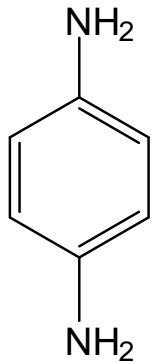
benzil-trimetil-ammónium-hidroxid
Benzyltrimethylammonium hydroxide

anilinium-klorid
anilinium chloride

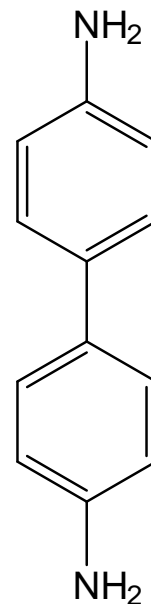
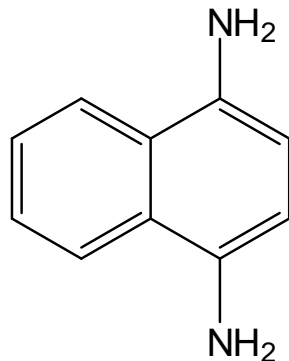

E. Többértékű aminok

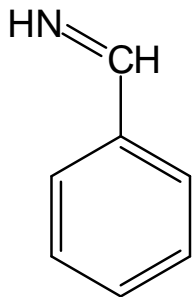
p-fenilén-diamin
p-Phenylenediamine
Benzene-1,4-diamine

naf talin-1,4-diamin
Naphthalene-1,4-diamine

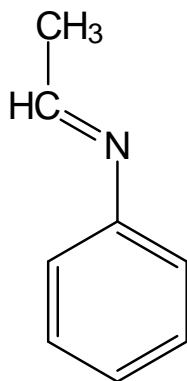

bifenil-4,4'-diamin
Biphenyl-4,4'-diamine

F. Aromás iminek

benzilidénimin
Benzylideneimine

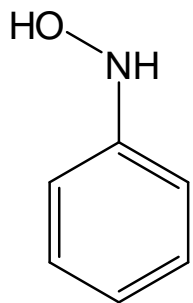
N-etilidénanilin
N-Ethylideneaniline

3. Aromás hidroxilamin és hidrazinszármazékok

típusnév: aril-hidroxilamin

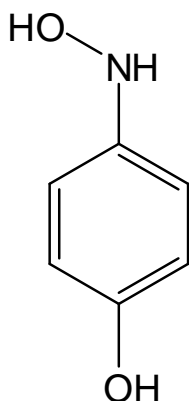
Utótag: hidroxilamin

Előtag: hidroxilamino

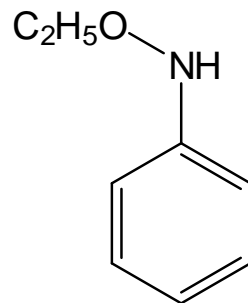
N-fenilhidroxilamin

N-Phenylhydroxylamine

4-(hidroxiamino)fenol

4-(Hydroxyamino)phenol

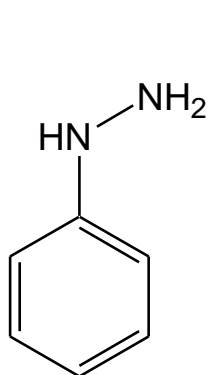
O-etil-*N*-fenilhidroxilamin

O-Ethyl-*N*-phenylhydroxylamine

típusnév: aril-hidrazin

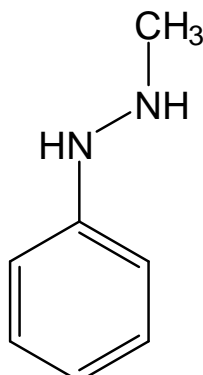
Utótag: hidrazin

Előtag: hidrazino

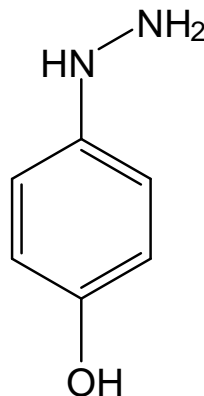
fenilhidrazin

Phenylhydrazine

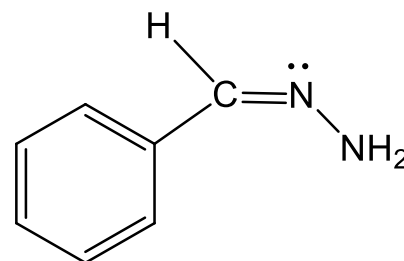
N-metil-*N'*-fenilhidrazin

N-Methyl-*N'*-phenylhydrazine

4-hidrazinofenol

4-Hydrazinophenol

benzaldehyd-hidrazon

benzilidén-hidrazin

Benzylidenehydrazine

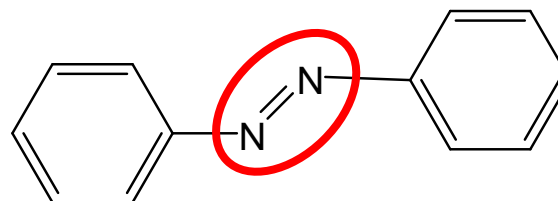
4. Aromás azo- és azoxivegyületek

típusnév: azoarén

Előtag: azo

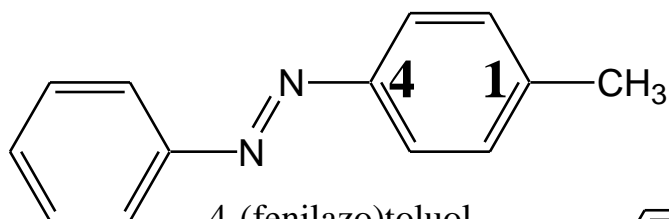
Utótag: diazén

Szimmetrikus aromás azovegyület

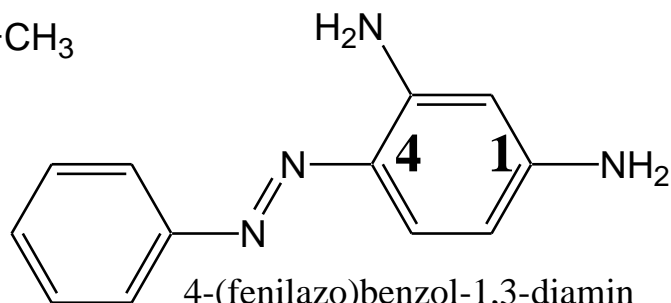

difenildiazén
Diphenyldiazene
azobenzol
azobenzene

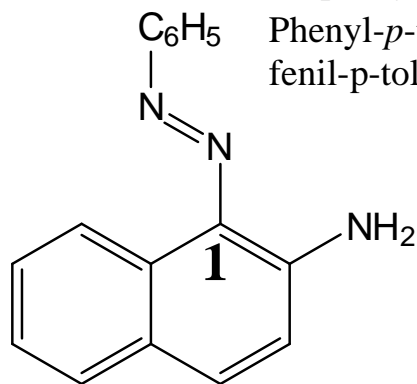
Aszimmetrikus aromás azovegyület

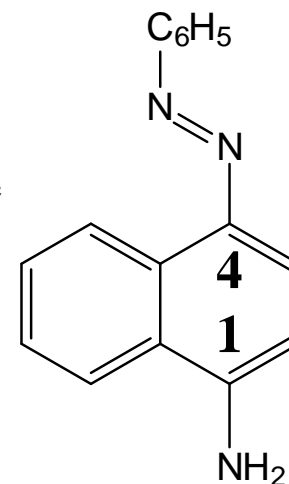
4-(fenilazo)toluol
4-(phenylazo)toluene
Phenyl-*p*-tolyl diazene
fenil-*p*-tolildiazén

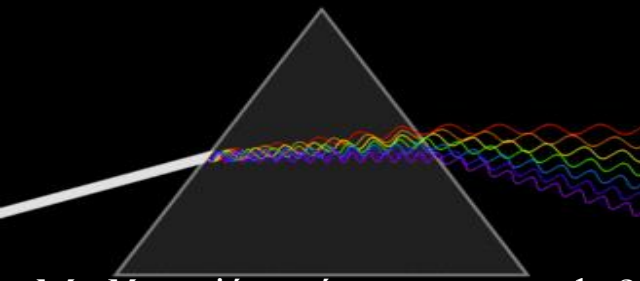
4-(fenilazo)benzol-1,3-diamin
4-(Phenylazo)benzene-1,3-diamine
(krizoidin)

1-(fenilazo)naftalin-2-amin
1-(Phenylazo)naphthyl-2-amine

4-(fenilazo)naftalin-1-amin
4-(Phenylazo)naphthyl-1-amine

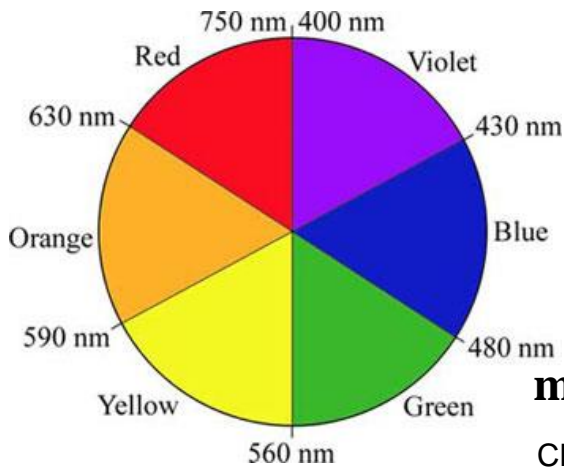
kérdés: miért színes egy vegyület?

A kivonó színkeverés elmélete:

megfigyelés:

a fehér fény (400-800 nm)

1. – teljes spektrumból szelektíven nyel el egy tartományt a kromofor molekula
2. – a megmaradó komponensek keverék színét érzékeljük

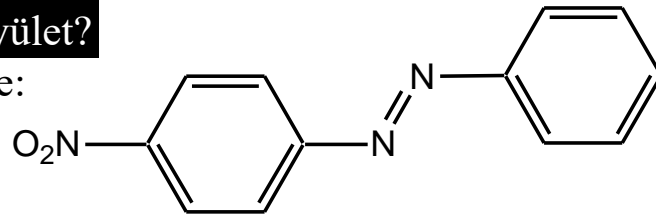

kérdés: mi lehet a szín molekuláris oka?

válasz: megfelelő kromofor csoport nyeli el a fényt - a finomhangolást a konjugáció kiterjedésének mértéke biztosítja

memo: *chroma* = szín, *phoros* = hordozó (görög)

pl.: itt most a konjugált kettős kötés rendszere

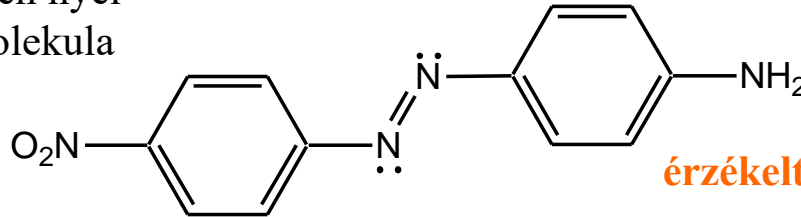

sárga

4-nitroazobenzol

elnyelés: 420-430nm

érezelt szín: 580-590: a sárga

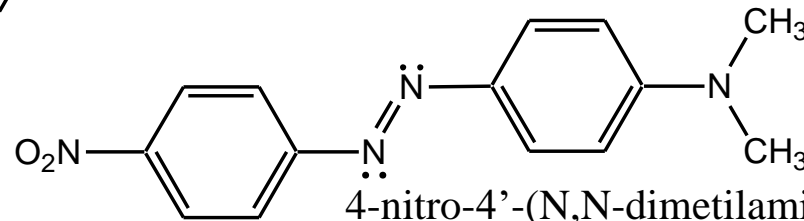

sárgászörös

4-nitro-4'-aminoazobenzol

elnyelés: 460nm

érezelt szín: 650-610: a sötétvörös

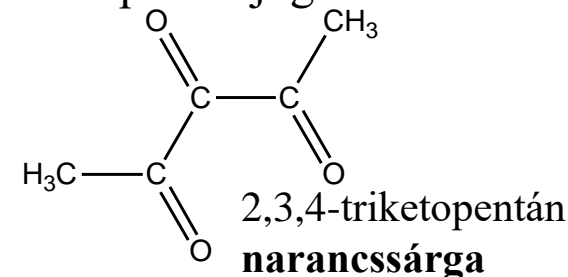
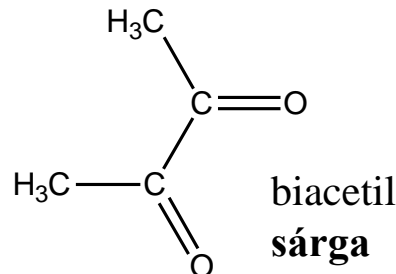
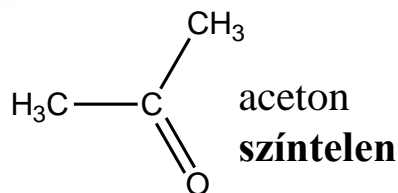
sötétvörös

4-nitro-4'-(N,N-dimetilamino)azobenzol

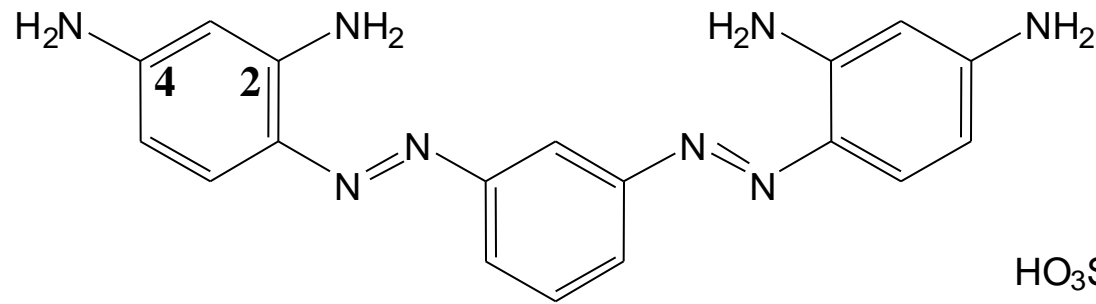
elnyelés: 500-520nm

érezelt szín: 650-710: a sötétvörös

memo: más kromofórok is finomhangolhatók pl. konjugált ketonok

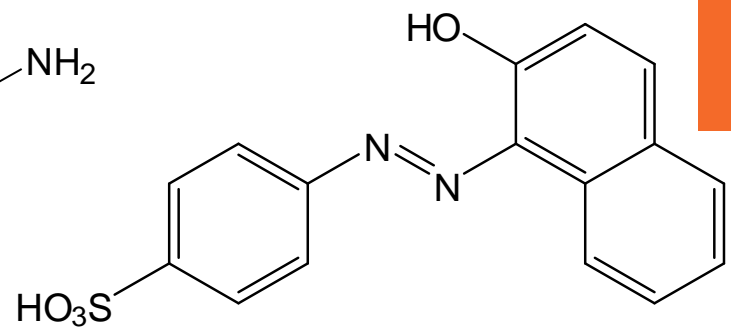
Példa:

1,3-bis[(2,4-diaminofenil)azo]-benzol
(Bismarck-barna)

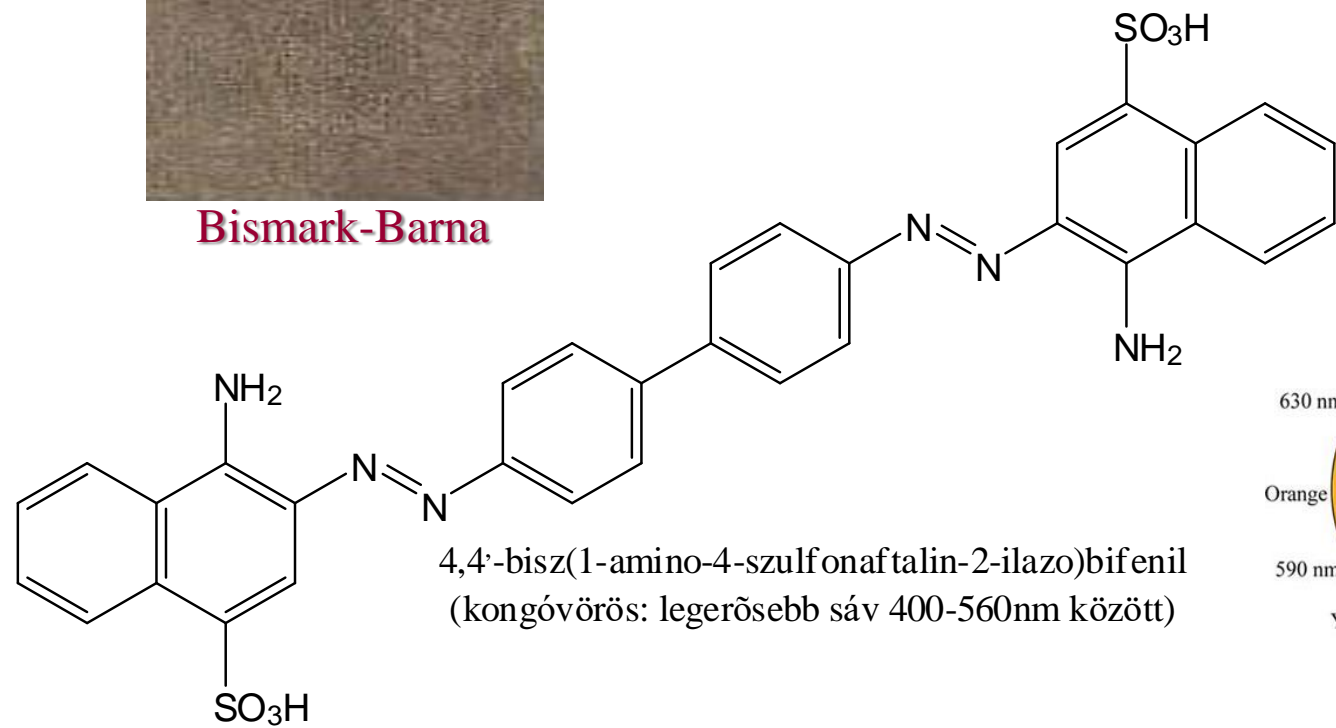
Bismarck-Barna

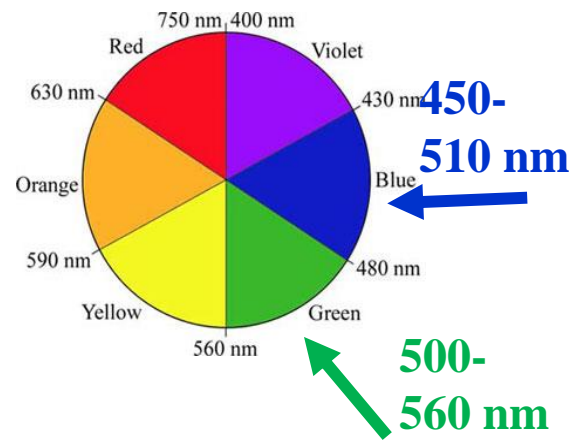
4-(2-hidroxinaf talin-1-ilazo)-benzolszulfonsav

4-(2-Hydroxynaphthalen-1-ylazo)-benzenesulfonic acid

(β-naftoloranzs 450-510nm)

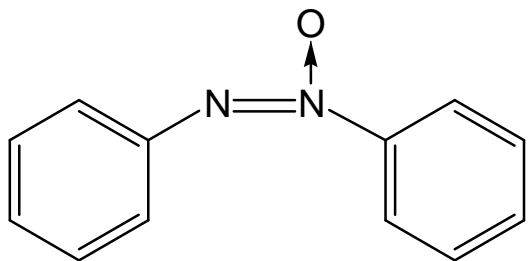
4,4'-bis(1-amino-4-szulfonaf talin-2-ilazo)bifenil
(kongóvörös: legerősebb sáv 400-560nm között)

Congo Red has (a strong absorption band at 340nm: near-UV) and another at **500nm** (at blue-green transition region).

This dye transmits red wavelengths **above 560** nm and thus, appears red to the eye.

azoxivegyületek

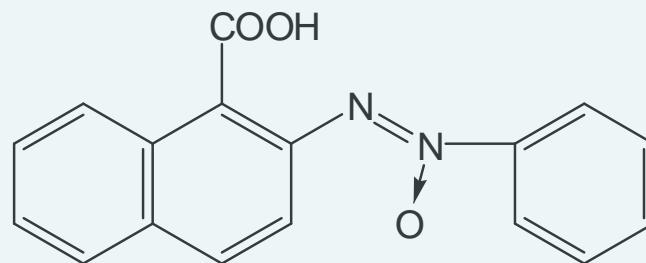

N,N'-Diphenyldiazene *N*-oxide

N,N'-difenildiazin-*N*-oxid

azoxibenzol

példa

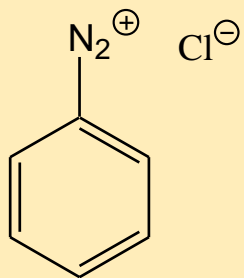

2-(Phenyl-*O,N,N*-azoxy)naphthalene-1-carboxylic acid

2-(fenil-*O,N,N*-azoxi)-1-naftalin-1-karbonsav

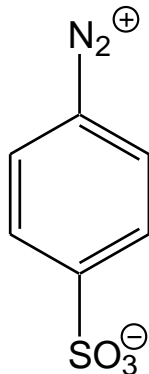
5. Aromás diazónium vegyületek

típusnév: aréndiazónium

benzoldiazonium-klorid

Benzenediazonium chloride

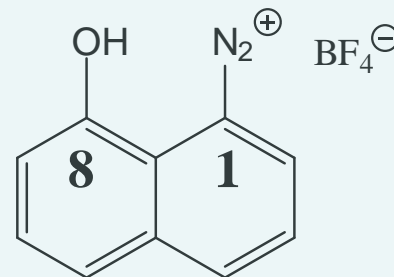
4-diazoniobenzol-1-szulfonát

4-Diazoniobenzene-1-sulfonate

Előtag: diazónio

Utótag: diazónium

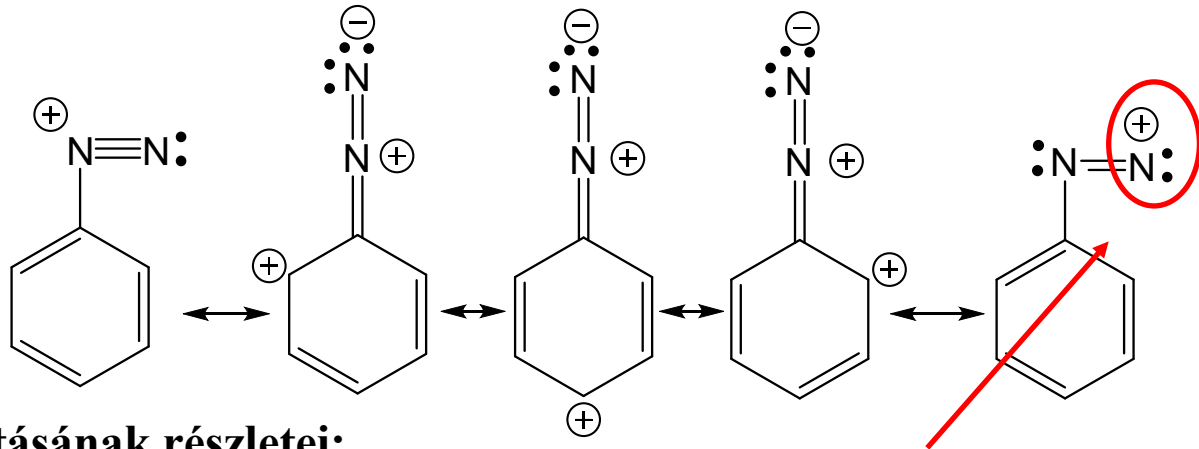
példa

8-hidroxinaftalin-1-diazonium tetrafluoroborát

8-Hydroxynaphthalene-1-diazonium tetrafluoroborate

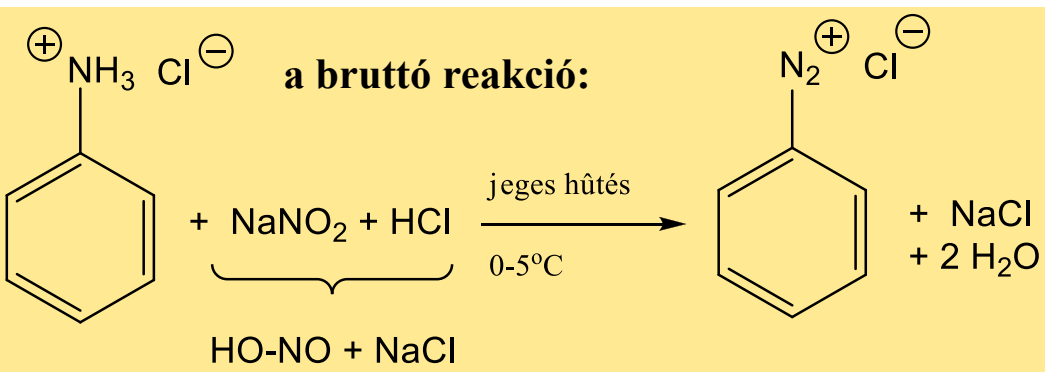
A diazónium kation fontos poláris határszerkezetei:

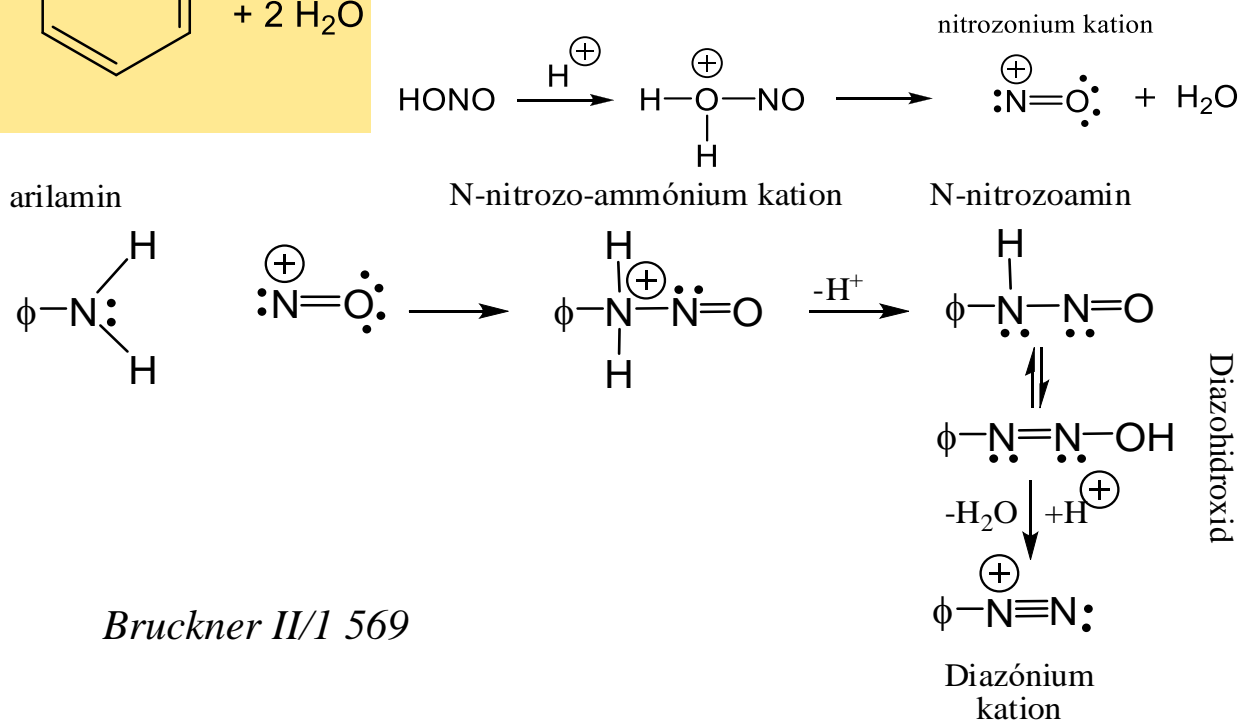
Ezen a N-atomon nincs meg az elektron oktett, s ezért potens elektrofil

Bruckner II/1 565

A benzoldiazónium-klorid előállításának részletei:

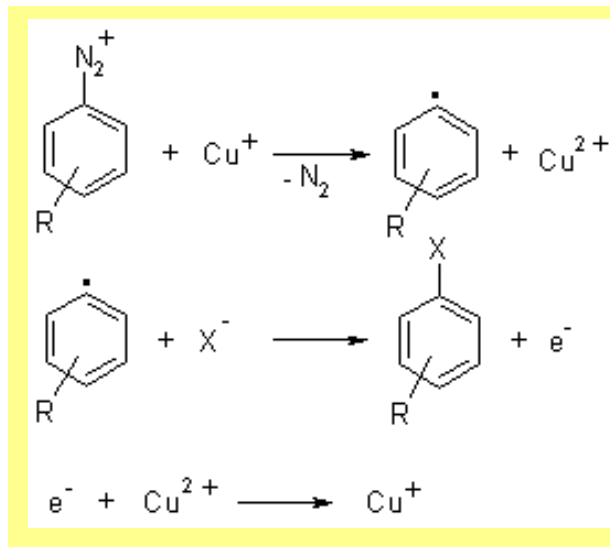
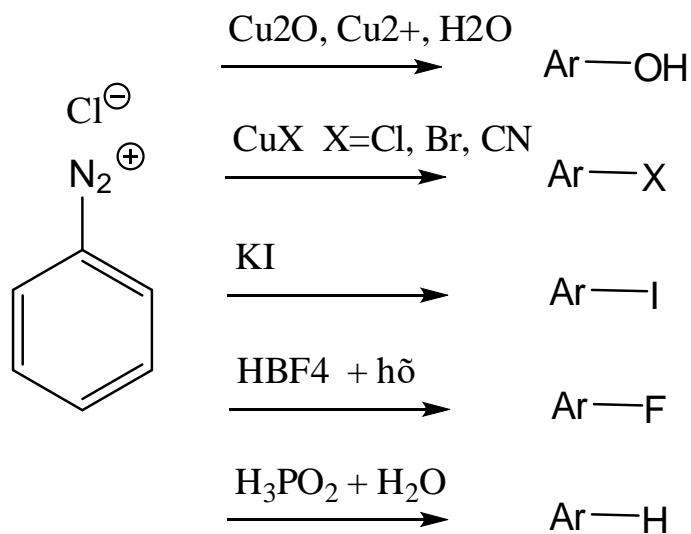
néhány részlet:

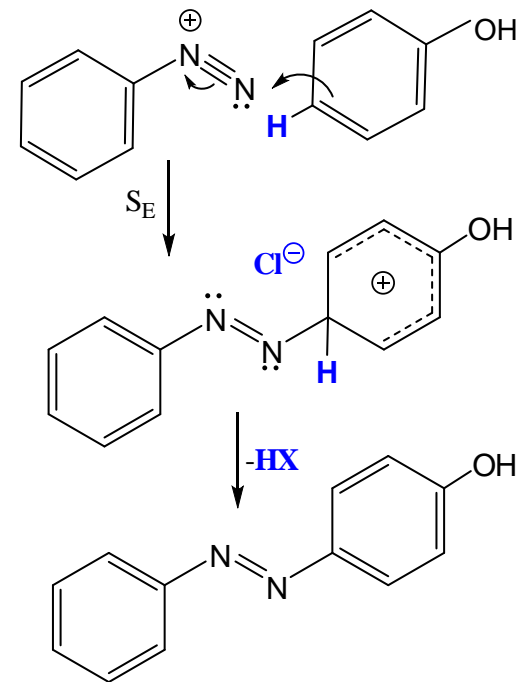
Bruckner II/1 569

Aromás diazónium vegyületek **tipikus reakciói:**

gyökös Sandmeyer- szerű reakciók:

„azokapcsolás” : Cl^-

azobenzol származékok
(színezékek)

elektrofil szubsztitúció

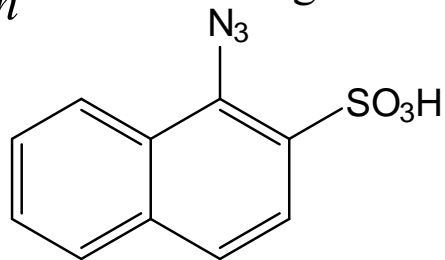
6. Aromás azidovegyületek

típusnév: azidoarén és aril-azid

Előtag: azido

Utótag: nincs

Csn

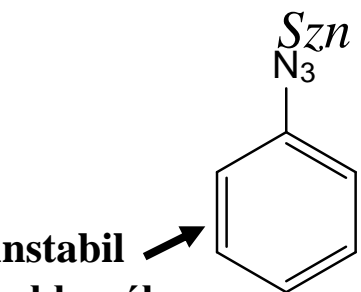
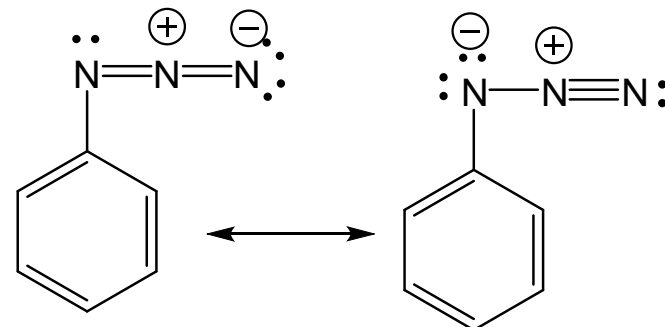

1-azidonaftalin-2-szulfonsav

1-Azidonaphthalene-2-sulfonic acid

példa

Az azidobenzol két poláris határszerkezete:

instabil
robbanékony

f enil-azid

Azidobenzene
azidobenzol

XIII. Aromás oxovegyületek

1. Aromás aldehidek - típusnév: arilaldehid

Képzés: az arilkarbonsav nevének megfelelő csonkított acilnévből az aldehid utótaggal képezzük pl.: ftáloil $\Rightarrow$ ftálaldehid,

naftoil $\Rightarrow$ naftaldehid

Triviális savnév esetén csonkított acilnév + aldehid

pl.: benzoil +aldehid $\Rightarrow$ benzaldehid

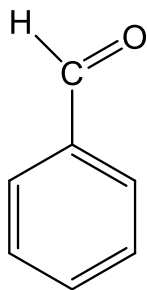
A gyűrűhöz közvetlenül csatlakozó aldehideket karbaldehideknek hívjuk

pl.: naftalinkarbaldehid.

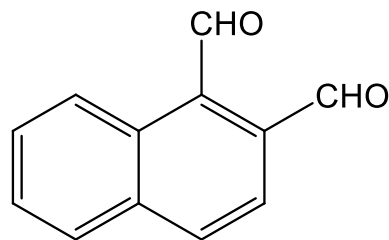
Előtag: formil

Utótag :karbaldehid

A) Karbaldehidek

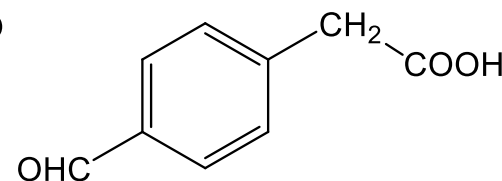

benzaldehyd
Benzaldehyde

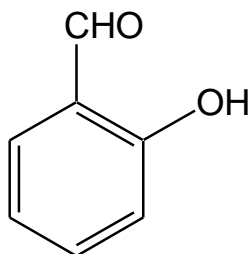

naftalin-1,2-dikarbaldehyd
Naphthalene-1,2-dicarbaldehyde

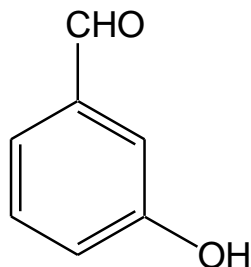
példa

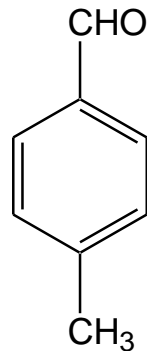
(4-formilfenil)ecetsav
(4-Formylphenyl)acetic acid

2-hidroxibenzaldehid
2-Hydroxybenzaldehyde

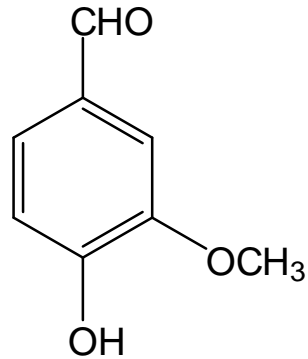

3-hidroxibenzaldehid
3-Hydroxybenzaldehyde

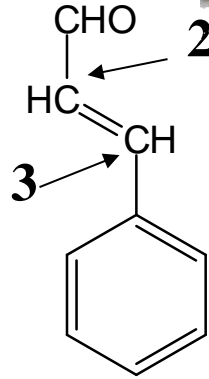
4-metilbenzaldehyd
4-Methylbenzaldehyde

Példa:

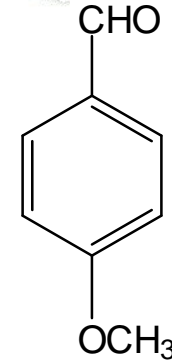
4-hidroxi-3-metoxibenzaldehid
vanillin

4-Hydroxy-3-methoxybenzaldehyde

3-fenilakrilaldehid
fahéjaldehyd

3-Phenylprop-2-enal

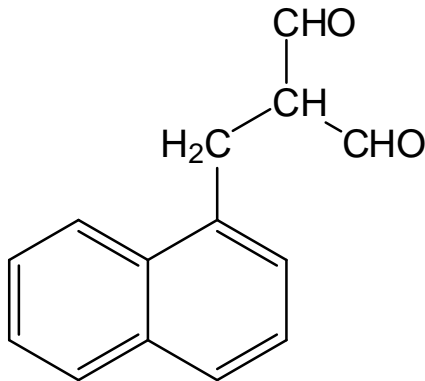

4-metoxibenzaldehid
ánizsaldehyd

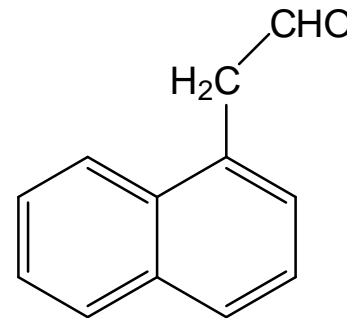
4-Methoxybenzaldehyde

B) Alifás oldalláncú aromásaldehydek

[(1-naftil)metil]-malonaldehyd

(1-naftil)acetaldehyd

2. Aromás ketonok

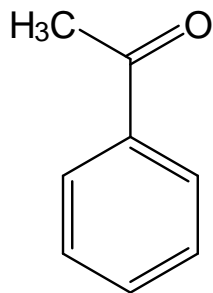
típusnév: alkanon

Szn.: előtag: oxo

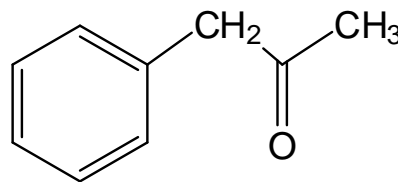
utótag: on

Csn.: keton

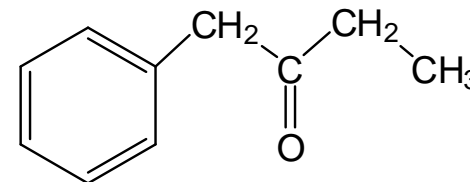
A) az alifás oldallánc része az karbonilcsoport oxocsoport

1-Phenylethan-1-one
1-feniletan-1-on
acetfenon
fenil-metil-keton
methyl-phenyl keton

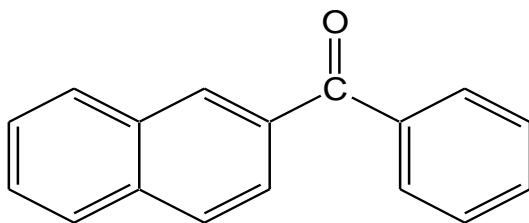

1-Phenylpropan-2-one
1-fenilpropán-2-on
f enilaceton
benzil-metil-keton

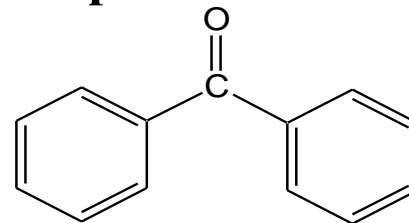
Szn. 1-Phenylbutan-2-one
1-fenilbután-2-on
Csn. *1 fenilbutan-2-on*
benzil-etil-keton

B) Az karbonilcsoport két aromás gyűrűhöz kapcsolódik

fenil-(2-naftil)-keton

Naphthalen-2-yl-phenyl-methanone

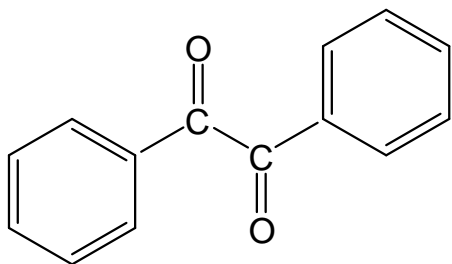
Csn.

benzofenon
difenil-keton

Szn.

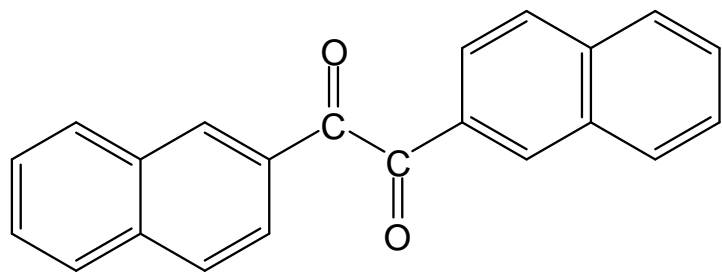
difenilmetanon
Diphenylmethanone

C) Aromás di-, tri- és poliketonok

difenil-diketon

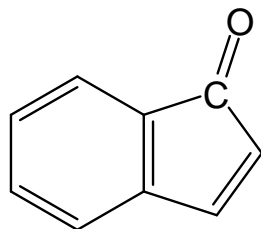
1,2-Diphenylethane-1,2-dione
1,2-difeniletán-1,2-dion

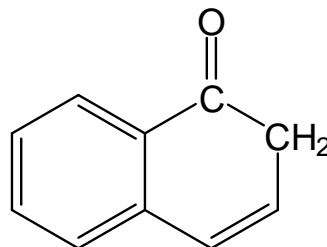
Csn. *bisz(2-naftil)-diketon*

Szn. Di(2-naphthyl)ethane-1,2-dione
di(2-naftil)etán-1,2-dion

D) Aromás rendszerekhez integrálódott ketonok

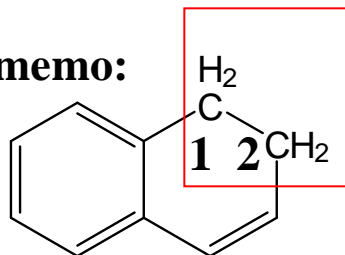

inden-1-on
Inden-1-one

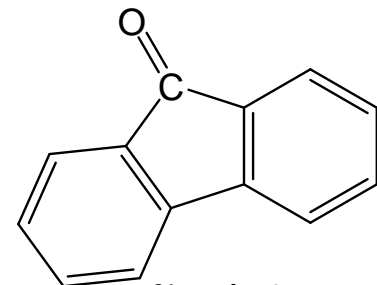

1,2-dihidronaftalin-1-on
1,2,-Dihydronaphthalen-1-one

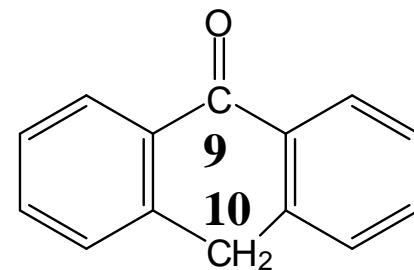
memo:

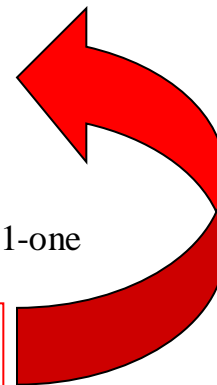
1,2-Dihydronaphthalene
1,2-dihidronaftalin

fluorén-9-on
Fluoren-9-one

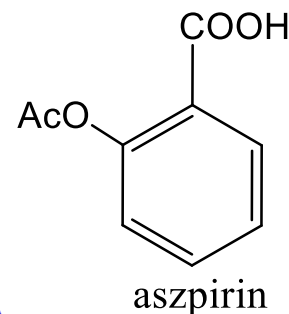
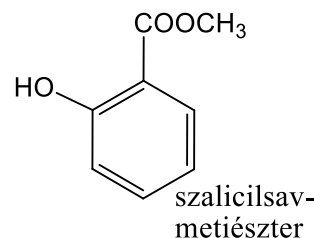
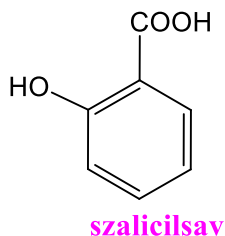
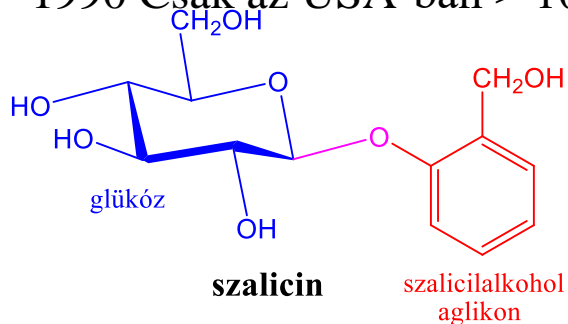
antron
9,10-dihydroanthracen-9-one
9,10-dihidroantracén-9-on

Egy híres glikozid: az **aszpirin** rövid története

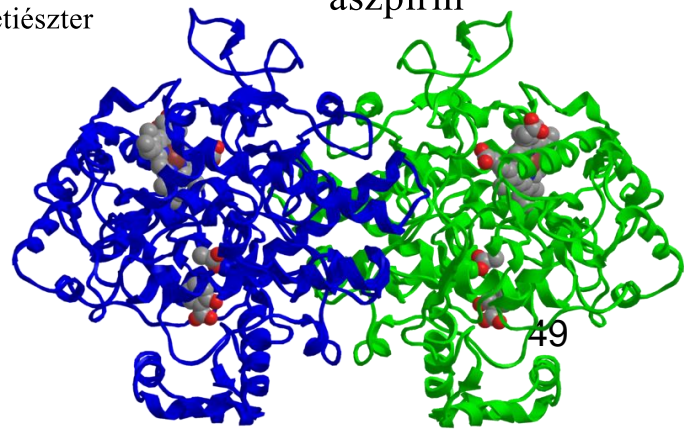

- A fűzfakéreg az ókori Ázsiában is használják (2400 éve) láz és fájdalomcsillapításra,
- 1830-tól a fűzfakéreg extraktumát használják hasonló célból,
- 1840 azonosítják a kivonat aktív komponensét a **szalicint** (*salix* [latin] fűzfa)
- 1870 Nencki (Bázel) kimutatja hogy a szervezetben szalicilsavvá alakul át a **szalicin**
(A **szalicilsav** is fájdalom és lázcsillapító, de égeti a nyelvcsövet, gyomrot)
- 1875 Patikusok elkészítik a **Na⁺ sóját**, „működik”, de borzasztó az íze, **hánytat**
- 1890 Félix Hoffmann (a Bayernél) elkészíti az **aszpirint**, ami jól hat és **elfogadható ízű**.
„**a**” acetilt, „**spir**” spirea-t (Gyöngyvessző melyből szalicilsavmetilészter izolálható)
- 1898 Az aszpirin klinikai kiprobálása és üzemi gyártása (Bayer)
- 1990 Csak az USA-ban > 10 millió kg-t gyártnak évente

Hatásmechanizmus: az aszpirin, mint acetilezőszer a ciklooxygenáz (COX) inhibitora, gátolja a prosztaglandin szintézist)

- gyulladáscsökkentő,
- a köszvény és reuma hatásos gyógyszere,

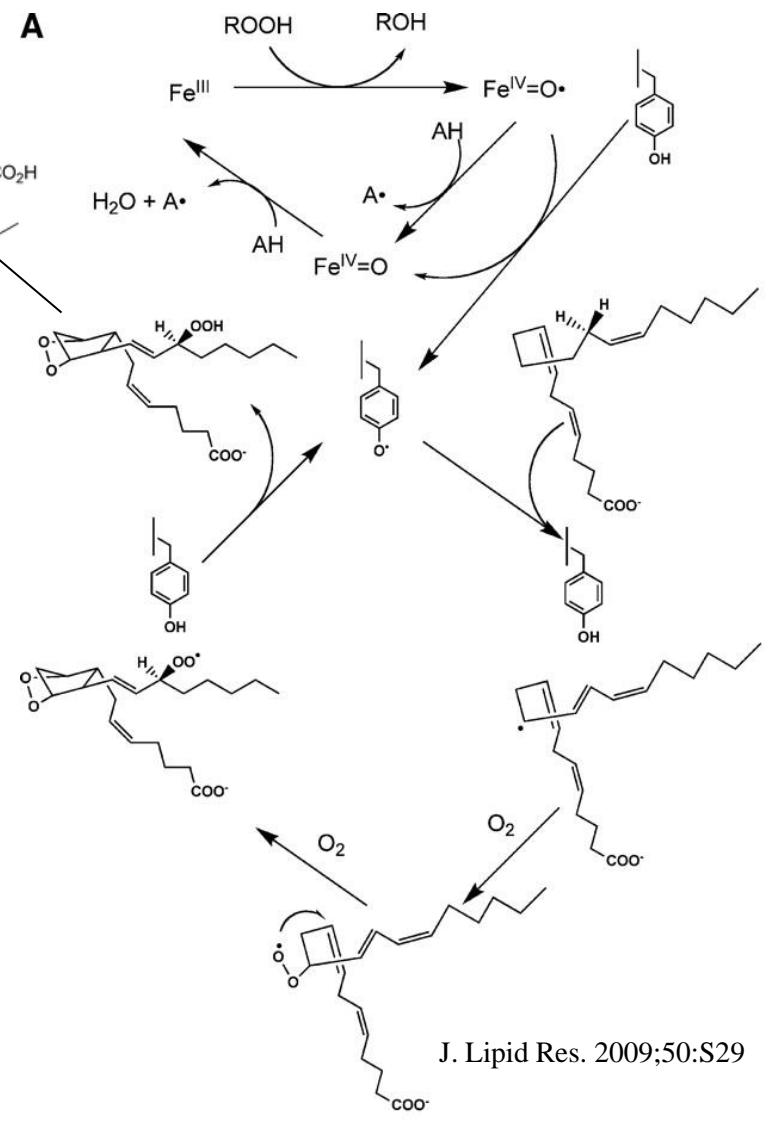
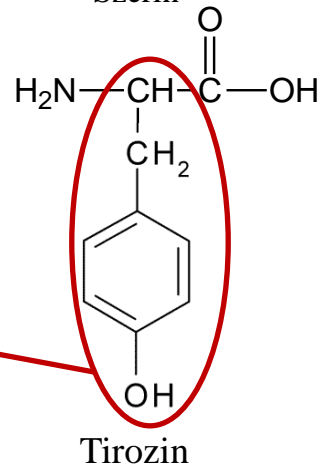
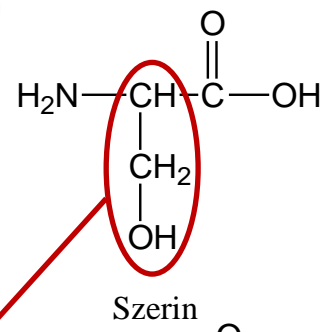
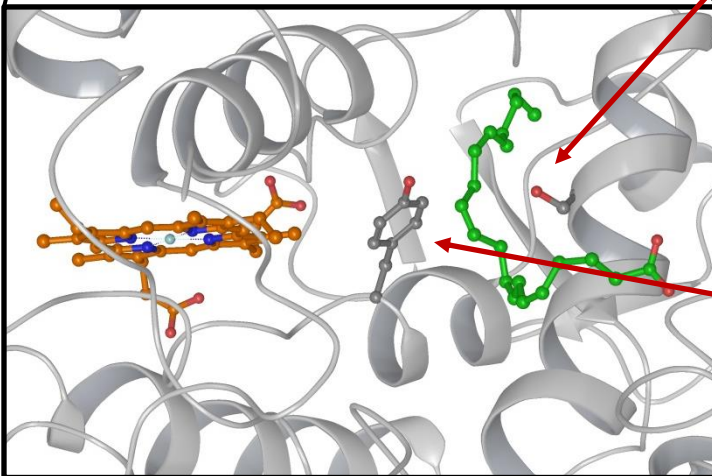
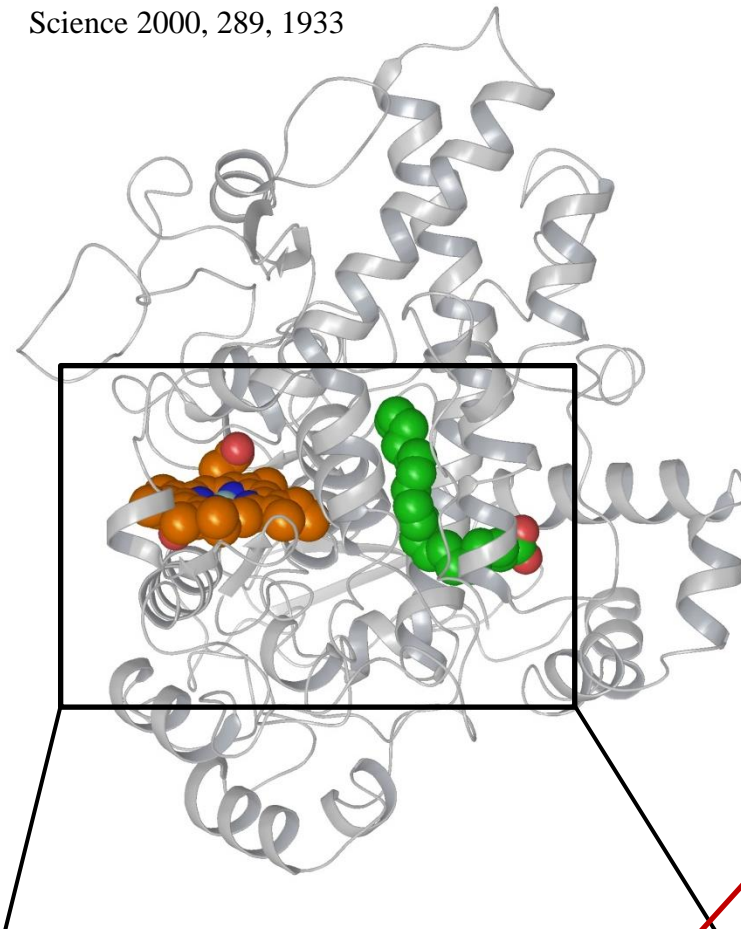

1975: az aszpirin acetilezi a COX1-t

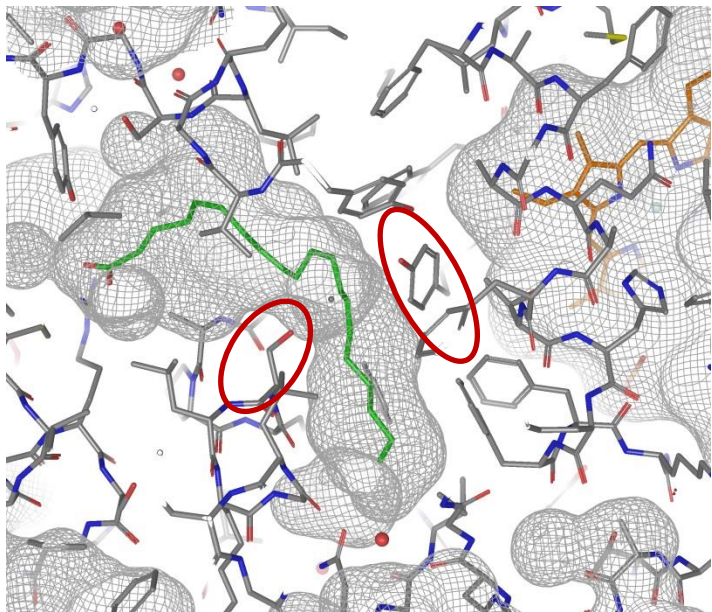
1983: az aszpirin a COX-1 egy Ser oldalláncát acetilezi

1988: az aszpirin a COX-1 **Ser530**-t acetilezi

1995: COX-1 kristályszerkezete

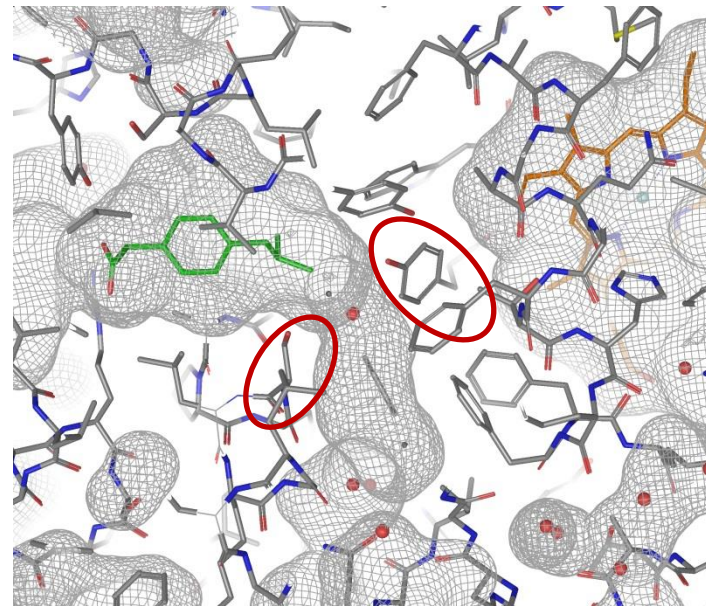

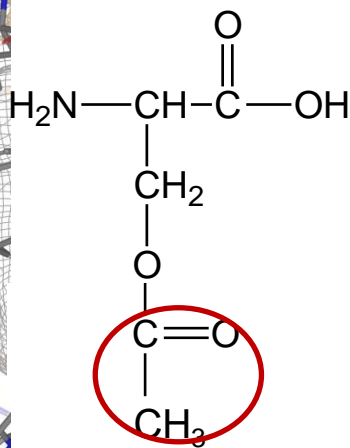
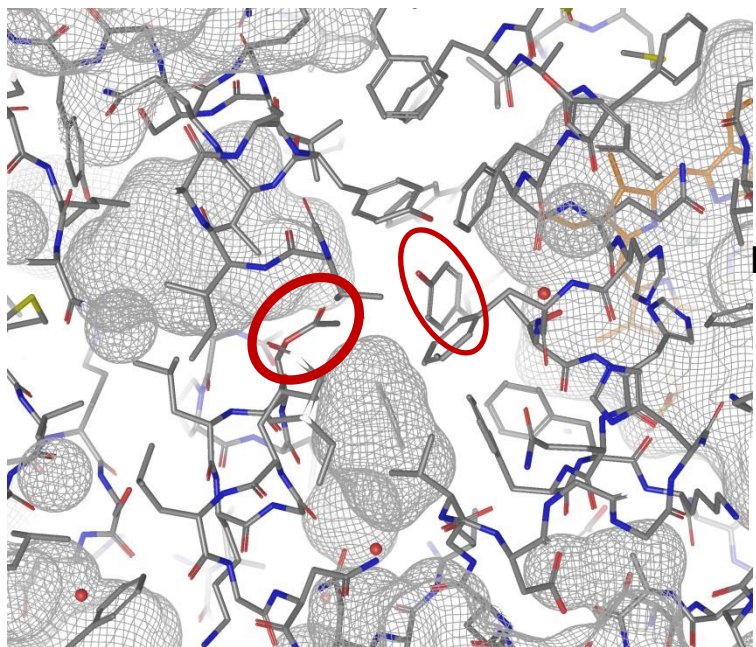
Science 2000, 289, 1933

COX1-**arachidonsav** komplex

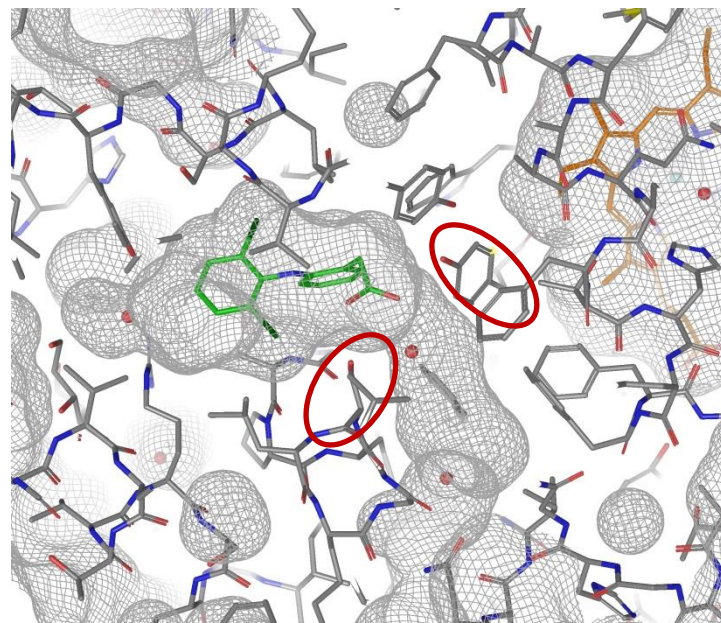

Biochemistry 2001, 40, 5172

COX1-**ibuprofen** komplex

Szerin-OAc

Biochemistry 2010, 49, 7069

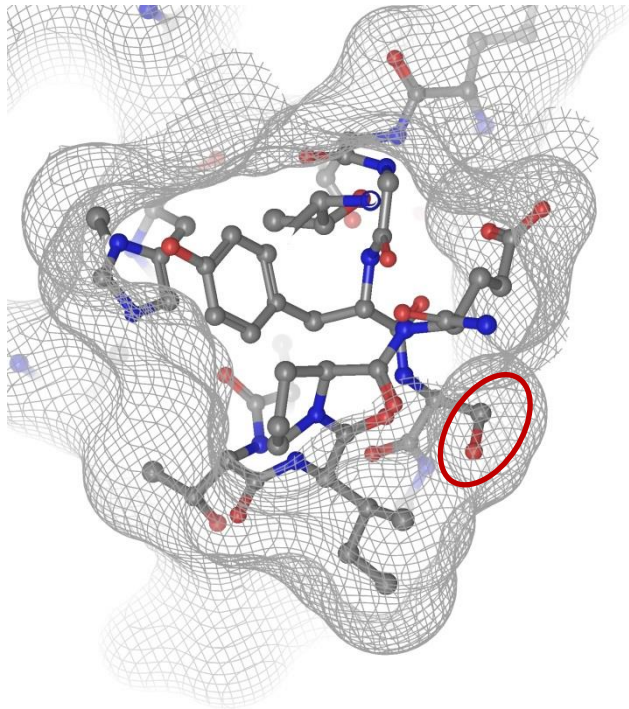
COX1-**diklofenac** komplex

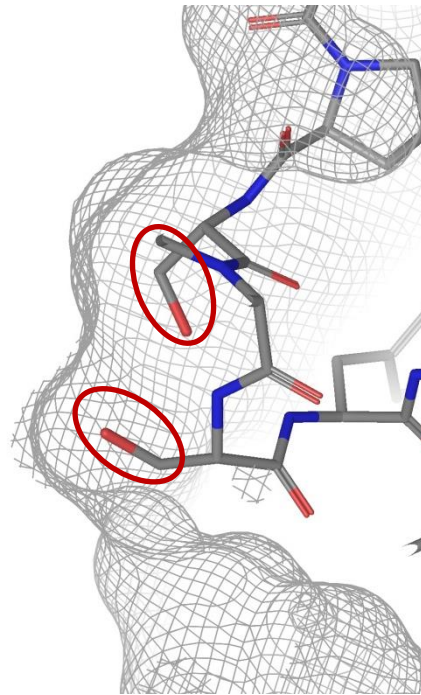
A többi szerint miért nem acetilezi az aszpirin?

- nagyobb koncentrációban acetilezi
- kis koncentráció mellett ritkán teljesülnek az ideális reakciókörülmények:

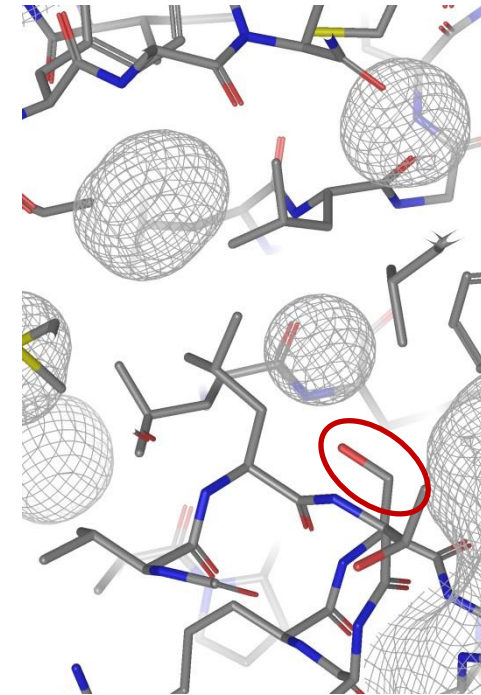
memo: gyomorban nem,
bélben hidrolizál
(ecetsav + szalicilsav)

felszín-közeli Ser:
túl rövid kölcsönhatási idő

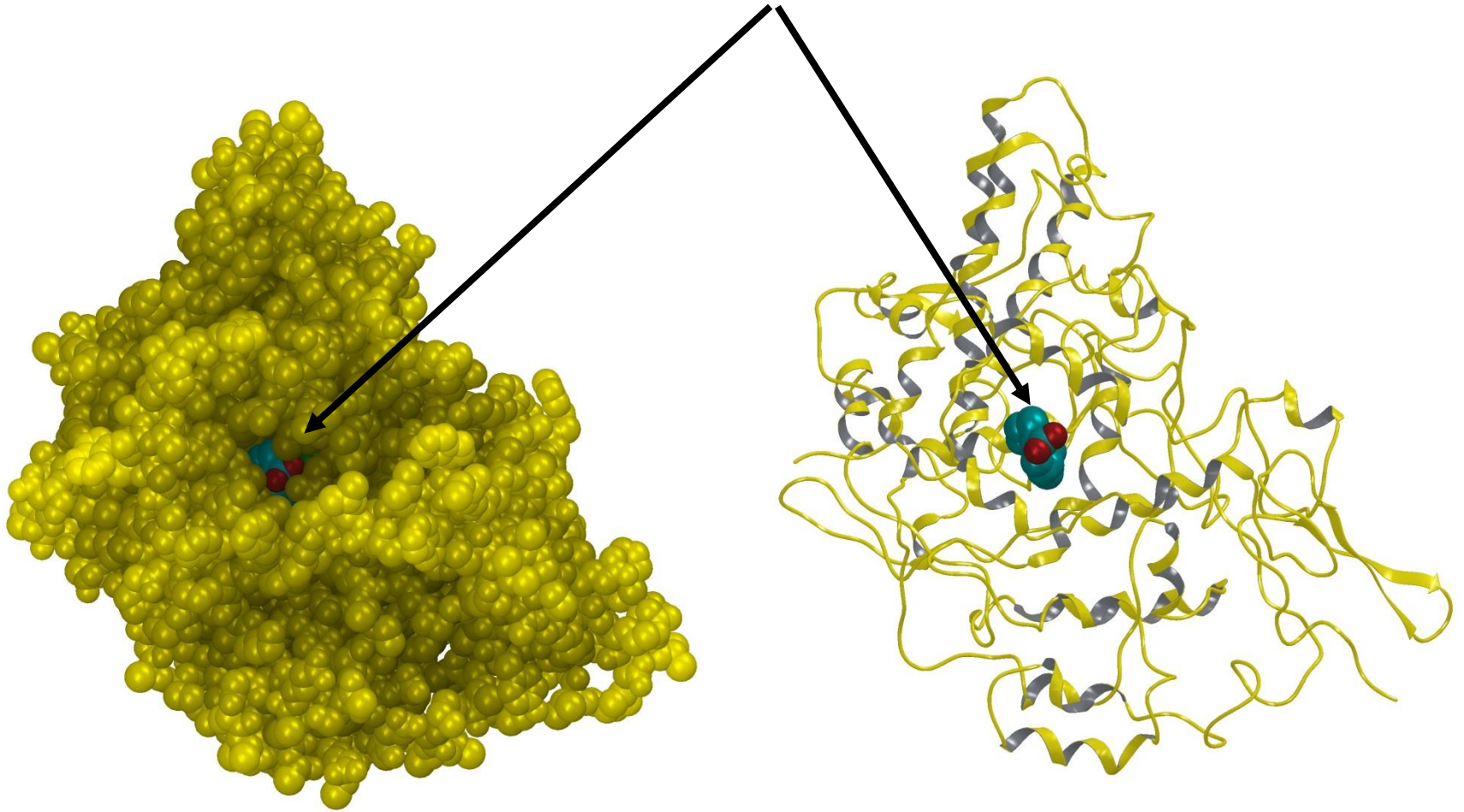

kölcsönhatásban lévő (H-híd), szorosan-pakolódott Ser:
túl kevés hely

Ciklooxigenáz-arahidonsav komplex

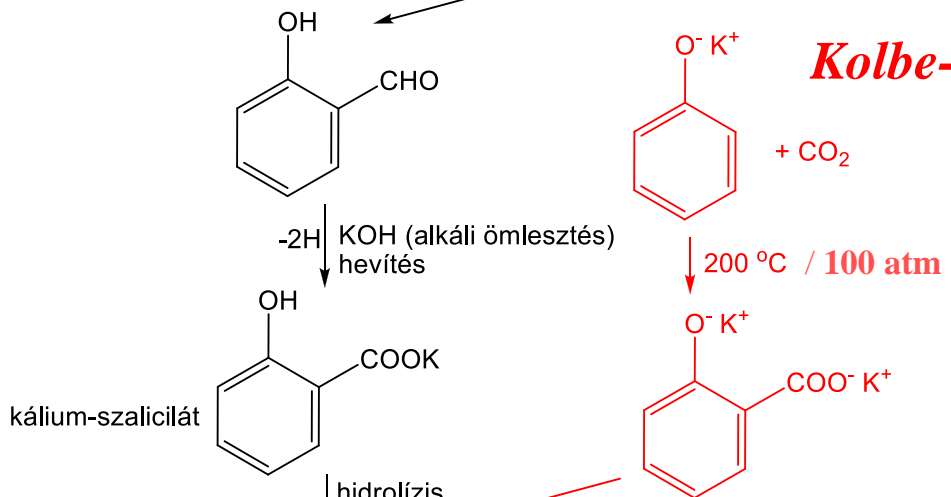
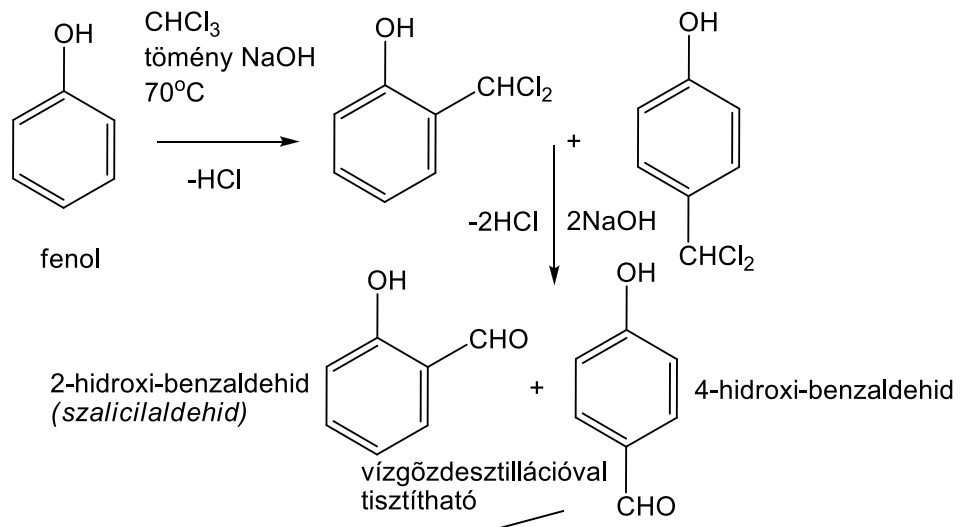
Loll, P.J., Picot, D., Garavito, R.M. (1995) *Nat.Struct.Biol.* 2: 637-643

Harman, C.A., Rieke, C.J., Garavito, R.M., Smith, W.L. (2004) *J.Biol.Chem.* 279: 42929-42935

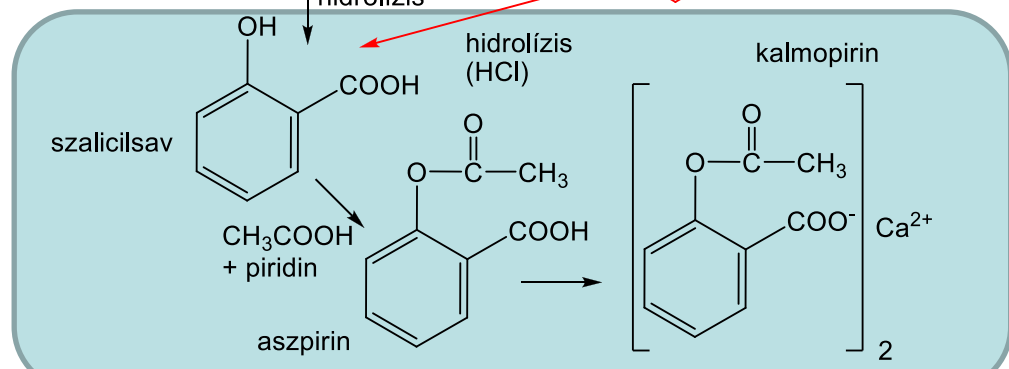
Szintézis tervezet: a fenolból aszpirin

Bruckner:
II/703
II/726
II/860

kőszén, petróleum

memo: az aszpirin a gyomorban nem, de a bélben hidrolizál: ecetsav + szalicilsav lesz belőle

XIV. Aromás karbonsavak

Az aromás gyűrűhöz kapcsolódó vagy annak oldalláncában a láncvégi metilcsoport hidrogénjeit cseréljük:
2 db H-t $\Rightarrow$ O-ra; 1 db H-t $\Rightarrow$ OH-ra

karboxilcsoport kapcsolódása szerint: arénkarbonsav $\Leftrightarrow$ arilezett alifás karbonsav

karboxilcsoportok száma szerint: egy-, két-, három- és több-bázisú sav

szénhidrogén oldallánc: telített $\Leftrightarrow$ telítetlen

Előtag: karboxi

Utótag :karbonsav

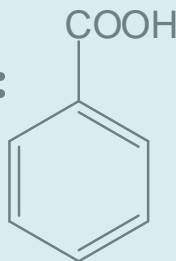

Nostradamus
(1556)

1. Arénkarbonsavak

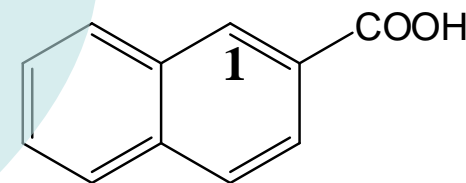
típusnév: arénkarbonsav

A. Egyértékű savak:

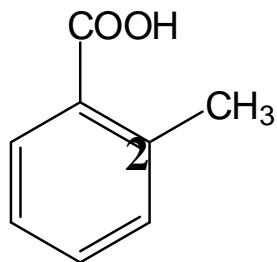

benzolkarbonsav
benzoesav
Benzoic acid

tartósítószer
(gombák, baktériumok
szaporodását gátolja):
E210, E211, E212, E213

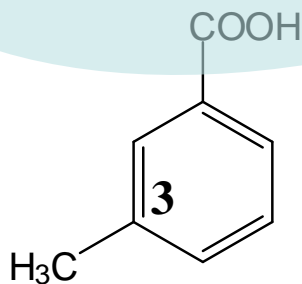

2-naf toesav
2-naphtoic acid

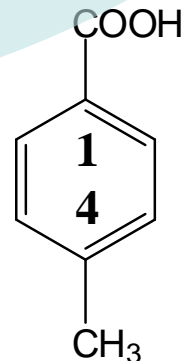
2-metilbenzoesav
o-toluilsav

2-Methylbenzoic acid

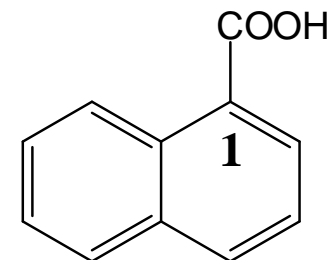
3-metilbenzoesav
m-toluilsav

3-Methylbenzoic acid

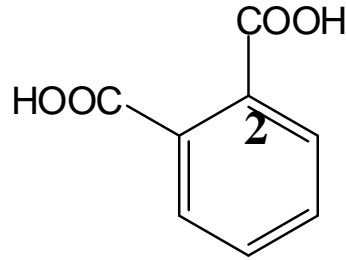
4-metilbenzesav
p-toluilsav

4-Methylbenzoic acid

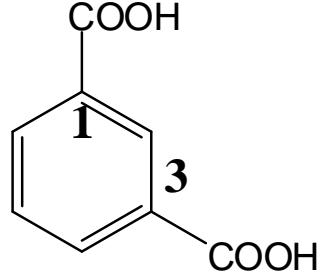

1-naf toesav
1-naphtoic acid

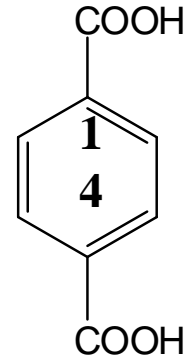
B. Kétértékű savak:

benzol-1,2-dikarbonsav
benzene-1,2-dicarboxylic acid
ftálsav **op=231°**
Phthalic acid

benzol-1,3-dikarbonsav
benzene-1,3-dicarboxylic acid
izof tálsav **op=348°**
Isophthalic acid

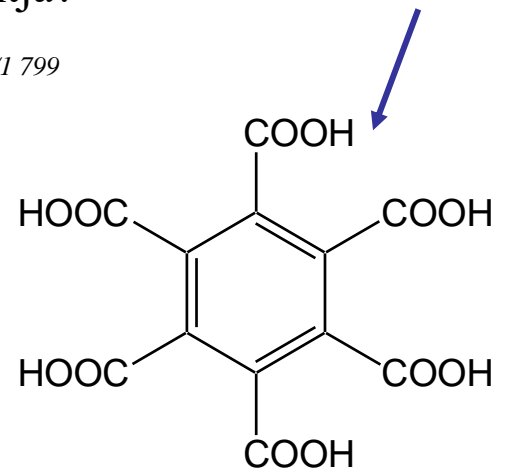
1,4-benzoldikarbonsav
benzene-1,4-dicarboxylic acid
tereftálsav **op=425°**
Terephthalic acid

kérdés: miért ennyire eltérő a három szerkezeti izomer olvadáspontja?

memo: intermolekuláris H-hidak

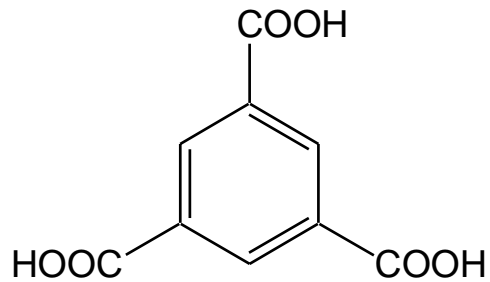
grafit szerkezetigazoló oxidációja

Bruckner II/1 799

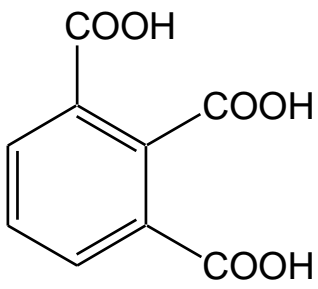

benzol-1,2,3,4,5,6-hexakarbonsav
(mellitsav)
Benzene-1,2,3,4,5,6-hexacarboxylic acid

C. Többértékű savak:

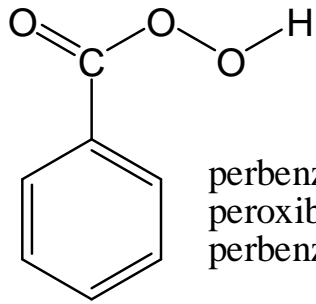

benzol-1,3,5-trikarbonsav
(trimezinsav)
Benzene-1,3,5-tricarboxylic acid

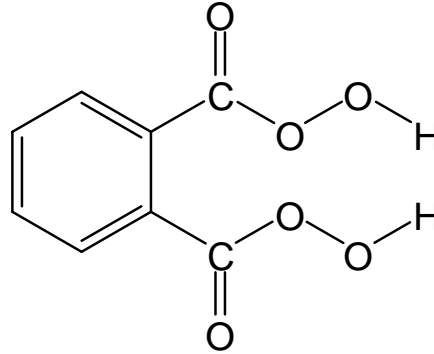

benzol-1,2,3-trikarbonsav
(hemimellitsav)
Benzene-1,2,3-tricarboxylic acid

D. peroxisavak:

ROSSZ a benzolperoxikarbonsav mert
a benzolkarbonsav név
sem használható a benzoesav helyett

diperoxi-ftálsav

ROSSZ a benzol-1,2-diperoxikarbonsav
mert a ftálsav helyett nem mondhatjuk
hogy benzol-1,2-karbonsav

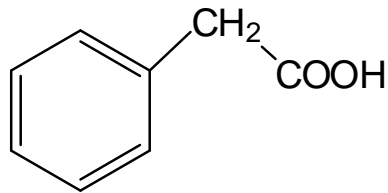
2. Arilezett alifás karbonsavak

Előtag: karboxi

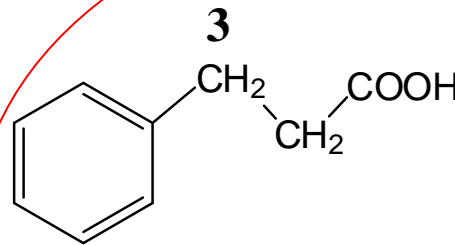
Utótag :sav

típusnév: arilalkánsav

A. Telített oldalláncú:

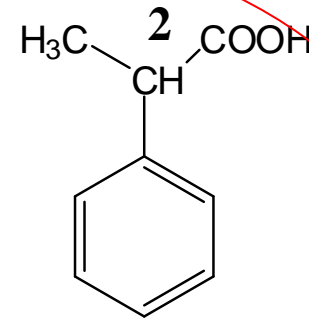

fenilecetsav
Phenylacetic acid

3-fenilpropánsav
hidratropisav

3-Phenyl-propanoic acid

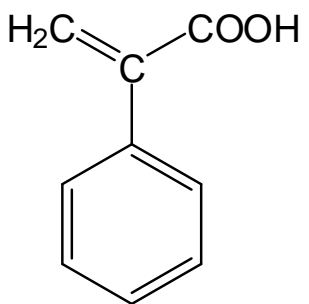

2-fenilpropánsav
hidratropasav

2-Phenyl-propanoic acid

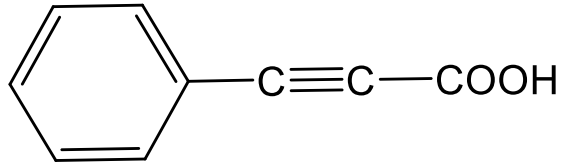
konstitúciós izomerek

B. Telítetlen oldalláncú:

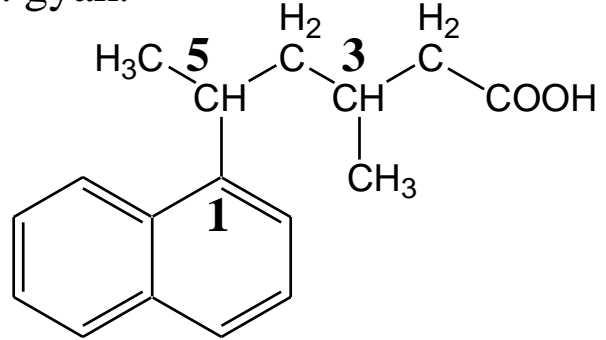
2-fenilakrilsav
(atropasav)

2-Phenylacrylic acid

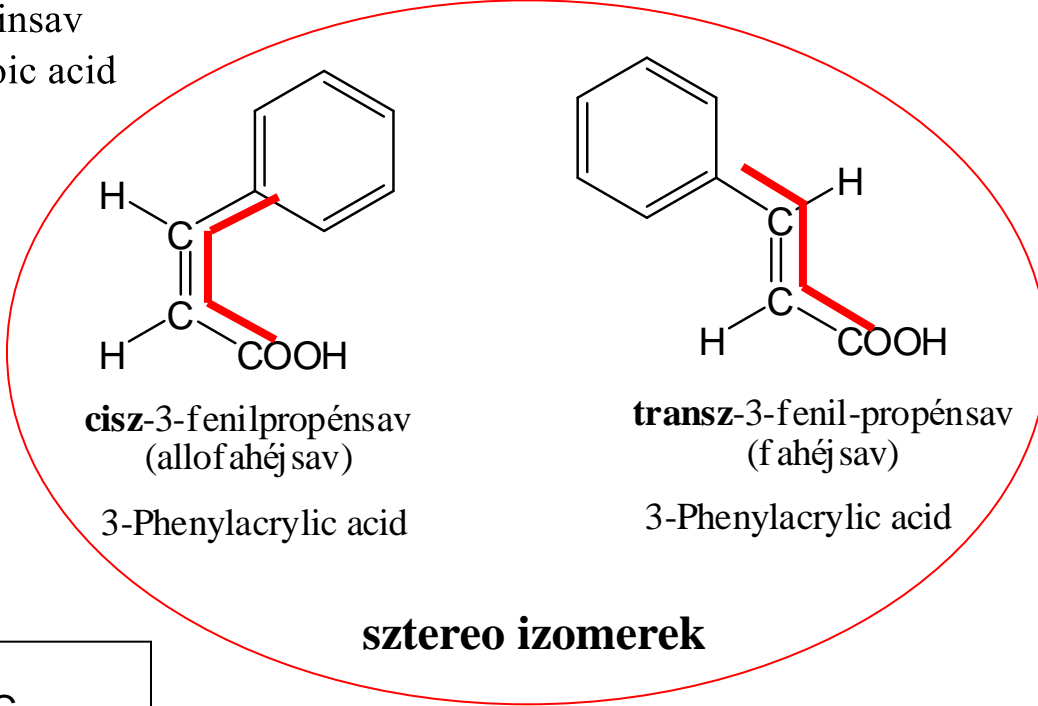

3-fenilpropinsav
3-Phenylpropynoic acid

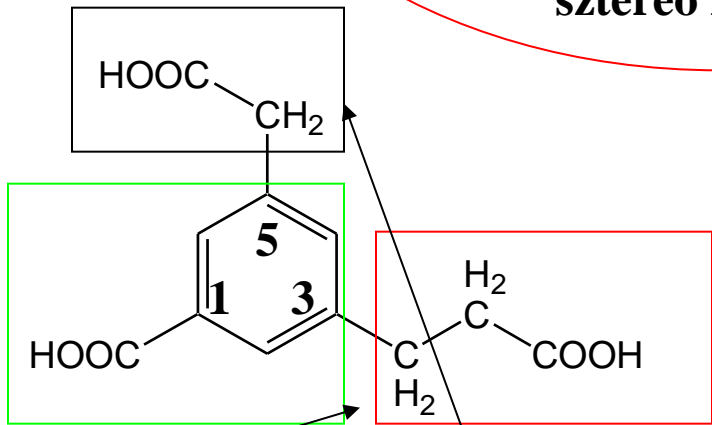
nev. gyak.

3-metil-5-(1-naftil)hexánsav
3-Methyl-5-(1-naphthyl)hexanoic acid

sztereo izomerek

3-(2-karboxietil)-5-(karboximetil)benzoesav

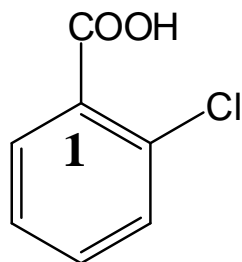
3-(2-Carboxyethyl)-5-(carboxymethyl)benzoic acid

3. Magban szubsztituált arénkarbonsavak

típusnév: arilkarbonsav

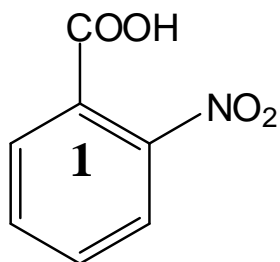
Előtag: karboxi

Utótag :karbonsav

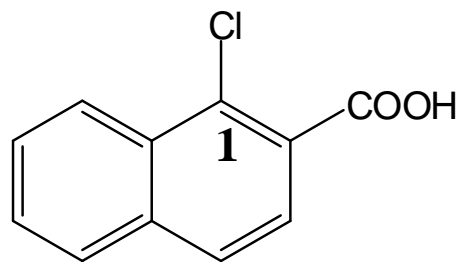
2-klórbenzoesav
o-klórbenzoesav

2-Chlorobenzoic acid

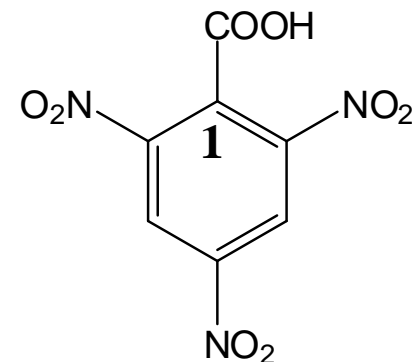
2-nitrobenzoesav
o-nitrobenzoesav

2-Nitrobenzoic acid

1-klórnaftalin-2-karbonsav

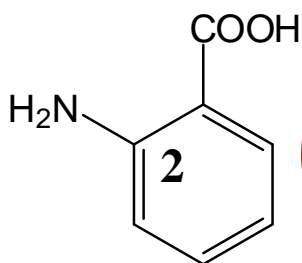
1-Chloronaphthalene-
2-carboxylic
acid

2,4,6-trinitrobenzoesav

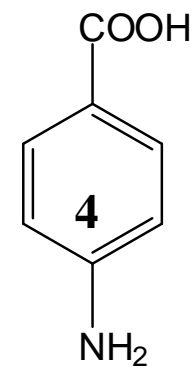
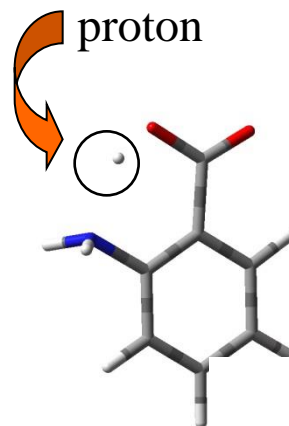
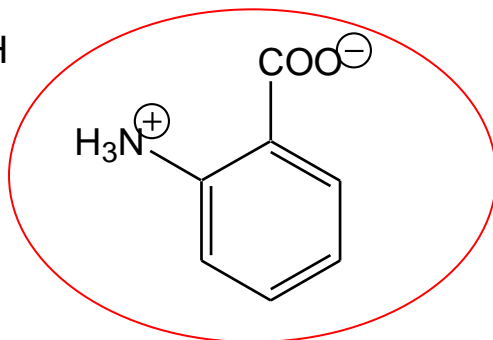
2,4,6-Trinitrobenzoic acid

Ikerionos szerkezet:

2-aminobenzoesav
o-aminobenzoesav
(antranilsav)

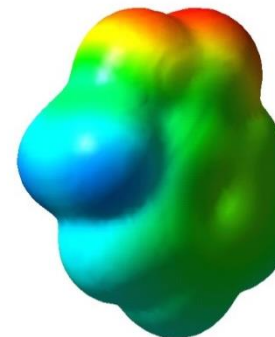
2-Aminobenzoic acid

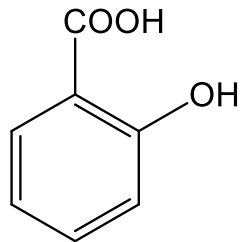
4-aminobenzoesav
p-aminobenzoesav

4-Aminobenzoic acid

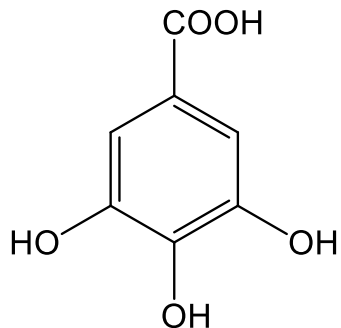
$\mu=7.58$ Debye

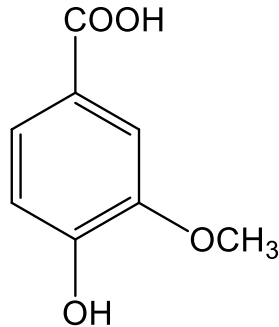

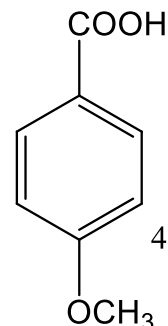
2-hidroxibenzoészav
o-hidroxibenzoészav
(szalicilsav)
-Hydroxybenzoic acid

3,4,5-trihidroxibenzoészav
(galluszsav)
3,4,5-Trihydroxybenzoic acid

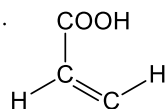
4-hidroxí-3-metoxi-
benzoészav
(vanillinsav)
4-Hydroxy-3-methoxy-
benzoic acid

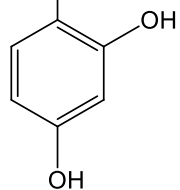
4-metoxibenzoészav
p-metoxibenzoészav
(ánizssav)
4-Methoxybenzoic acid

4. Arilezett alifás karbonsavak szubsztituált származékai

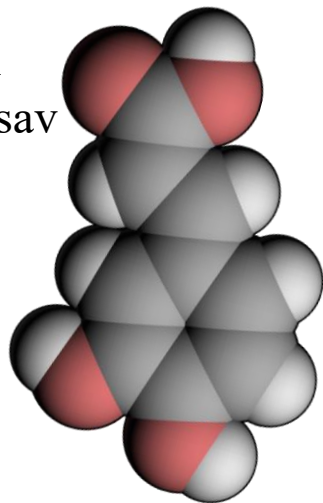
típusnév: aralkilsav (pl. akrilsav szárm. : $\text{CH}_2=\text{CHCOOH}$)

Előtag: karboxi
Utótag: karbonsav

3-(2,4-dihidroxifenil)akrilsav
(kávészav) *transz*
3-(2,4-Dihydroxyphenyl)-
acrylic acid

- lignin bioszint. köztterméke
- antioxidáns:
hidrokinon ↔ kinon

D-Glc, D-Gal, D-Man szárazanyagtraktalom közel 10% Pörköléskor elbomlanak

2-metil-valeriánsav
csokoládé íz

nikotinsav (niacin)
közel 1%

fahéjsav

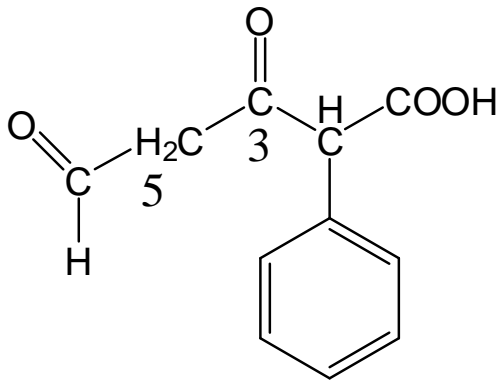
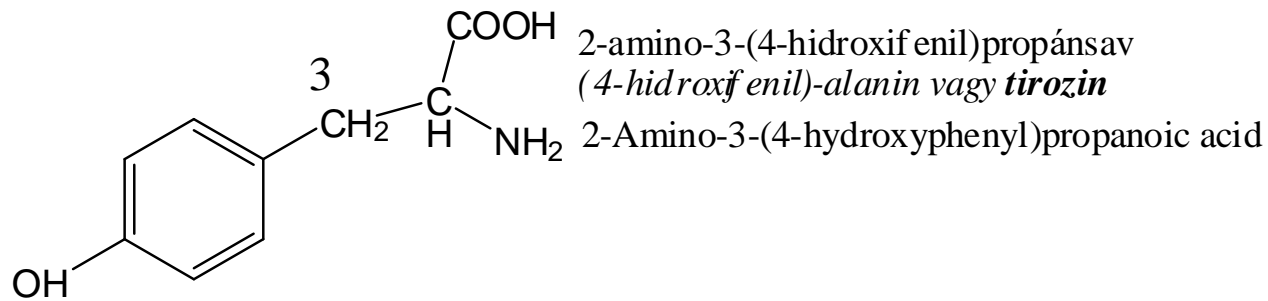
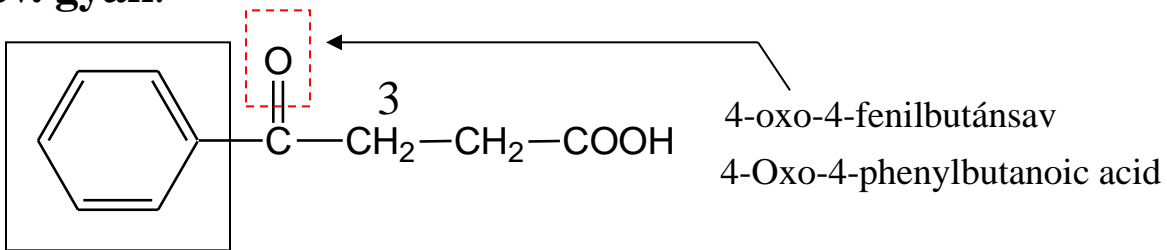
piroszőlészav
karamelles íz

Illóolajok:
vanilin

koffein 1-4%

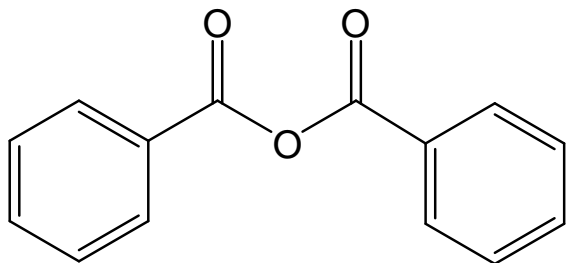

nev. gyak.

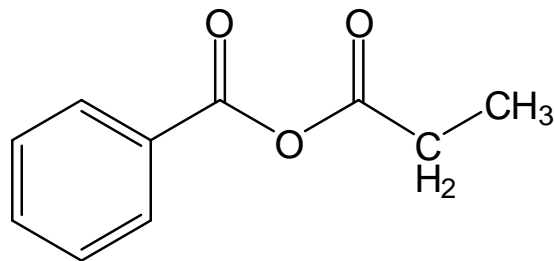

5. Aromáskarbonsavak funkcionális származékai

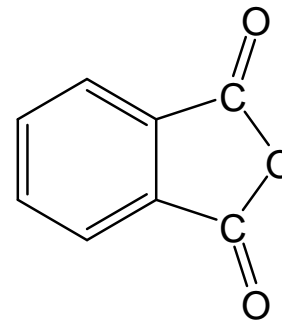
A. Karbonsavanhidridek:

benzoesav-anhidrid

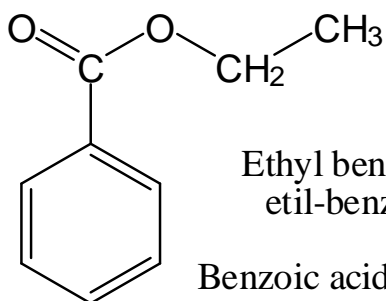
benzoesav-propionsav-anhidrid

ftálsav-anhidrid

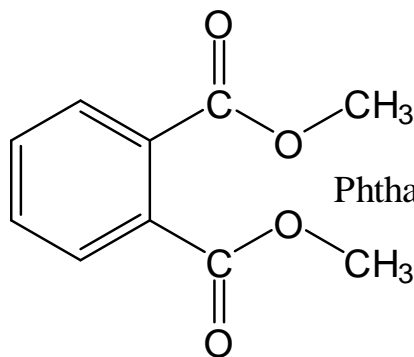
1,3-dihydrobenzofurán-1,3-dion

B. Karbonsavészterek:

Ethyl benzoate
etil-benzoát

Benzoic acid ethyl ester
benzoesav-etil-észter

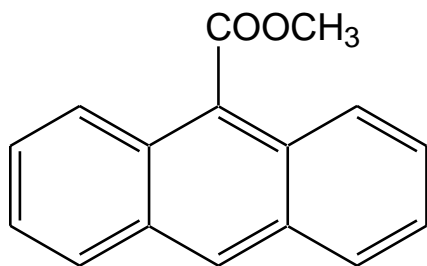

dimetil-ftalát
dimethyl phthalate

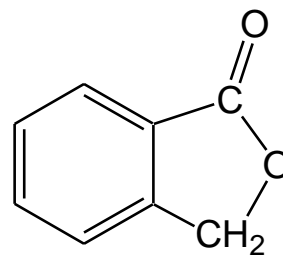
Phthalic acid dimethyl ester

(ftálsavból hevítésre könnyen képződik)
(o-dikarbonsav)

Csn

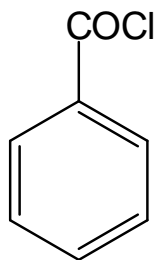
antracén-9-karbonsav-metil-észter
Anthracene-9-carboxylic acid methyl ester

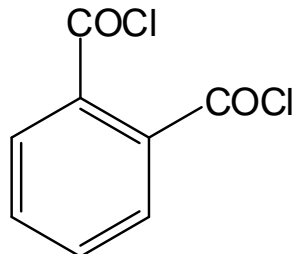
ftalid

3*H*-Isobenzofuran-1-one

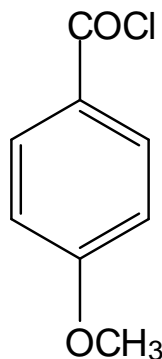
C. Karbonsavhalogenidek:

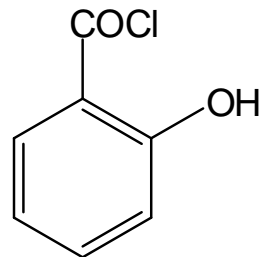
benzoyl-klorid
Benzoyl chloride

ftaloil-diklorid
Phthaloyl dichloride

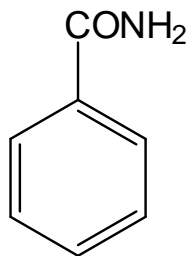
(4-Methoxy)benzoyl chloride
(4-metoxi)benzoyl-klorid
ánizssav-klorid

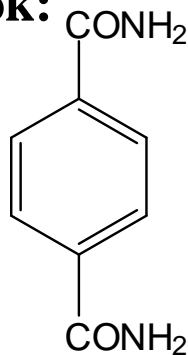
(2-Hydroxybenzoyl)
chloride
(2-hidroxibenzoil)-klorid

szalicilsav-klorid

D. Karbonsavamidok:

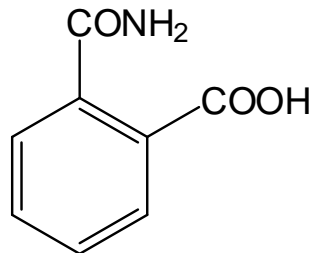

benzoesav-amid
benzamid
Benzamide

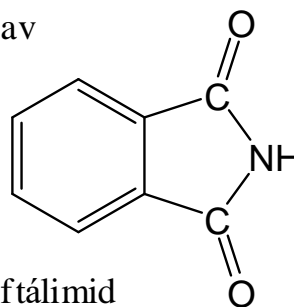

tereftálsav-amid
tereftálamid
Terephthalamide

Phtalamic acid

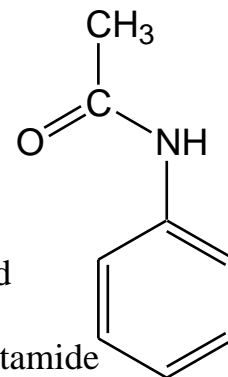

ftálamidsav

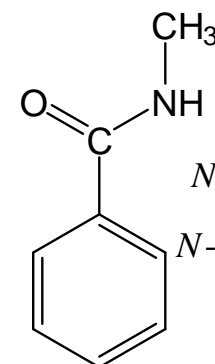

ftálimid

Isoindole-1,3-dione

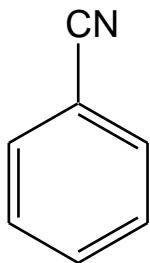

acetanilid
N-Phenylacetamide

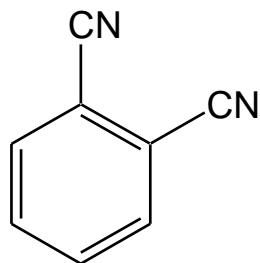

N-metilbenzamid
N-Methylbenzamide

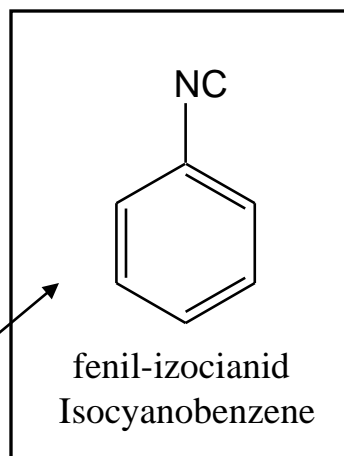
E. Karbonsavnitrilek:

benzonitril
Benzonitrile
benzoesavnitril

ftalonitril
Phthalonitrile
ftálsav-dinitril

fenil-izocianid
Isocyanobenzene

memo: ez nem nitril hanem izocianid

Összefoglaló (fontosabb fogalmak)

- aromás rendszerek és a konjugáció
- aromaticitás (Hückel szabály) és anti-aromaticitás
- kondenzált policiklusos szénhidrogének aromás jellege (naftalin, azulén, indén,..)
- aromaticitás és nem összefüggő π rendszerek
- fenol típusú hidroxivegyületek „extrém” savasságának elektronszerkezeti oka
- A kivonó színkeverés elméletének elektronszerkezeti háttere
- határszerkezetek (pl. diazónium kation, azidovegyületek)
- az aszpirin története, hatásának magyarázata
- aromás ikerionok